
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

॥अथ दशमस्कंधउत्तरार्द्धप्रारंभः॥

श्रीगणेशायनमः॥ ततःपंचाननमेतुजरासंधभयादिव॥ कारयित्वांबुधौदुर्गंतन्निनायनिजंजनं॥ १॥ कपटान्कपटैरेवहत्वादैत्यानयत्नतः

॥ अजयच्चजरासंधंधर्मेणेवचधार्मिकं॥ २॥ ॐनमोभगवतेवासुदे॰॥

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१॥

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीशुकउवाच॥ अस्तिःप्राप्तिश्चकंसस्यमहिष्यौभरतर्ष
भ॥ मृतेभर्त्तरिदुःखार्त्तेईयतुःस्मपितुर्गृहान्॥१॥ पित्रेमगधराजायजरा
संधायदुःखिते॥ वेदयांचक्रतुःसर्वमात्मवैधव्यकारणं॥२॥ सतदप्रिय
माकर्ण्यशोकामर्षयुतोनृप॥ अयादवींमहींकर्त्तुंचक्रेपरममुद्यमं॥३॥
अक्षौहिणीभिर्विंशत्यातिसृभिश्चापिसंवृतः॥ यदुराजधानींमथुरांन्यरु
णत्सर्वतोदिशं॥४॥ निरीक्ष्यतद्बलंकृष्णउद्वेलमिवसागरं॥ स्वपुरंतेनसं
रुद्धंस्वजनंचभयाकुलं॥५॥ चिंतयामासभगवान्हरिःकारणमानु
षः॥ तद्देशकालानुगुणंस्वावतारप्रयोजनं॥६॥ हनिष्यामिबलंह्येतद्भु
विभारंसमाहितं॥ मागधेनसमानीतंवश्यानांसर्वभूभुजां॥७॥

॥अ॰॥५०॥

॥राम॰॥
॥१॥

अक्षोहिणीभिःसंख्यातंभटाश्वरथकुंजरैः॥मागधस्तुनहंतव्योभूयःकर्त्ता
बलोद्यमं॥८॥एतदर्थोवतारोहिभूभारहरणायमे॥संरक्षणायसाधूनां
कृतोन्येषांवधायच॥९॥अन्योपिधर्मरक्षायैदेहःसंभ्रियतेमया॥विरामा
यापधर्मस्यकालेप्रभवतःक्वचित्॥१०॥एवंध्यायतिगोविंदआकाशात्सू
र्यवर्चसौ॥रथावुपस्थितौसद्यःससूतौसपरिछदौ॥११॥आयुधानिचदिव्या
निपुराणानियदृछया॥दृष्ट्वातानिहृषीकेशःसंकर्षणमथाब्रवीत्॥१२॥प
श्यार्यव्यसनंप्राप्तंयदूनांत्वावतांप्रभो॥एषतेरथआयातोदयितान्यायुधा
निच॥१३॥यानमास्थायजह्येतद्व्यसनात्स्वान्समुद्धर॥एतदर्थंहिनौजन्मसा
धूनामीशशर्मकृत्॥१४॥त्रयोविंशत्यनीकाख्यंभूमेर्भारमपाकुरु॥

एवंसंमंत्र्यदाशार्हौदंशितौरथिनौपुरात्॥१५॥निर्जग्मतुःस्वायुधाढ्यौबलेना
ल्पीयसावृतौ॥शंखंदध्मौविनिर्गत्यहरिर्दारुकसारथिः॥ततोभूत्परसैन्या
नांहृदिवित्रासवेपथुः॥तावाहमागधोवीक्ष्यहेकृष्णपुरुषाधम॥१७॥नत्व
यायोद्धुमिच्छामिबालेनैकेनलज्जया॥गुप्तेनहित्वयामंदनयोत्स्येयाहिबं
धुहन्॥१८॥तवरामयदिश्रद्धायुध्यस्वधैर्यमुद्वह॥हित्वावामच्छरैःछिन्नं
देहंस्वर्याहिमांजहि॥१९॥श्रीभगवानु०॥नवैशूराविकत्थंतेदर्शयंत्येवपौ
रुषं॥नगृह्णीमोवचोराजन्नातुरस्यमुमूर्षतः॥२०॥जरासुतस्तावभिसृत्य
माधवौमहाबलौघेनबलीयसावृणोत्॥ससैन्ययानध्वजवाजिसारथी
सूर्यानलौवायुरिवाभ्ररेणुभिः॥२१॥सुपर्णतालध्वजचिह्नितौरथावल

स्र यं त्योहरिरामयोर्मृधे ॥ स्त्रियः पुराट्टालकहर्म्यगोपुरं समाश्रिताः सं
मुमुक्षुश्चार्दिताः ॥ २२ ॥ हरिः परानीकपयोमुचां मुहुः शिलीमुखात्युल्ब
णवर्षपीडितं ॥ स्वसैन्यमालोक्य स्फरात्स्फराञ्चितं व्यस्फूर्ज्जयन्नु शार्ङ्गमु
रासनोत्तमं ॥ २३ ॥ गृह्णन्निषंगादथ संदधच्छरान्विकृष्य मुंचन्नु शितबाणपू
गान् ॥ निघ्नन्रथान् कुंजरवाजिपत्तीन्निरंतरं यद्दहत्वाततचक्रं ॥ २४ ॥ निर्भि
न्नकुंभाः करिणो निपेतुरनेकशोश्वाश्च रहृक्णकंधराः ॥ रथा हताश्वध्वज
सूतनायकाः पदातयः छिन्नभुजोरुकंधराः ॥ २५ ॥ संछिद्यमानद्विपदे भ
वाजिनामंगप्रसूताः शतशो स्रगापगाः ॥ भुजाहयः पूरुषशीर्षकच्छपा ह
तद्विपद्वीपहयग्रहाकुलाः ॥ २६ ॥ करोरुमीनानरकेशशैवलाधनुस्तरंगायु

धृगुल्मसंकुलाः॥ अच्छूरिकावर्त्तभयानका महामणिप्रवेकाभरणान्नमस्त्रा
कराः॥२६॥ प्रवर्त्तिताभीरुभयावहामृधे मनस्विनां हर्षकरीः परस्परं॥ विनिघ्न
तारीन्मुशलेन दुर्मदान्संकर्षणेनापरिमेयतेजसा॥२८॥ बलं तदंगार्णव
दुर्गभैरवं दुरंतपारं मगधेंद्रपालितं॥ क्षयं प्रणीतं वसुदेवपुत्रयोर्विक्रीडि
तं तज्जगदीशयोः परं॥२९॥ स्थित्युद्भवांतं भुवनत्रयस्य यः समीहतेनंतगुणः
स्वलीलया॥ न तस्य चित्रं परपक्षनिग्रहस्तथापि मर्त्यानुविधस्य वर्ण्यते
३०॥ जग्राह विरथं रामो जरासंधं महाबलं॥ हतानीकावशिष्टासुं सिंहः सिंह
मिवौजसा॥३१॥ बध्यमानं हताराति पाशैर्वारुणमानुषैः॥ वारयामास गो
विंदस्तेन कार्यचिकीर्षया॥३२॥ समुक्तो लोकनाथाभ्यां व्रीडितो वीरसं

मतः॥ तपसेकृतसंकल्पोवारितःपथिराजभिः॥ ३३॥ वाक्यैःपवित्रार्थपदै
र्नयनैःप्राकृतैरपि॥ स्वकर्मबंधप्राप्तोयंयदुभिस्तेपराभवः॥ ३४॥ हतेषुस
र्वानीकेषुनृपतिर्बार्हद्रथः॥ उपेक्षितोभगवतामगधान्दुर्मनाययौ॥ ३५॥
मुकुंदोप्यक्षतबलोनिस्तीर्णाखिलार्णवः॥ विकीर्यमाणःकुसुमैस्त्रि द
शैरनुमोदितः॥ ३६॥ माथुरैरुपसंगम्यविज्वरैर्मुदितात्मभिः॥ उपगीय
मानविजयःसूतमागधबंदिभिः॥ ३७॥ शंखदुंदुभयोनेदुर्भेरीतूर्याण्य
नेकशः॥ वीणावेणुमृदंगानिपुरंप्रविशतिप्रभौ॥ ३८॥ सिक्तमार्गांहृष्टजनां
पताकाभिरलंकृतां॥ निर्घुष्टांब्रह्मघोषेणकौतुकाबद्धतोरणां॥ ३९॥ निचीं
यमानोनारीभिर्माल्यदध्यक्षतांकुरैः॥ निरीक्ष्यमाणःसस्नेहंप्रीत्युत्कलित

॥भा॰द॰उ॰॥
॥४॥

लोचने॥४०॥ आयोधनगतं वित्तमनंतं वीरभूषणं॥ यदुराजाय तत्सर्वमा
हृतं प्रादिशत्प्रभुः॥४१॥ एवं सप्तदश कृत्वस्तावत्यक्षौहिणीबलः॥ युयुधे
मागधो राजा यदुभिः कृष्णपालितैः॥४२॥ अक्षिण्वंस्तद्बलं सर्वं वृष्णयः कृष्ण
तेजसा॥ हतेषु तेष्वनीकेषु त्यक्तोयादरिभिर्नृप॥४३॥ अष्टादशम संग्रामे
आगामिनि तदंतरा॥ नारदप्रेषितो वीरो यवनः प्रत्यदृश्यत॥४४॥ रुरोध म
थुरामेत्य तिसृभिर्म्लेछकोटिभिः॥ नृलोके चाप्रतिद्वंद्वो वृष्णीन् श्रुत्वात्म
संमितान्॥४५॥ तं दृष्ट्वाचिंतयत्कृष्णः संकर्षणसहायवान्॥ अहो यदूनां
वृजिनं प्राप्तं ह्युभयतो महत्॥४६॥ यवनोयं निरुंधेस्मानद्य तावन्महा
बलः॥ मागधोप्यद्य वा श्वो वा परश्वो वागमिष्यति॥४७॥ आवयोर्युध्यतो

अ॰५०

॥एम॰॥
॥४॥

रस्ययधागंताजरासुतः॥ बंधून्वधिष्यत्यथवा नेष्यते स्वपुरं बली॥४८
॥तस्मादद्यविधास्यामोदुर्गं द्विपददुर्गमं॥ तत्रज्ञातीन्समाधाययवनं
घातयामहे॥४९॥इति संमंत्र्यभगवान्दुर्गं द्वादशयोजनं॥ अंतःसमुद्रेन
गरं कृत्स्नाद्भुतमचीकरत्॥५०॥ दृश्यतेयत्रहि त्वाष्ट्रं विज्ञानं शिल्पनैपुणं
॥रथ्याचत्वरवीथीभिर्यथावास्तुविनिर्मितं॥५१॥ सुरद्रुमलतोद्यान
विचित्रोपवनान्वितं॥ हेमशृंगैर्दिविस्पृग्भिः स्फाटिकाट्टालगोपुरैः॥५२॥
राजतारकुटैः कोष्ठैर्हेमकुंभैरलंकृतैः॥ रत्नकूटैर्गृहैर्हेमैर्महामरकतस्थ
लैः॥५३॥ वास्तोष्पतीनांचगृहैर्वलभीभिश्चनिर्मितं॥ चातुर्वर्ण्यजनाकी
र्णं यदुदेवगृहोल्लसत्॥५४॥ सुधर्मां पारिजातं चमहेंद्रः प्राहिणोद्धरेः॥

यत्र वा व स्थितो मर्त्यो मर्त्यधर्मैर्न्न युज्यते ॥५५॥ श्यामैकवर्णान्वरुणो हयान्
शुक्लान्मनोजवान् ॥ अष्टौ निधिपतिः कोशान्लोकपालो निजोदयान् ॥५६
॥ यद्यद्भगवता दत्तमाधिपत्यं स्वसिद्धये ॥ सर्वं प्रत्यर्पयामासुः हरौ भूमि
गते नृप ॥५७॥ तत्र योगप्रभावेन नीला सर्वजनं हरिः ॥ प्रजापालेन रामे
णकृष्णः समनुमंत्रितः ॥ निर्जगाम पुरद्वारात्पद्ममाली निरायुधः ॥५८॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे दुर्गनिवेशनं पंचाशत्तमोध्यायः ॥५०॥
एकपंचाशत्तमे हन्मुचुकुंददृशा हरिः ॥ यवनं मुचुकुंदेन स्तुतः सन्नन्वकंपत ॥१॥
यवनेंद्रस्फ तात्कालयवनाद्यदुभीषणात् ॥ हरिर्हर गिरिः स्वैरं पालनायापलाय
त ॥ श्रीशुक उवाच ॥ तं विलोक्य विनिःक्रांतं मुञ्जिहानमिवोडुपं ॥ दर्शनीय

तमंश्यामंपीतकौशेयवाससं ॥१॥ श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभामुक्तकंध
रं ॥ पृथुदीर्घचतुर्बाहुंनवकंजारुणेक्षणं ॥२॥ नित्यप्रमुदितंश्रीमत्सुकपोलंशु
चिस्मितं ॥ मुखारविंदंबिभ्राणंस्फुरन्मकरकुंडलं ॥३॥ वासुदेवोह्ययमितिपुमा
न्श्रीवत्सलांछनः ॥ चतुर्भुजोरविंदाक्षोवनमाल्यतिसुंदरः ॥४॥ लक्षणैर्नारद
प्रोक्तैर्नान्योभवितुमर्हति ॥ निरायुधश्चलन्पद्भ्यांयोत्स्येनेननिरायुधः ॥५॥ इति
निश्चित्ययवनःप्राद्रवंतंपराङ्मुखं ॥ अन्वधावज्जिघृक्षुस्तंदुरापमपियोगि
नां ॥६॥ हस्तप्राप्तमिवात्मानंहरिणासपदेपदे ॥ नीतोदर्शयतादूरंयवनेशो
द्रिकंदरं ॥७॥ पलायनंयदुकुलेजातस्यतवनोचितं ॥ इतिक्षिपन्ननुगतोनैनं
प्रापाहताशुभः ॥८॥ एवंक्षिप्तोपिभगवान्प्राविशद्गिरिकंदरं ॥ सोपिप्रविष्टस्त

त्रा

॥भा॰द॰उ॰॥
॥८॥

त्रान्यं शयानं ददृशे नरं ॥९॥ नन्वसौ दूरमानीय शेते मामिह साधुवत् ॥ इति मत्वा
च्युतं मूढस्तं पदा समताडयत् ॥१०॥ स उत्थाय चिरं सुप्तः शनैरुन्मील्य लोचने
॥ दिशो विलोकयन्पार्श्वे तमद्राक्षीदवस्थितं ॥ स तावत्तस्य रुष्टस्य दृष्टिपातेन भा
रत ॥ देहजेनाग्निना दग्धो भस्मसादभवत्क्षणात् ॥११॥ श्रीराजोवाच ॥ को नाम स
पुमान्ब्रह्मन्कस्य किंवीर्य एव च ॥ कस्माद्गुहां गतः शिश्ये किं तेजो यवनार्दनः
॥१२॥ श्रीशुक उवाच ॥ स इक्ष्वाकुकुले जातो मांधातृतनयो महान् ॥ मुचुकुंद
इति ख्यातो ब्रह्मण्यः सत्यसंगरः ॥१३॥ स याचितः सुरगणैरिंद्राद्यैरात्मरक्ष
णे ॥ असुरेभ्यः परित्रस्तैस्तद्रक्षां सोकरोच्चिरं ॥१४॥ लब्ध्वा गुहं ते स्वःपालं मु
चुकुंदमथाब्रुवन् ॥ राजन्विरमतां कृच्छ्राद्भवान्नः परिपालनात् ॥१५॥ नरलो

अ॰५१
न
॥राम॰॥
॥८॥

कंपरित्यज्यराज्यंनिहतकंटकं॥अस्मान्पालयतोवीरकामास्तेसर्वउज्झि
ताः॥१६॥क्वनामहिष्योभवतोज्ञातयोमात्यमंत्रिणः॥प्रजाश्चतुल्यकाली
यानाधुनासंतिकालिताः॥१७॥कालोबलीयान्बलिनांभगवानीश्वरोव्ययः
॥प्रजाःकालयतेक्रीडन्पशुपालोयथापशून्॥१८॥वरंवृणीषभद्रंतेऋतेकै
वल्यमद्यनः॥एकएवेश्वरस्तस्यभगवान्विष्णुरव्ययः॥१९॥स्वापयंतंयस्त्वम
ध्येबोधयेत्त्वामचेतनः॥सत्वयादृष्टमात्रस्तुभस्मीभवतुतत्क्षणात्॥२०॥ए
वमुक्तःसवैदेवानभिवंद्यमहायशाः॥अशयिष्टगुहाविष्टोनिद्रयादेवदत्त
या॥२१॥यवनेभस्मसान्नीतेभगवान्सात्वतर्षभः आत्मानंदर्शयामासमु
चुकुंदायधीमते॥२२॥तमालोक्यघनश्यामंपीतकौशेयवाससं॥श्रीवत्स

॥भा॰उ॰द॰॥
॥७॥

वक्षसंभ्राजत्कौस्तुभेनविराजितं॥२३॥चतुर्भुजंरोचमानंवैजयंत्याचमाल
या॥चारुप्रसन्नवदनंस्फुरन्मकरकुंडलं॥२४॥प्रेक्षणीयंनृलोकस्यसानुरा
गस्मितेक्षणं॥अपीच्यवयसंमत्तमृगेंद्रोदारविक्रमं॥२५॥पर्यपृछन्महाबु
द्धिस्तेजसातस्यधर्षितः॥शंकितःशनकैराजादुर्द्धर्षमिवतेजसा॥२६॥श्री
मुचुकुंद उ॰॥कोभवानिहसंप्राप्तोविपिनेगिरिगह्वरे॥पद्भ्यांपद्मपलाशाभ्यां
विचरस्युरुकंटके॥२७॥किंस्वित्तेजस्विनांतेजोभगवान्वाविभावसुः॥सूर्यः
सोमोमहेंद्रोवालोकपालोपरोपिवा॥२८॥मन्येत्वांदेवदेवानांत्रयाणांपु
रुषर्षभं॥यद्बाधसेगुहाध्वांतंप्रदीपःप्रभयायथा॥२९॥शुश्रूषतामव्यली
कमस्माकंनरपुंगव॥स्वजन्मकर्मगोत्रंवाकथ्यतांयदिरोचते॥३०॥वयं

अ॰५१
॥राम॰॥
॥७॥

तुपुरुषव्याघ्रऐक्ष्वाकाःक्षत्रबंधवः॥मुचुकुंदइतिप्रोक्तोयौवनाश्वात्मजः
प्रभो॥३१॥चिरप्रजागरश्रांतोनिद्रयोपहतेंद्रियः॥शयेस्मिंविपिनेकामंके
नाप्युत्थापितोऽधुना॥३२॥सोपिभस्मीकृतोनूनमात्मीयेनैवपाप्मना॥अ
नंतरंभवान्श्रीमान्लक्षितोमित्रशातनः॥३३॥तेजसातेविषह्येणभूरि
द्रष्टुंनशक्नुमः॥हतौजसोमहाभागमाननीयोसिदेहिनां॥३४॥एवंसंभा
षितोराज्ञाभगवान्भूतभावनः॥प्रत्याहप्रहसन्वाण्यामेघनादगभीर
या॥३५॥श्रीभगवानुवाच॥जन्मकर्माभिधानानिसंतिमेंगसहस्रशः॥नशक्यं
तेनसंख्यातुमनंतत्वान्मयापिहि॥३६॥क्वचिद्रजांसिविममेपार्थिवान्युरुज
न्मभिः॥गुणकर्माभिधानानिनमेजन्मानिकर्हिचित्॥३७॥कालत्रयोपप

५२

॥भा॰उ॰द॰॥
॥८॥

अ॰५१

न्मानिजन्मकर्माणिमेनृप॥अनुक्रमंतोनैवांतंगच्छंतिपरमर्षयः॥३८॥तथा
प्यद्यतनान्यंगशृणुष्वगदतोमम॥विज्ञापितोविरिंचेनपुराहंधर्मगुप्तये
३९॥भूमेर्भारायमाणानामसुराणांक्षयायच॥अवतीर्णोयदुकुलेगृहआ
नकदुंदुभेः॥४०॥वदंतिवासुदेवेतिवसुदेवसुतंहिमां॥कालनेमिर्हतःकं
सःप्रलंबाद्याश्चसद्विषः॥४१॥अयंचयवनोदग्धोराजंस्तेतिग्मचक्षुषा
॥सोहंतवानुग्रहार्थंगुहामेतामुपागतः॥४२॥प्रार्थितःप्रचुरंपूर्वंत्वया
हंभक्तवत्सलः॥वरान्वृणीष्वराजर्षेसर्वान्कामान्ददामिते॥४३॥मांप्र
पन्नोजनःकश्चिन्नभूयोर्हतिशोचितुं॥४४॥श्रीशुकउवाच॥इत्युक्तस्तंप्रण
म्याहमुचुकुंदोमुदान्वितः॥ज्ञात्वानारायणंदेवंगर्गवाक्यमनुस्मरन्॥४५॥

॥राम॰॥
॥८॥

मुचुकुंद उवाच॥ विमोहितोयंजनईशमाययात्वदीययात्वांनभजत्यनर्थ
दृक्॥ सुखायदुःखप्रभवेषुसज्जतेगृहेषुयोषित्पुरुषश्चवंचितः॥४६॥ लब्ध्वा
जनोदुर्लभमत्रमानुषंकथंचिदव्यंगमयत्नतोनघ॥ पादारविंदंनभजत्य
सन्मतिर्गृहांधकूपेपतितोयथापशुः॥४७॥ ममैषकालोऽजितनिःफलो
गतोराज्यश्रियोन्नद्धमदस्यभूपतेः॥ मर्त्यात्मबुद्धेःसुतदारकोशभूष्वा
सज्जमानस्यदुरंतचिंतया॥४८॥ कलेवरेस्मिन्घटकुड्यसंनिभेनिरूढमा
नोनरदेवइत्यहं॥ वृतोरथेभाश्वपदात्यनीकपैर्गांपर्यटंस्त्वागणयन्सु
दुर्मदः॥४९॥ प्रमत्तमुच्चैरितिकृत्यचिंतयाप्रवृद्धलोभंविषयेषुलाल
सं॥ त्वमप्रमत्तःसहसाभिपद्यसेक्षुल्लेलिहानोऽहिरिवाखुमंतकः॥५०

पुरारथैर्हेमपरिष्कृतैश्चरन्मतंगजैर्वानरदेवसंज्ञितः॥सएवकालेनदुरत्य
यनतेकलेवरोविट्कृमिभस्मसंज्ञितः॥५१॥निर्जित्यदिक्चक्रमभूतविग्रहो
वरासनस्थःसमराजवंदितः॥गृहेषुमैथुन्यसुखेषुयोषितांक्रीडामृगःपूरुष
ईशनीयते॥५२॥करोतिकर्माणितपःसुनिष्ठितोनिवृत्तभोगस्तदपेक्षया
ददत्॥पुनश्चभूयेयमहंस्वराडितिप्रवृद्धतर्षोनसुखायकल्पते॥५३॥भ
वापवर्गोभ्रमतोयदाभवेज्जनस्यतर्ह्यच्युतसत्समागमः॥सत्संगमो
यर्हितदैवसद्गतौपरावरेशेत्वयिजायतेमतिः॥५४॥मन्येममानुग्रहईश
तेकृतोराज्यानुबंधापगमोयदृच्छया॥यःप्रार्थ्यतेसाधुभिरेकचर्ययाव
नंविविक्षद्भिरखंडभूमिपैः॥५५॥नकामयेन्यंतवपादसेवनादकिंचनप्रा

र्थ्यतमाद्वरंविभो ॥ आराध्यकस्त्वांह्यपवर्गदंहरेर्वृणीतआर्योवरमात्म
बंधनं ॥ ५६ ॥ तस्माद्विसृज्याशिषईशसर्वतोरज स्तमःसत्वगुणानुबंध
नाः ॥ निरंजनंनिर्गुणमद्वयंपरंत्वांज्ञप्तिमात्रंपुरुषंव्रजाम्यहं ॥ ५७ ॥ चिरमि
हवृजिनार्तस्तप्यमानोनुतापैरवितृषषडमित्रोलब्धशांतिःकथंचित् ॥
शरणदसमुपेतस्त्वत्पदाब्जंपरात्मन्नभयमृतमशोकंपाहिमापन्नमीश ॥
५८ ॥ श्रीभगवानुवा ॥ सार्वभौममहाराजमतिस्तेविमलोर्जिता ॥ वरैःप्रलोभि
तस्यापिनकामैर्विहतायतः ॥ ५९ ॥ प्रलोभितोवरैर्यत्त्वमप्रमादायविद्धितत्
॥ नधीर्मय्येकभक्तानामाशीर्भिर्भिद्यतेक्वचित् ॥ ६० ॥ युंजानानामभक्तानां
प्राणायामादिभिर्मनः ॥ अक्षीणवासनंराजन्दृश्यतेपुनरुत्थितं ॥ ६१ ॥

विचरस्व महीं कामं मय्यावेशितमानसः ॥ अस्त्वेवं नित्यदा तुभ्यं भक्तिर्मय्य
नपायिनी ॥६२॥ क्षात्रधर्मस्थितो जंतून्न्यवधीर्मृगयादिभिः ॥ समाहितस्तत्त
पसा जह्यघं मदुपाश्रितः ॥६३॥ जन्मन्यनंतरे राजन्सर्वभूतसुहृत्तमः ॥ भू
त्वा द्विजवरस्त्वं वै मामुपैष्यसि केवलं ॥६४॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कं
धे यवनवधे मुचुकुंदस्तुतिरेकपंचाशत्तमोध्यायः ॥ द्विपंचाशत्तमे धावन्भयादिव गतः
पुरीं ॥ अन्वमोदत संदेशं रुक्मिण्या द्विजवर्णितं ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं सो
ऽनुग्रहीतोंग कृष्णेनेक्ष्वाकुनंदनः ॥ तं परिक्रम्य संनम्य निश्चक्राम गुहामु
खात् ॥१॥ स वीक्ष्य क्षुल्लकान्मर्त्यान्पशून्वीरुद्वनस्पतीन् ॥ मत्वा कलियु
गं प्राप्तं जगाम दिशमुत्तरां ॥२॥ तपःश्रद्धायुतो धीरो निःसंगो मुक्तसंशयः ॥

समाधायमनःकृष्णेप्राविशद्गंधमादनं॥३॥बदर्याश्रममासाद्यनरनारा
यणालयं॥सर्वद्वंद्वसहःशांतस्तपसाराधयद्धरिं॥४॥भगवान्पुनराव्र
ज्यपुरींयवनवेष्टितां॥हत्वाम्लेच्छबलंनिन्येतदीयंद्वारकांधनं॥५॥नी
यमानेधनेगोभिर्नृभिश्चाच्युतनोदितैः॥आजगामजरासंधस्त्रयोविंश
त्यनीकपः॥६॥विलोक्यवेगरभसंरिपुसैन्यस्यमाधवौ॥मनुष्यचेष्टामा
पन्नौराजन्दुद्रुवतुर्द्रुतं॥७॥विहायवित्तंप्रचुरंअभीतौभीरुभीतवत्॥प
द्भ्यांपद्मपलाशाभ्यांचेरतुर्बहुयोजनं॥८॥पलायमानौतौदृष्ट्वामाग
धःप्रहसन्बली॥अन्वधावद्रथानीकैरीशयोरप्रमाणवित्॥९॥प्रद्रुत्य
दूरंसंश्रांतौतुंगमारुहतांगिरिं॥प्रवर्षणाख्यंभगवान्नित्यदायत्रवर्ष

ति॥१०॥ गिरौ निलीनावाज्ञाय नाधिगम्य पदं नृप॥ ददाह गिरिमेधोभिः स
मंतादग्निमुत्सृजन्॥११॥ तत उत्प्लुत्य तरसा दह्यमानतटादुभौ॥ दशैकयो
जनोत्तुंगान्निपेततुरधो भुवि॥१२॥ अलक्ष्यमाणौ रिपुणा सानुगेन यदू
त्तमौ॥ स्वपुरीं पुनरायातौ समुद्रपरिखां नृप॥१३॥ सोपि दग्धाविति मृषा
मन्वानो बलकेशवौ॥ बलमाकृष्य सुमहन्मगधान्मागधो ययौ॥
१४॥ आनर्त्ताधिपतिः श्रीमान्रैवतो रैवतीं सुतां॥ ब्रह्मणा चोदितः प्रादा
द्बलायेति पुरोदितं॥१५॥ भगवानपि गोविंद उपयेमे कुरूद्वह॥ वैदर्भीं भी
ष्मकसुतां श्रियो मात्रां स्वयंवरे॥१६॥ प्रमथ्य तरसा राज्ञः शाल्वादींश्चै
द्यपक्षगान्॥ पश्यतां सर्वलोकानां तार्क्ष्यपुत्रः सुधामिव॥१७॥ श्रीरा

जोवाच॥ भगवान्भीष्मकसुतां रुक्मिणीं रुचिराननां॥ राक्षसेन विधानेन उ
पयेम इति श्रुतं॥१८॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामः कृष्णस्यामिततेजसः॥ यथा
मागधशाल्वादीन्जित्वा कन्यामुपाहरत्॥१९॥ ब्रह्मन्कृष्णकथाः पुण्याः
माध्वी लोकमलापहाः॥ को नु तृप्येत शृण्वानः श्रुतज्ञो नित्यनूतनाः॥
२०॥ श्रीशुक उवाच॥ राजासीद्भीष्मको नाम विदर्भाधिपतिर्महान्॥ तस्य पंचा
भवन्पुत्राः कन्यैका च वरानना॥२१॥ रुक्म्यग्रजो रुक्मरथो रुक्मबाहुरनं
तरः॥ रुक्मकेशो रुक्ममाली रुक्मिण्येषां स्वसा सती॥ सोपश्रुत्य मुकुं
दस्य रूपवीर्यगुणश्रियः॥ गृहागतैर्गीयमानास्तं मेने सदृशं पतिं॥२३॥ तां
बुद्धिलक्षणौदार्यरूपशीलगुणाश्रयां॥ कृष्णश्च सदृशीं भार्यां समुद्वोढुं

मनोदधे ॥२४॥ बंधूनामिछतांदातुंकृष्णायभगिनींनृप ॥ ततोनिवार्यकृष्ण
द्विड्रुक्मीचैद्यममन्यत ॥२५॥ तदवेत्यासितापांगीवैदर्भीदुर्मनाभृशं ॥
विचिंत्याप्तंद्विजंकंचित्कृष्णायप्राहिणोद्द्रुतं ॥२६॥ द्वारकांससमभ्येत्यप्र
तीहारैःप्रवेशितः ॥ अपश्यदाद्यंपुरुषमासीनंकांचनासने ॥२७॥ दृष्ट्वाब्र
ह्मण्यदेवस्तमवरुह्यनिजासनात् ॥ उपवेश्यार्हणांचक्रेयथात्मानंदिवौ
कसः ॥२८॥ तंभुक्तवंतंविश्रांतमुपगम्यसतांगतिः ॥ पाणिनाभिमृशन्पा
दावव्यग्रस्तमपृच्छत ॥२९॥ कच्चिद्द्विजवरश्रेष्ठधर्मस्तेवृद्धसंमतः ॥ वर्तते
नातिकृच्छ्रेणसंतुष्टमनसःसदा ॥३०॥ संतुष्टोयर्हिवर्त्तेतब्राह्मणोयेनकेन
चित् ॥ अहीयमानःस्वाद्धर्मात्सह्यस्याखिलकामधुक् ॥३१॥ असंतुष्टो

सकृल्लोकान्नाप्नोत्यपिसुरेश्वरः॥ अकिंचनोपिसंतुष्टःशेतेसर्वांगविज्वरः॥
३२॥ विप्रान्स्वलाभसंतुष्टान्साधून्भूतसुहृत्तमान्॥ निरहंकारिणःशांता
न्नमस्येशिरसासकृत्॥ ३३॥ कच्चिद्वःकुशलंब्रह्मन्राजतोयस्यहिप्रजाः॥ सु
खंवसंतिविषयेपाल्यमानाःसमेप्रियः॥ ३४॥ यतस्त्वमागतोदुर्गंनिस्तीर्ये
हयदिच्छया॥ सर्वंनोब्रूह्यगुह्यंचेत्किंकार्यंकरवामते॥ ३५॥ एवंसंपृष्टसंप्र
श्नोब्राह्मणःपरमेष्ठिना॥ लीलागृहीतदेहेनतस्मैसर्वमवर्णयत्॥ ३६॥
रुक्मिण्युवाच॥ श्रुत्वागुणान्भुवनसुंदरशृण्वतांतेनिर्विश्यकर्णविवरैर्ह
रतोंगतापं॥ रूपंदृशांदृशिमतामखिलार्थलाभंत्वय्यच्युताविशतिचित्त
मपत्रपंमे॥ ३७॥ कात्वामुकुंदमहतीकुलशीलरूपविद्यावयोद्रविणधामभि

रात्मतुल्यं॥धीरापतिंकुलवतीनवृणीतकन्याकालेनृसिंहनरलोकमनो
भिरामं॥३८॥तन्मेभवान्खलुवृतःपतिरंगजायामात्मार्पितश्चभवतोत्र
विभोविधेहि॥मावीरभागमभिमर्शतुचैद्यआराद्गोमायुवन्मृगपतेर्ब
लिमंबुजाक्ष॥३९॥पूर्तेष्टदत्तनियमव्रतदेवविप्रगुर्वर्च्चनादिभिरलंभग
वान्परेशः॥आराधितोयदिगदाग्रजएत्यपाणिंगृह्णातुमेनदमघोषसु
तादयोन्ये॥४०॥श्वोभाविनित्वमजितोद्वहनेविदर्भान्गुप्तःसमेत्यपृत
नापतिभिःपरीतः॥निर्मथ्यचैद्यमगधेशबलंप्रसह्यमांराक्षसेनविधिनो
द्वहवीर्यशुल्कां॥४१॥अंतःपुरांतरचरीमनिहत्यबंधून्त्वामुद्वहेकथमिति
प्रवदाम्युपायं॥पूर्वेद्युरस्तिमहतीकुलदेवियात्रायस्यांबहिर्नववधूर्गिरि

जामुपेयात् ॥४२॥ यस्यांघ्रिपंकजरजःस्नपनंमहांतोवांछंत्युमापतिरिवा
त्मतमोपहत्यै॥ यर्ह्यंबुजाक्षनलभेयभवत्प्रसादंजह्यामसून्व्रतकृशा
न्छतजन्मभिःस्यात् ॥४३॥ ब्राह्मणउवाच॥ इत्येतेगुह्यसंदेशायदुदेवमयाहृ
ताः॥ विमृश्यकर्तुंयच्चात्रक्रियतांतदनंतरं॥४४॥ ॥ इतिश्रीभागवतेमहा
पुराणेदशमस्कंधेद्विपंचाशत्तमोध्यायः॥ ॥त्रिपंचाशत्तमेगत्वाविदर्भान
हुतेहितः॥ रुक्मिणीमहरत्कृष्णोमिषतांद्विषतांबलात् ॥१॥ श्रीशुकउवाच
॥ वैदर्भ्याःसतुसंदेशंनिशम्ययदुनंदनः॥ प्रगृह्यपाणिनापाणिंप्रहस
न्निदमब्रवीत् ॥१॥ श्रीभगवानुवाच॥ तथाहमपितच्चित्तोनिद्रांचनलभेनि
शि॥ वेदाहंरुक्मिणाद्वेषान्ममोद्वाहोनिवारितः॥२॥ तामानयिष्यउन्म

थ्य राजन्यापसदान्मृधे ॥ मत्परामनवद्यांगीमेधसोग्निशिखामिव ॥ ३ ॥ उ
द्वाहर्क्षं च विज्ञाय रुक्मिण्या मधुसूदनः ॥ रथः संयुज्यतामाशु दारुकेत्या
ह सारथिं ॥ ४ ॥ स चाश्वैः शैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकैः ॥ युक्तं रथमुपा
नीय तस्थौ प्रांजलिरग्रतः ॥ ५ ॥ आरुह्य स्यंदनं शौरिर्द्विजमारोप्य तूर्ण
गैः ॥ आनर्त्तादेकरात्रेण विदर्भानगमद्धयैः ॥ ६ ॥ राजा तु कुंडिनपतिः पु
त्रस्नेहवशंगतः ॥ शिशुपालाय स्वां कन्यां दास्यन्कर्माण्यकारयत् ॥ ७
पुरं संमृष्टसंसिक्तमार्गरथ्याचतुःपथं ॥ चित्रध्वजपताकाभिस्तोरणैः स
मलंकृतं ॥ स्रग्गंधमाल्याभरणैर्विरजोंबरभूषितैः ॥ जुष्टं स्त्रीपुरुषैः श्री
मद्गृहैरगरुधूपितैः ॥ ८ ॥ पितॄन्देवान्समभ्यर्च्य विप्रांश्च विधिवन्नृप ॥ भो

जयित्वायथान्यायंवाचयामासमंगलं॥९॥स्नातांसुदतींकन्यांकृत
कौतुकमंगलां॥अहतांशुकयुग्मेनभूषितांभूषणोत्तमैः॥१०॥चक्रुःसाम
र्ग्यजुर्मंत्रैर्वध्वारक्षांद्विजोत्तमाः॥पुरोहितोऽथर्वविद्वैजुहावग्रहशांतये
॥११॥हिरण्यरूप्यवासांसितिलांश्चगुडमिश्रितान्॥प्रादाद्धेनूश्चविप्रेभ्यो
राजाविधिविदांवरः॥१२॥एवंचेदिपतीराजादमघोषःसुतायवै॥कारया
मासमंत्रज्ञैःसर्वमभ्युदयोचितं॥१३॥मदच्युद्भिर्गजानीकैःस्यंदनैर्हेममा
लिभिः॥पत्त्यश्वसंकुलैःसैन्यैःपरीतःकुंडिनंययौ॥१४॥तंवैविदर्भाधिप
तिःसमभ्येत्याभिपूज्यच॥निवेशयामासमुदाकल्पितान्यनिवेशने॥१५॥
तत्रशाल्वोजरासंधोदंतवक्रोविदूरथः॥आजग्मुश्चैद्यपक्षीयाःपौंड्र

काद्याःसहस्रशः॥१६॥कृष्णरामद्विषोयत्ताःकन्यांचैद्यायसाधितुं॥यद्यागc
त्यद्धरिःकृष्णोरामाद्यैर्यदुभिर्वृतः॥१७॥योत्स्यामःसंहतास्तेनइतिनिश्चि
तमानसाः॥आजग्मुर्भूभुजःसर्वेसमर्थबलवाहनाः॥श्रुत्वैतद्भगवान्
रामोविपक्षीयनृपोद्यमं॥कृष्णंचैकंगतंहर्तुंकन्यांकलहशंकितः॥१९॥
बलेनमहतासार्द्धंभ्रातृस्नेहपरिप्लुतः॥त्वरितःकुंडिनंप्रागाद्गजाश्वरथ
पत्तिभिः॥२०॥भीष्मकन्यावरारोहाकांक्षंत्यागमनंहरेः॥प्रत्यापत्तिमप
श्यंतीद्विजस्याचिंतयत्तदा॥२१॥अहोत्रियामांतरितउद्वाहोमेल्पराध
सः॥नागच्छत्यरविंदाक्षोनाहंवेद्म्यत्रकारणं॥२२॥सोपिनावर्त्ततेद्यापि
मत्संदेशहरोद्विजः॥अपिमय्यनवद्यात्मादृष्ट्वाकिंचिज्जुगुप्सितं॥२३॥

मत्पाणिग्रहणे नूनं नायाति हि कृतोद्यमः ॥ दुर्भगायानमे धाता नानुकूलो महेश्वरः ॥२४॥ देवी वा विमुखा गौरी रुद्राणी गिरिजा सती ॥ एवं चिंतयती बाला गोविंदहतमानसा ॥२५॥ न्यमीलयत काल ज्ञा निनेत्रे चाश्रुकलाकुले ॥ एवं बधाः प्रतीक्षंत्या गोविंदागमनं नृप ॥२६॥ वाम ऊरुर्भुजो नेत्रमस्फुरन् प्रियभाषिणः ॥ अथ कृष्णविनिर्दिष्टः स एव द्विजसत्तमः ॥२७॥ अंतःपुरचरीं देवीं राजपुत्रीं ददर्श ह ॥ सा तं प्रहृष्टवदनमव्यग्रात्मगतिं सती ॥२८॥ आलक्ष्य लक्षणाभिज्ञा समपृच्छच्च विस्मिता ॥ तस्या आवेदयत्प्राप्तं शार्ङ्गं स यदुनंदनं ॥२९॥ उक्तं च सत्यवचनमात्मोपनयनं प्रति ॥ तमागतं समाज्ञाय वैदर्भी हृष्टमानसा ॥ नृप

इयंतीब्राह्मणायप्रियमन्यन्ननामसा॥३१॥प्राप्तौश्रुत्वास्वदुहितुरुद्वा
हप्रेक्षणोत्सुकौ॥अभ्ययात्तूर्यघोषेणरामकृष्णौसमर्हणैः॥३२॥मधु
पर्कमुपानीयवासांसिविरजानिच॥उपायनान्यभीष्टानिविधिवत्स
मपूजयत्॥३३॥तयोर्निवेशनंश्रीमदुपकल्प्यमहामतिः॥ससैन्ययोःसा
नुगयोरातिथ्यंविदधेयथा॥३४॥एवंराज्ञांसमेतानांयथावीर्यंयथावयः
॥यथाबलंयथावित्तंसर्वैःकामैःसमर्हयत्॥३५॥कृष्णमागतमाकर्ण्य
विदर्भपुरवासिनः॥आगत्यनेत्रांजलिभिःपपुस्तन्मुखपंकजं॥३६॥
अस्यैवभार्याभवितुंरुक्मिण्यर्हतिनापरा॥असावप्यनवद्यात्माभैष्म्याः
समुचितःपतिः॥३७॥किंचित्सुचरितंयन्नस्तेनतुष्टस्त्रिलोककृत्॥अ

नुगृह्णातुगृह्णातुवैदर्भ्याःपाणिमच्युतः॥३८॥एवंप्रेमकलाबद्धावदं
तिस्मपुरौकसः॥कन्याचांतःपुरात्प्रागाद्भटैर्गुप्तांबिकालयं॥३९॥प
द्भ्यांविनिर्ययौद्रष्टुंभवान्याःपादपल्लवं॥साचानुध्यायतीसम्यग्मुकुंदच
रणांबुजं॥४०॥यतवाग्मातृभिःसार्द्धंसखीभिःपरिवारिता॥गुप्तागजभटैः
शूरैःसन्नद्धैरुद्यतायुधैः॥४१॥मृदंगशंखपणवास्तूर्यभेर्यश्चजघ्निरे॥ना
नोपहारबलिभिर्वारमुख्याःसहस्रशः॥४२॥स्रग्गंधवस्त्राभरणैर्द्विजप
त्न्यःस्वलंकृताः॥गायंतश्चस्तुवंतश्चगायकावाद्यवादकाः॥४३॥परिवार्य
वधूंजग्मुःसूतमागधवंदिनः॥आसाद्यदेवसदनंधौतपादकरांबुजा॥४४॥
उपस्पृश्यशुचिःशांताप्रविवेशांबिकांतिकं॥तांवैप्रवयसोबालांविधिज्ञा

विप्रयोषितः॥४४॥भवानींवंदयांचक्रुर्भवपत्नींभवान्वितां॥नमस्येत्वां
बिकेभीक्ष्णंस्वसंतानयुतांशिवां॥४५॥भूयात्पतिर्मेभगवान्कृष्णस्तद
नुमोदतां॥अद्भिर्गंधाक्षतैर्धूपैर्वासःस्रग्माल्यभूषणैः॥४६॥नानोप
हारबलिभिःप्रदीपावलिभिःपृथक्॥विप्रस्त्रियःपतिमतीस्तथातैःसम
पूजयत्॥४७॥लवणापूपतांबूलकंठसूत्रफलेक्षुभिः॥तस्यैस्त्रियस्ताःप्र
ददुःशेषांयुयुजुराशिषः॥४८॥ताभ्योदेवींनमश्चक्रेशेषांचजगृहेवधूः
॥मुनिव्रतमथत्यक्त्वानिश्चक्रामांबिकागृहात्॥प्रगृह्यपाणिनाभृत्यांर
त्नमुद्रोपशोभिना॥४९॥तांदेवमायामिववीरमोहिनींसुमध्यमांकुंड
लमंडिताननां॥श्यामांनितंबार्पितरत्नमेखलांव्यंजत्स्तनींकुंतल

शंकितेक्षणां ॥५१॥ शुचिस्मितांबिंबफलाधरंघुनिश्शोणायमानद्विजकुं
दकुड्मलां ॥ पदाचलंतींकलहंसगामिनींसिंजत्कलानूपुरधामशो
भिना ॥५२॥ विलोक्यवीरामुमुहुःसमागतायंशाखिनस्तत्क्षतहृच्छया
र्दिताः ॥ यांवीक्ष्यतेनृपतयस्तदुदारहाससव्रीडाविलोकहृतचेतसउ
त्सिताक्षाः ॥५३॥ पेतुःक्षितौगजरथाश्वगताविमूढाःयात्राच्छलेनह
रयेर्पयतींस्वशोभां ॥ सेवंशनैश्चलयतीचलपद्मकोशंप्राप्तातदाभ
गवतःप्रसमीक्षमाणा ॥५४॥ उत्सार्यवामकरजैरलकानपांगैःप्राप्ता
न्हियेक्षतनृपान्ददृशोऽच्युतंसा ॥ तांराजकन्यांरथमारुरुक्षतींजहा
रकृष्णोद्विषतांसमीक्षतां ॥५५॥ रथंसमारोप्यसुपर्णलक्षणंराजन्य

॥भा॰ उ॰ द॰॥
॥१९॥

चक्रंपरिभूयमाधवः॥ततोययौरामपुरोगमैःशनैःशृगालमध्यादिवभागहृद्धरिः॥५६॥तंमानिनःस्वाभिभवंयशःक्षयंपरेजरासंधवशानसेहिरे॥अहोधिगस्मान्यशआत्तधन्विनांगोपैर्हृतंकेसरिणांमृगैरिव॥५७॥

इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेरुक्मिणीहरणेत्रिपंचाशत्तमोध्यायः॥

चतुःपंचाशत्तमेतुजित्वाराज्ञोरिपक्षगान्॥रुक्मिणंचविरूप्याथभैष्म्याःपाणिंपुरेग्रहीत्॥१॥श्रीशुकउवाच॥इतिसर्वेसुसंरब्धावाहानारुह्यदंशिताः॥स्वैःस्वैर्बलैःपरिक्रांताअन्वीयुर्धृतकार्मुकाः॥१॥तानापततआलोक्ययादवानीकयूथपाः॥तस्थुस्तत्संमुखाराजन्विस्फूर्ज्यस्वधनूंषिते॥२॥अश्वपृष्ठेगजस्कंधेरथोपस्थेचकोविदाः॥मुमुचुःशरवर्षाणिमे

अ॰ ५३
॥राम॰॥
॥१८॥

घाअद्रिश्चपोयथा ॥ ३ ॥ पत्युर्बलंशरासारैश्छिन्नंवीक्ष्यसुमध्यमा ॥ स
व्रीडमैक्षत्तद्वक्त्रंभयविह्वललोचना ॥ ४ ॥ प्रहस्यभगवानाहमास्मभै
र्वामलोचने ॥ विनंक्ष्यत्यधुनैवैतत्तावकैःशात्रवंबलं ॥ ५ ॥ तेषांतद्विक्रमं
वीरागदसंकर्षणादयः ॥ अमृष्यमाणानाराचैर्जघ्नुर्हयगजान्रथान्
॥ ६ ॥ पेतुःशिरांसिरथिनामश्विनांगजिनांभुवि ॥ सकुंडलकिरीटानि
सोष्णीषाणिचकोटिशः ॥ ७ ॥ हस्ताःसासिगदेष्वासाःकरभाऊरवोंघ्रयः ॥
अश्वाश्वतरनागोष्ट्रखरमर्त्यशिरांसिच ॥ ८ ॥ हन्यमानबलानीकावृ
ष्णिभिर्जयकांक्षिभिः ॥ राजानोविमुखाजग्मुर्जरासंधपुरःसराः ॥ ९ ॥ शि
शुपालंसमभ्येत्यहृतदारमिवातुरं ॥ नष्टत्विषंगतोत्साहंशुष्यद्वद

॥भा·द·उ·॥
॥१९॥

नमब्रुवन् ॥१०॥ भोभोपुरुषशार्दूलदौर्मनस्यमिदंत्यज ॥ नप्रियाप्रिय
योराजन्निष्ठादेहिषुदृश्यते ॥११॥ यथादारुमयीयोषिन्नृत्यतेकुहके
छया ॥ एवमीश्वरतंत्रोयमीहतेसुखदुःखयोः ॥१२॥ शौरेःसप्तदशाहं
वैसंयुगानिपराजितः ॥ त्रयोविंशतिभिःसैन्यैर्जिग्यएकमहंपरं ॥१३॥
तथाप्यहंनशोचामिनप्रहृष्यामिकर्हिचित् ॥ कालेनदैवयुक्तेनजान
न्विद्रावितंजगत् ॥१४॥ अधुनापिवयंसर्वेवीरयूथपयूथपाः ॥ पराजिताः
फल्गुतंत्रैर्यदुभिःकृष्णपालितैः ॥१५॥ रिपवोजिग्युरधुनाकालआत्मा
नुसारिणि ॥ तदावयंविजेष्यामोयदादैवंप्रदक्षिणं ॥१६॥ एवंप्रबोधितो
मित्रैश्चैद्योगात्सानुगःपुरं ॥ हतशेषाःपुनस्तेपिययुःस्वंस्वंपुरंनृपाः ॥१७

अ·५४
॥राम·॥
॥१९॥

रुक्मी तु राक्षसोद्वाहं कृष्णद्विड सहन्स्वसुः॥ पृष्ठतोऽन्वगमत्कृष्णमक्षौ
हिण्या वृतो बली॥१८॥ रुक्म्यमर्षी सुसंरब्धः शृण्वतां सर्वभूभुजां॥ प्र
तिजज्ञे महाबाहुर्दंशितः सशरासनः॥१९॥ अहत्वा समरे कृष्णमप्रत्यू
ह्य च रुक्मिणीं॥ कुंडिनं न प्रवेक्ष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि वः॥२०॥ इत्युक्त्वा
रथमारुह्य सारथिं प्राह सत्वरः॥ चोदयाश्वान्यतः कृष्णस्तस्य मे संयु
गं भवेत्॥२१॥ अद्याहं निशितैर्बाणैर्गोपालस्य सुदुर्मतेः॥ नेष्ये वीर्यमदं
येन स्वसा मे प्रसभं हृता॥२२॥ विकत्थमानः कुमतिरीश्वरस्याप्रमाणवि
त्॥ रथेनैकेन गोविंदं तिष्ठ तिष्ठेत्यथाह्वयत्॥२३॥ धनुर्विकृष्य सुदृढं जघ्ने
कृष्णं त्रिभिः शरैः॥ आह चात्र क्षणं तिष्ठ यदूनां कुलपांसन॥२४॥ कुत्र या

॥भा॰द॰उ॰॥
॥२०॥

सिस्वसारं मे मुषित्वा ध्वांक्षवद्द्रविः॥ हरिष्येद्य मदं मंदमायिनः कूटयोधिनः
२५॥ यावन्न मे हतो बाणैः शायीथा मुंच दारिकां॥ स्मयन् कृष्णो धनुश्छित्वा षड्‌
भिर्विव्याध रुक्मिणं॥२६॥ अष्टभिश्चतुरो वाहान्द्वाभ्यां सूतं ध्वजं त्रिभिः॥ स
चान्यद्धनुरादाय कृष्णं विव्याध पंचभिः॥२७॥ तैस्ताडितः शरौघैस्तं चिच्छे
द धनुरच्युतः॥ पुनरन्यदुपादत्त तदप्यच्छिनदव्ययः॥२८॥ परिघं पट्टिशं शू
लं चर्मासी शक्तितोमरौ॥ यद्यदायुधमादत्त तत्सर्वं सोच्छिनद्धरिः॥२९॥ त
तो रथादवप्लुत्य खड्गपाणिर्जिघांसया॥ कृष्णमभ्यद्रवत्क्रुद्धः पतंग इव
पावकं॥३०॥ तस्य चापततः खड्गं तिलशश्चर्म चेषुभिः॥ छित्वाऽसिमाददे
तिग्मं रुक्मिणं हंतुमुद्यतः॥३१॥ दृष्ट्वा भ्रातृवधोद्योगं रुक्मिणी भयविह्वला

अ॰५४
नू२

॥राम॰॥
॥२०॥

पं

पतित्वा पादयोर्भर्तुरुवाच करुणं सती ॥३२॥ योगेश्वराप्रमेयात्मन्देवदेवज
गत्पते । हंतुं नार्हसि कल्याण भ्रातरं मे महाभुज ॥३३॥ श्रीशुक उवाच ॥ तया प
रित्रासविकंपितांगया शुचावशुष्यन्मुखरुद्धकंठया । कातर्यविस्रंसितहे
ममालया गृहीतपादः करुणो न्यवर्त्तत ॥३४॥ चैलेन बध्वा तमसाधुकारि
णं सश्मश्रुकेशं प्रवपन्व्यरूपयत् । तावन्ममर्दुः परसैन्यमद्भुतं यदुप्र
वीरा नलिनीं यथा गजाः ॥३५॥ कृष्णांतिकमुपव्रज्य ददृशुस्तत्र रुक्मिणं ।
तथाभूतं हतप्रायं दृष्ट्वा संकर्षणो विभुः ॥३६॥ विमुच्य बद्धं करुणो भगवा
न्कृष्णमब्रवीत् । असाध्विदं त्वया कृष्ण कृतमस्मज्जुगुप्सितं ॥३७॥ वपनं
श्मश्रुकेशानां वैरूप्यं सुहृदो वधः । मैवास्मान्साध्व्यसूयेथा भ्रातुर्वैरू

प्यचिंतया ॥३७॥ सुखदुःखदोनचान्योस्तियतःस्वकृतभुक्पुमान् ॥ बंधुर्वधा
र्हदोषोपिनबंधोर्वधमर्हति ॥ ३८ ॥ त्याज्यःस्वेनैवदोषेणहतःकिंहन्यतेपुनः
॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःप्रजापतिविनिर्मितः ॥ ४० ॥ भ्रातापिभ्रातरंहन्याद्येन
घोरतरस्ततः ॥ राज्यस्यभूमेर्वित्तस्यस्त्रियोमानस्यतेजसः ॥ ४१ ॥ मानिनो
न्यस्यवाहेतोःश्रीमदांधाःक्षिपंतिहि ॥ तवेयंविषमाबुद्धिःसर्वभूतेषुदुर्हृ
दां ॥ यन्मन्यसेसदाभद्रंसुहृदांभद्रमज्ञवत् ॥ ४२ ॥ आत्ममोहोनृणामेव
कल्पतेदेवमायया ॥ सुहृद्दुर्हृदुदासीनइतिदेहात्ममानिनां ॥ ४३ ॥ एक
एवपरोह्यात्मासर्वेषामपिदेहिनां ॥ नानेवगृह्यतेमूढैर्यथाज्योतिर्य
थानभः ॥ ४४ ॥ देहआद्यंतवानेषद्रव्यप्राणगुणात्मकः ॥ आत्मन्यविद्य

याल्कृतःसंसारयतिदेहिनं॥४५॥नात्मनोन्येनसंयोगोवियोगोवासतः
सति॥तद्धेतुत्वात्तत्सिद्धेर्दृग्रूपाभ्यांयथारवेः॥४६॥जन्मादयस्तुदेहस्य
विक्रियानात्मनःक्वचित॥कलानामिवनैवेंदोर्मृतिर्ह्यस्यकुहूरिव॥४७॥
यथाज्ञायानआत्मानंविषयान्फलमेवच॥अनुभुंक्तेप्यसत्यर्थेतथाप्नो
त्यबुधोभवं॥४८॥तस्मादज्ञानजंशोकमात्मशोषविमोहनं॥तत्वज्ञाने
ननिर्हृत्यस्वस्थाभवशुचिस्मिते॥५०॥श्रीशुकउवाच॥एवंभगवतातन्वीरा
मेणप्रतिबोधिता॥वैमनस्यंपरित्यज्यमनोबुध्यासमादधे॥५१॥प्राण
वत्नीषउत्सृष्टोद्विड्भिर्हितबलप्रभः॥स्मरन्विरूपकरणंवितथात्ममनो
रथः॥५२॥चक्रेभोजकटंनामनिवासायमहत्पुरं॥अहत्वादुर्मतिंकृ

॥यत्रभोजकटंनामनिवासायमहत्पुरं॥४१॥

स्मेमप्रत्यूह्यप्रवीयसीं॥५३॥कुंडिनंनप्रवेक्ष्यामीत्युक्त्वातत्रावसद्रुषा॥भग
वान्भीष्मकसुतामेवंनिर्जित्यभूमिपान्॥५४॥पुरमानीयविधिवदुपये
मेकुरूद्वह॥५४॥तदामहोत्सवोन्नृणांयदुपुर्यांगृहेगृहे॥५५॥अभूदनन्यभा
वानांकृष्णेयदुपतौनृप॥नरानार्यश्चमुदिताःप्रमृष्टमणिकुंडलाः॥५६॥
पारिबर्हमुपाजह्रुर्वरयोश्चित्रवाससोः॥साद्दृष्णिपुर्युत्तभितेंद्रकेतुभिर्वि
चित्रमाल्यांबररत्नतोरणैः॥बभौप्रतिद्वार्युपक्लृप्तमंगलैरापूर्णकुंभा
गरुधूपदीपकैः॥५७॥सिक्तमार्गामदच्युद्भिराहूतप्रेष्ठभूभुजां॥गजैर्द्वाः
स्थपरामृष्टरंभापूगोपशोभिता॥५८॥कुरुसृंजयकैकेयविदर्भयदुकुंत
यः॥मिथोमुमुदिरेतस्मिन्संभ्रमात्परिधावतां॥रुक्मिण्याहरणंश्रुत्वा

गीयमानं ततस्ततः॥ राजानो राजकन्याश्च बभूवुर्भृशविस्मिताः॥६०॥ द्वारका
यामभूद्राजन्महामोदः पुरौकसां॥ रुक्मिण्या रमयोपेतं दृष्ट्वा कृष्णं श्रियः
पतिं॥६१॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे रुक्मिण्युद्वाहोत्सवे चतुःपंचाश
त्तमोध्यायः॥ पंचपंचाशत्तमे तु प्रद्युम्नो जनिकृत्स्मृतः॥ शंबरेण हृतः सोथ ह
त्वा तं कांतयागमत्॥१॥ प्रद्युम्नहानिलाभाद्यैः शंबराहरणादिना॥ कुटुंबि
नामपत्यादिस्फुरद्दुःखमसूसुचत्॥२॥ श्रीशुक उवाच॥ कामस्तु वासुदेवां
शो दग्धः प्राग्रुद्रमन्युना॥ देहोपपत्तये भूयस्तमेव प्रत्यपद्यत॥१॥ स एव जा
तो वैदर्भ्यां कृष्णवीर्यसमुद्भवः॥ प्रद्युम्न इति विख्यातः सर्वतोनवमः पितुः
॥२॥ तं शंबरः कामरूपी हृत्वा तोकमनिर्दशं॥ स विदित्वात्मनः शत्रुं प्रास्योद

न्वत्सगाद्गृहं ॥३॥ तंनिर्जगारबलवान्मीनःसोप्यपरैःसह ॥ वृतोजालेनमह
तागृहीतोमत्स्यजीविभिः ॥४॥ तंशंबरायकैवर्त्ताउपाजह्रुरुपायनं ॥ सूदामहा
नसंनीत्वावद्यन्स्वधितिनाद्भुतं ॥५॥ दृष्ट्वातदुदरेबालंमायावत्यैन्यवेदयन्
नारदोकथयत्सर्वंतस्याःशंकितचेतसः ॥६॥ बालस्यतत्वमुत्पत्तिंमत्स्योदर
निवेशनं ॥ साचकामस्यवैपत्नीरतिर्न्नामयशस्विनी ॥७॥ पत्युर्न्निर्दग्धदे
हस्यदेहोत्पत्तिंप्रतीक्षती ॥ निरूपिताशंबरेणसासूपोदनसाधने ॥८॥ का
मदेवंशिशुंबुध्वाचक्रेस्नेहंतदार्भके ॥ नातिदीर्घेणकालेनसकार्ष्णीरू
ढयौवनः ॥९॥ जनयामासनारीणांवीक्षंतीनांचविभ्रमं ॥ सातंपतिंपद्मद
लायतेक्षणंप्रलंबबाहुंनरलोकसुंदरं ॥ सव्रीडहासोत्तभितभ्रुवेक्षती

प्रीत्योपतस्थेरतिरंगसौरतैः ॥१०॥ तामाहभगवान्कार्ष्णिर्मातस्तेमतिरन्य
था ॥ मातृभावमतिक्रम्यवर्त्तसेकामिनीयथा ॥११॥ रतिरुवाच ॥ भवान्ना
रायणसुतः शंबरेणाहृतोगृहात् ॥ अहंतेधिकृतापत्नीरतिःकामोभवा
न्प्रभो ॥१२॥ एषत्वानिर्द्दशंसिंधावक्षिपच्छंबरोसुरः ॥ मत्स्योग्रसीत्तदु
दरादिहप्राप्तोभवान्प्रभो ॥१३॥ तमिमंजहिदुर्द्धर्षंदुर्जयंशत्रुमात्मनः
मायाशतविदंत्वंचमायाभिर्मोहनादिभिः ॥१४॥ परिशोचतितेमाता
कुररीवगतप्रजा ॥ पुत्रस्नेहाकुलादीनाविवत्सागौरिवातुरा ॥१५॥ प्रभा
ष्यैवंददौविद्यांप्रद्युम्नायमहात्मने ॥ मायावतीमहामायांसर्वमायावि
नाशनीं ॥१६॥ सचशंबरमभ्येत्यसंयुगायसमाह्वयत ॥ अविषह्यैस्तमा

क्षेपैःक्षिपन्संजनयन्कलिं॥१७॥सोधिक्षिप्तोदुर्वचोभिःपदाहतइवोरगः॥
निश्चक्रामगदापाणिरमर्षात्ताम्रलोचनः॥१८॥गदामाविध्यतरसाप्रद्युम्ना
यमहात्मने॥प्रक्षिप्यव्यनदन्नादंवज्रनिष्पेषनिष्ठुरं॥१९॥तामापतंतींभ
गवान्प्रद्युम्नोगदयागदां॥अपास्यशत्रवेक्रुद्धःप्राहिणोत्स्वगदांनृप॥२०॥
सचमायांसमाश्रित्यदैतेयींमयदर्शितां॥मुमुचेस्त्रमयंवर्षंकार्ष्णौवैहा
यसोसुरः॥२१॥बाध्यमानोस्त्रवर्षेणरौक्मिणेयोमहारथः॥सत्वात्मिकां
महाविद्यांसर्वमायोपमर्द्दिनीं॥२२॥ततोगौह्यकगांधर्वपैशाचोरगराक्षसीः
॥प्रायुंक्तशतशोदैत्यःकार्ष्णिर्व्यधमयत्सताः॥२३॥निशातमसिमुद्यम्यस
किरीटंसकुंडलं॥शंबरस्यशिरःकायात्ताम्रश्मश्र्वोजसाहरत॥२४॥आकी

र्यमाणोद्विजैःस्तुवद्भिःकुसुमोत्करैः॥भार्ययांबरचारिण्यापुरंनीतोवि
हायसा॥२५॥अंतःपुरवरंराजन्ललनाव्रातसंकुलं॥विवेशपत्न्यागगना
तूविद्युतेववलाहकः॥२६॥तंदृष्ट्वाजलदश्यामंपीतकौशेयवाससं॥प्रलं
बबाहुंताम्राक्षंसुस्मितंरुचिराननं॥२७॥स्वलंकृतमुखांभोजंनीलवक्रा
लकादिभिः॥कुसुंमत्वास्त्रियोह्रीतानिलिल्युस्तत्रतत्रह॥२८॥अवधार्य
ज्ञानेशिष्टैर्लक्षण्येनयोषितः॥उपाजग्मुःप्रमुदिताःसस्त्रीरत्नंस्मविस्मि
ताः॥२९॥अथतत्रासितापांगीवैदर्भीवल्गुभाषिणी॥अस्मरत्स्वसुतंन
ष्टंस्नेहस्नुतपयोधरा॥३०॥कोन्वयंनरवैदूर्यःकस्यवाकमलेक्षणः॥धृतः
कयावाजठरेकेयंलब्धात्ययनेनवा॥३१॥ममचाप्यात्मजोनष्टोनीतोयः

॥भा·द·उ·॥
॥२५॥

सूतिकागृहात् ॥ एन तुल्यवयोरूपो यदि जीवति कुत्र चित् ॥३२॥ कथं त्व
नेन संप्राप्तं सारूप्यं शार्ङ्गधन्वनः ॥ आकृत्यावयवैर्गत्यास्वरहासावलो
कनैः ॥३३॥ स एव वा भवेन्नूनं यो मे गर्भे धृतोर्भकः ॥ अमुष्मिन्प्रीतिरधि
का वामस्फुरति मे भुजः ॥३४॥ एवं मीमांसमानायां वैदर्भ्यां देवकीसुतः
॥ देवक्यानकदुंदुभ्यामुत्तमश्लोक आगमत् ॥३५॥ विज्ञातार्थोपि भगवा
न्तूष्णीमास जनार्दनः ॥ नारदोकथयत्सर्वं शंबराहरणादिकं ॥३६॥ त
च्छ्रुत्वा महदाश्चर्यं कृष्णांतःपुरयोषितः ॥ अभ्यनंदन्बहूनब्दान्नष्टं मृत
मिवागतं ॥३७॥ देवकी वसुदेवश्च कृष्णरामौ तथा स्त्रियः ॥ दंपती तौ प
रिष्वज्य रुक्मिणी च ययुर्मुदं ॥३८॥ नष्टं प्रद्युम्नमायातमाकर्ण्य द्वारकौक

अ·५५
॥राम॥
॥२५॥

सः॥ अहो मृत इवायातो बालो दिष्ट्येति हाब्रुवन्॥४०॥ यं वै मुहुः पितृसरूप
निजेशभावास्तन्मातरो यदभजन्रहरूढभावाः॥ चित्रं न तत्खलु रमा
स्पदबिंबबिंबे कामे स्मरेक्षिविषये किमुतान्यनार्य्यः॥४१॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे दशमस्कंधे प्रद्युम्नागमनं नाम पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५५॥
षट्पंचाशत्तमे मिथ्याभियोगे मणिमाहरत्॥ कन्यां जांबवतः प्राप्य कृ
ष्णः सत्राजितस्ततः॥१॥ पुत्रादिकामसोस्य स्यनिष्ठा मुक्तातिचंचला॥ अ
र्थस्यानर्थतामाह स्यमंताहरणादिना॥२॥ श्रीशुक उवाच॥ सत्राजितः स्व
तनयां कृष्णाय कृतकिल्बिषः॥ स्यमंतकेन मणिना स्वयमुद्यम्य दत्तवा
न्॥१॥ श्रीराजोवाच॥ सत्राजितः किमकरोद्ब्रह्मन्कृष्णस्य किल्बिषं॥ स्य

॥भा॰द॰उ॰॥ ॥२६॥

अ॰५६ ॥राम॰॥ ॥२६॥

मंतकः कुतस्तस्य कस्माद्दत्तासुताहरेः ॥२॥ श्रीशुक उवाच ॥ आसीत्सत्राजितः
सूर्यो भक्तस्य परमः सखा ॥ प्रीतस्तस्मै मणिं प्रादात्सूर्यस्तुष्टः स्यमंतकं ॥
३॥ स तं बिभ्रन्मणिं कंठे भ्राजमानो यथा रविः ॥ प्रविष्टो द्वारकां राजंस्ते
जसा नोपलक्षितः ॥४॥ तं विलोक्य जना दूरात्तेजसा मुष्टदृष्टयः ॥ दीव्य
तेक्षैर्भगवते शशंसुः सूर्यशंकिताः ॥५॥ नारायण नमस्तेस्तु शंखचक्र
गदाधर ॥ दामोदरारविंदाक्ष गोविंद यदुनंदन ॥६॥ एष आयाति सविता
त्वां दिदृक्षुर्जगत्पते ॥ मुष्णन्गभस्तिचक्रेण नृणां चक्षूंषि तिग्मगुः ॥७॥
नन्वन्विच्छंति ते मार्गं त्रिलोक्यां विबुधर्षभाः ॥ ज्ञात्वाद्य गूढं यदुषु द्रष्टुं त्वा
यात्यजः प्रभो ॥८॥ श्रीशुक उवाच ॥ निशम्य बालवचनं प्रहस्यांबुजलोच

नः॥ प्राह नासौ रविर्देवः सत्राजिन्मणिना ज्वलन्॥ ९॥ सत्राजित्स्वगृहं श्री
मत्कृतकौतुकमंगलं॥ प्रविश्य देवसदने मणिं विप्रैर्न्यवेशयत्॥ १०॥
दिने दिने स्वर्णभारानष्टौ स सृजति प्रभो॥ दुर्भिक्षमार्यरिष्टानि सर्पाधि
व्याधयोऽशुभाः॥ ११॥ न संति मायिनस्तत्र यत्रास्तेऽभ्यर्चितो मणिः॥ स या
चितो मणिं क्वापि यदुराजाय शौरिणा॥ १२॥ नैवार्थकामुकः प्रादाद्या
च्ञाभंगमतर्कयन्॥ तमेकदा मणिं कंठे प्रतिमुच्य महाप्रभं॥ १३॥ प्रसेनो
हयमारुह्य मृगयां व्यचरद्वने॥ प्रसेनं सहयं हत्वा मणिमाछिद्य केसरी
॥ गिरिं विशन् जांबवता निहतो मणिमिछता॥ १४॥ सोपि चक्रे कुमारस्य
मणिं क्रीडनकं बिले॥ अपश्यन् भ्रातरं भ्राता सत्राजित्पर्यतप्यत॥ १५॥

प्रायःकृष्णेननिहतोमणिग्रीवोवनंगतः।।भ्रातामभेतितच्छ्रुत्वाकर्णेकर्णे
जपनूजनाः।।१६।।भगवांस्तदुपश्रुत्यदुर्यशोलिप्तमात्मनि।।मार्ष्टुंप्रसे
नपदवीमन्वपद्यतनागरैः।।१७।।हतंप्रसेनमश्वंचवीक्ष्यकेसरिणावने
तंचाद्रिपृष्ठेनिहतमृक्षेणददृशुर्जनाः।।१८।।ऋक्षराजबिलंभीममंधेन
तमसावृतं।।एकोविवेशभगवानवस्थाप्यबहिःप्रजाः।।१९।।तत्रदृष्ट्वाम
णिप्रेष्ठंबालक्रीडनकंकृतं।।हर्तुंकृतमतिस्तस्मिन्नवतस्थेर्भकांति
के।।२०।।तमपूर्वंनरंदृष्ट्वाधात्रीचुक्रोशभीतवत्।।तच्छ्रुत्वाभ्यद्रवत्क्रुद्धोजां
बवान्बलिनांवरः।।२१।।सवैभगवतातेनयुयुधेस्वामिनात्मनः।।पुरु
षंप्राकृतंमत्वाकुपितोनानुभाववित्।।२२।।द्वंद्वयुद्धंसुतुमुलमुभयो

विजिगीषतोः॥ आयुधाश्मद्रुमैर्दोर्भिः क्रव्यार्थे श्येनयोरिव॥२३॥ आ
सीत्तदष्टाविंशाहमितरेतरमुष्टिभिः॥ वज्रनिष्पेषपरुषैरविश्रममहर्नि
शं॥२४॥ कृष्णमुष्टिविनिष्पातनिष्पिष्टांगोरुबंधनः॥ क्षीणसत्वः स्विन्न
गात्रस्तमाहातीवविस्मितः॥२५॥ जाने त्वां सर्वभूतानां प्राण ओजः सहो
बलं॥ विष्णुं पुराणं पुरुषं प्रभविष्णुमहेश्वरं॥२६॥ त्वं हि विश्वसृजां स्रष्टा सृ
ष्टानामपि यच्च सत्॥ कालः कलयतामीशः पर आत्मा तथात्मनां॥२७॥
यस्येषदुत्कलितरोषकटाक्षमोक्षैर्वर्त्मादिशत्क्षुभितनक्रतिमिंगि
लोऽब्धिः॥ सेतुः कृतः स्वयश उज्ज्वलिता च लंका रक्षःशिरांसि भुवि पेतुरि
षुक्षतानि॥२८॥ इति विज्ञातविज्ञानमृक्षराजानमच्युतः॥ व्याजहार म

॥भा॰द॰उ॰॥
॥२९॥

हाराजभगवान्देवकीसुतः॥२८॥अभिमृश्यारविंदाक्षःपाणिनाशंकरेणतं
॥कृपयापरयाभक्तंप्रेमगंभीरयागिरा॥२९॥मणिहेतोरिहप्राप्तावयमृ
क्षपतेबिलं॥मिथ्याभिशापंप्रमृजन्आत्मनोमणिनामुना॥३०॥इत्यु
क्तःस्वांदुहितरंकन्यांजांबवतींमुदा॥अर्हणार्थंसमणिनाकृष्णायो
पजहारह॥३१॥अदृष्ट्वानिर्गमंशौरेःप्रविष्टस्यबिलंजनाः॥प्रतीक्ष्यद्वा
दशाहानिदुःखिताःस्वपुरंययुः॥३२॥निशम्यदेवकीदेवीरुक्मिण्यान
कदुंदुभिः॥सुहृदोज्ञातयोशोचन्बिलात्कृष्णमनिर्गतं॥३३॥सत्राजि
तंशपंतस्तेदुःखिताद्वारकौकसः॥उपतस्थुर्महामायांदुर्गांकृष्णोपलब्ध
ये॥३४॥तेषांचदेव्युपस्थानात्प्रत्यादिष्टाशिषासवै॥प्रादुर्बभूवसि

अ॰५६

॥राम॰॥
॥२९॥

द्वार्थः सदारोहर्षयन्हरिः॥३५॥उपलभ्यहृषीकेशंमृतंपुनरिहागतं
सहपत्न्यामणिग्रीवंसर्वेजातमहोत्सवाः॥३६॥सत्राजितंसमाहूय
सभायांराजसंनिधौ॥प्राप्तिंचाख्यायभगवान्मणिंतस्मैन्यवेदयत्
॥३७॥सचातिव्रीडितोरत्नंगृहीत्वावाङ्मुखस्ततः॥अनुतप्यमानो
भवनमगमत्स्वेनपाप्मना॥३८॥सोनुध्यायंस्तदेवाघंबलवद्वि
ग्रहाकुलः॥कथंमृजाम्यात्मरजःप्रसीदेद्वाच्युतःकथं॥३९॥किंकृ
त्वासाधुमह्यंस्यान्नशपेद्वाजनोयथा॥अदीर्घदर्शनंक्षुद्रंमूढंद्रवि
णलोलुपं॥४०॥दास्येदुहितरंतस्मैस्त्रीरत्नंरत्नमेवच॥उपायोयंस

मीचीनस्तस्यशांतिर्नचान्यथा॥४१॥एवंव्यवसितोबुद्ध्यासत्राजित्स्वसु
तांशुभां॥मणिंचस्वयमुद्यम्यकृष्णायोपजहारह॥४२॥तांसत्यभामां
भगवानुपयेमेयथाविधि॥बहुभिर्याचितांशीलरूपौदार्यगुणान्वितां॥
४३॥भगवानाहनमणिंप्रतीच्छामोवयंनृप॥तवास्तांदेवभक्तस्यवयं
तुफलभागिनः॥४४॥ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेस्यमंतकाह
रणेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥५६॥ ॥सप्तपंचाशत्तमेतुपुनःशतधनुर्व
धे॥प्राप्तंस्वदुर्यशोमार्ष्टुंकृष्णोक्रूराद्धृतान्मणेः॥१॥अक्रूरमुररीकृत्यमणेः
पात्रमथाच्युतः॥उपमंत्र्यतमेकांतेसरामोगाद्गजाह्वयं॥२॥श्रीशुकउवाच॥

विज्ञातार्थोपिगोविंदोदग्धानाकर्ण्यपांडवान्॥ कुंतींचकुल्यकरणेस
हरएमोययौकुरून्॥१॥ भीष्मंकृपंसविदुरंगांधारींद्रोणमेवच॥ तुल्यदुः
खोसहागम्यहाकष्टमितिहोचतुः॥२॥ लब्ध्वैतदंतरंराजनूशतधन्वा
नमूचतुः॥ अक्रूरकृतवर्माणौमणिःकस्मान्नगृह्यते॥३॥ योस्मभ्यंसं
प्रतिश्रुत्यकन्यारत्नंविगर्ह्यनः॥ कृष्णायादान्नसत्राजित्कस्माद्भ्रात
रमन्वियात्॥४॥ एवंभिन्नमतिस्ताभ्यांसत्राजितमसत्तमः॥ शयान
मवधील्लोभात्सपापःक्षीणजीवितः॥५॥ स्त्रीणांविक्रोशमानानां
क्रंदतीनामनाथवत्॥ हत्वापशून्सोनिकवन्मणिमादायजग्मि

भा·द·उ·

३०

वान्॥६॥सत्यभामा च पितरं हतं वीक्ष्य शुचार्पिता॥व्यलपत्तात तातेति
हा हतास्मीति मुह्यति॥७॥तैलद्रोण्यां मृतं प्रास्य जगाम गजसाह्वयं॥कृ
ष्णाय विदितार्थाय तप्ताचख्यौ पितुर्वधं॥८॥तदाकर्ण्येश्वरौ राजन्ननु
सृत्य नृलोकितां॥अहो नः परमं कष्टमित्यस्राक्षौ विलेपतुः॥९॥आग
त्य भगवांस्तस्मात्सभार्यः साग्रजः पुरं शतधन्वानमारेभे हंतुं हर्तुं मणिं त
तः॥१०॥सोपि कृतोद्यमं ज्ञात्वा भीतः प्राणपरीप्सया॥साहाय्ये कृतवर्मा
णमयाचत स चाब्रवीत्॥११॥नाहमीश्वरयोः कुर्यां हेलनं रामकृष्णयोः॥
को नु क्षेमाय कल्पेत तयोर्वृजिनमाचरन्॥१२॥कंसः सहानुगोपीतो यद्द्वे
षात्त्याजितः श्रिया॥जरासंधः सप्तदशसंयुगाद्विरथो गतः॥१३॥प्रत्या

अ·५७

राम·

३०

ख्यातः सचाक्रूरं पार्ष्णिग्राहमयाचत ॥ सोप्याहकोविरुध्येतविद्वानीश्वर
योर्बलं ॥ १४ ॥ यइदंलीलयाविश्वंसृजत्यवतिहंतिच ॥ चेष्टांविश्वसृजोयस्य
नविदुर्मोहिताजया ॥ १५ ॥ यःसप्तहायनःशैलमुत्पाट्यैकेनपाणिना ॥ द
धारलीलयाबालउच्छिलींध्रमिवार्भकः ॥ १६ ॥ नमस्तस्मैभगवतेकृष्णाया
द्भुतकर्मणे ॥ अनंतायादिभूतायकूटस्थायात्मनेनमः ॥ १७ ॥ प्रत्याख्यातः
सतेनापिशतधन्वामहामणिं ॥ तस्मिन्न्यस्याश्वमारुह्यशतयोजनगं
ययौ ॥ १८ ॥ गरुडध्वजमारुह्यरथंरामजनार्द्दनौ ॥ अन्वयातांमहावेगैर
श्वैराजन्गुरुद्रुहं ॥ १९ ॥ मिथिलायाउपवनेविसृज्यपतितंहयं ॥ पद्भ्याम
धावत्संत्रस्तःकृष्णोप्यन्वद्रवद्रुषा ॥ २० ॥ पदातेर्भगवांस्तस्यपदातिस्ति

ग्मनेमिना॥चक्रेणशिरउत्कृत्यवाससोव्यचिनोन्मणिं॥२१॥अलब्ध्वमणि
रागत्यकृष्णआहाग्रजांतिकं॥वृथाहतःशतधनुर्मणिस्तत्रनदृश्यते॥
२२॥ततआहबलोनूनंसमणिःशतधन्वना॥कस्मिंश्चित्पुरुषेन्यस्तस्त
मन्वेषपुरंव्रज॥२३॥अहंविदेहमिच्छामिद्रष्टुंप्रियतरंसम॥इत्युक्त्वामि
थिलांराजन्विवेशयदुनंदनः॥२४॥तंदृष्ट्वासहसोत्थायमैथिलःप्रीतमा
नसः॥अर्हयामासविधिवदर्हणीयंसमर्हणैः॥२५॥उवासतस्यांकतिचि
न्मिथिलायांसमाविभुः॥मानितःप्रीतियुक्तेनजनकेनमहात्मना॥२६॥
ततोशिषद्गदांकालेधार्तराष्ट्रःसुयोधनः॥केशवोद्वारकामेत्यनिधनं
शतधन्वनः॥२७॥अप्राप्तिंचमणेःप्राहप्रियायाःप्रियकृद्विभुः॥ततःस

कारयामासत्क्रियाबंधोर्हतस्यवै ॥ २८ ॥ साकंस्फुरद्भिर्भगवान्या याःस्युः
सांपरायिकाः ॥ अक्रूरःकृतवर्माचश्रुत्वाज्ञातधनोर्वधं ॥ व्यूषतुर्भयसं
त्रस्तौद्वारकायाःप्रयोजकौ ॥ ३० ॥ अक्रूरेप्रोषितेरिष्टान्यासन्वैद्वारकौक
सां ॥ शारीरामानसास्तापामुहुर्दैविकभौतिकाः ॥ ३१ ॥ इत्यंगोपदिशंत्ये
केविस्मृत्यप्रागुदाहृतं ॥ मुनिवाससनिवासेकिंघटेतारिष्टदर्शनं ॥ ३२ ॥ दे
वेवर्षतिकाशीशःश्वफल्कायागतायवै ॥ स्वसुतांगांदिनींप्रादात्ततोवर्ष
त्स्मकाशिषु ॥ ३३ ॥ तत्सुतस्तत्प्रभावोसावक्रूरोयत्रयत्रह ॥ देवोभिवर्षते
तत्रनोपतापानमारिकाः ॥ ३४ ॥ इतिवृद्धवचःश्रुत्वानैतावदिहकारणं ॥
इतिमत्वासमानाय्यप्राहाक्रूरंजनार्दनः ॥ ३५ ॥ पूजयित्वाभिभाष्यैनंक

थयित्वाप्रियाःकथाः॥विज्ञानाखिलचित्तज्ञःस्मयमानउवाचह॥३६॥ननुदा
नपतेन्यस्तस्त्वय्यास्तेशतधन्वना॥स्यमंतकोमणिःश्रीमान्विदितःपूर्व
मेवनः॥३७॥सत्राजितोनपत्यत्वाद्गृह्णीयुर्दुहितुःसुताः॥दायंनिनीयापः
पिंडान्विमुच्यर्णंचशेषितं॥३८॥तथापिदुर्द्धरस्त्वन्यैस्त्वय्यास्तांसुव्रते
मणिः॥किंतुमामग्रजःसम्यङ्नप्रत्येतिमणिंप्रति॥३९॥दर्शयस्वमहाभाग
बंधूनांशांतिमावह॥अव्युच्छिन्नामखास्तेद्यवर्त्ततेरुक्मवेदयः॥४०॥एवं
सामभिरालब्धःश्वफल्कतनयोमणिं॥आदायवाससाछन्नंददौसूर्यस
मप्रभं॥४१॥स्यमंतकंदर्शयित्वाज्ञातिभ्योरजआत्मनः॥विमृज्यमणिनाभू
यस्तस्मैप्रत्यर्पयत्प्रभुः॥४२॥यस्त्वेतद्भगवतईश्वरस्यविष्णोर्वीर्याढ्यंवृजिन

हरेस्कमंगलंच॥आख्यानंपठतिशृणोत्यनुस्मरेद्वादुःकीर्तिंदुरितमपोह्य
यातिशांतिं॥४२॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेस्यमंतकोपाख्या
नेसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५७॥ ॥अष्टपंचाशत्तमेतुकृष्णःपंचकरे
गृहीतवान्॥कालिंदींमित्रविंदांचसत्यांभद्रांचलक्ष्मणां॥१॥कालिंदीनिजला
भायतपःपरमुपेयुषी॥परिणेष्यनुप्रियावासमिंद्रप्रस्थमथागमत्॥२॥श्री
शुकउवाच॥एकदापांडवान्द्रष्टुंप्रतीतान्पुरुषोत्तमः॥इंद्रप्रस्थंगतःश्रीमा
न्युयुधानादिभिर्वृतः॥१॥दृष्ट्वातमागतंपार्थामुकुंदमखिलेश्वरं॥उत्तस्थुः
युगपद्वीराःप्राणामुख्यमिवागतं॥२॥परिष्वज्याच्युतंवीराअंगसंगहतैन
सः॥सानुरागस्मितंवक्त्रंवीक्ष्यतस्यमुदंययुः॥३॥युधिष्ठिरस्यभीमस्यकृत्वा

॥भा·द·उ·॥
॥३२॥

अ·५८

पादाभिवंदनं॥ अर्जुनं परिरभ्याथ यमाभ्यां चाभिवंदितः॥४॥ परमासनमा
सीनं कृष्णा कृष्णमनिंदिता॥ नवोढा व्रीडिना किंचिच्छनैरेत्याभ्यवंदत॥५॥
तथैव सात्यकिः पार्थैः पूजितश्चाभिनंदितः॥ निषसादासनेन्ये च पूजिताः प
र्युपासत॥६॥ पृथां समागत्य कृताभिवादनस्तयाति हार्दार्द्रदृशाभिरंजि
तः॥ आपृष्टवांस्तां कुशलं सहस्नुषां पितृष्वसारं परिपृष्टबांधवः॥७॥ तमा
ह प्रेमवैक्लव्यरुद्धकंठाश्रुलोचना॥ स्मरंती तान्बहून्क्लेशान्क्लेशापाया
त्मदर्शनं॥८॥ तदैव कुशलं नो भूत्सनाथास्ते कृता वयं॥ ज्ञातीन्नः स्मर
ता कृष्ण भ्राता मे प्रेषितस्त्वया॥९॥ न तेस्ति स्वपरभ्रांतिर्विश्वस्य सुहृ
दात्मनः॥ तथापि स्मरतां शश्वत्क्लेशान्हंसि हृदि स्थितः॥१०॥ युधिष्ठिर

॥राम·॥
॥३२॥

॥९॥ किं न आचरितं श्रेयो न वेदाहमधीश्वर ॥ योगेश्वराणां दुर्दर्शो यन्नो दृष्टः
कुमेधसां ॥१०॥ इति वै वार्षिकान्मासान्राज्ञा सोऽभ्यर्थितः सुखं ॥ जनयन्न
यनानंदमिंद्रप्रस्थौकसां विभुः ॥११॥ एकदा रथमारुह्य विजयो वानरध्वजं
॥ गांडीवं धनुरादाय तूणौ चाक्षयसायकौ ॥१२॥ साकं कृष्णेन संनद्धो विह
र्तुं विपिनं वनं ॥ बहुव्यालमृगाकीर्णं प्राविशत्परवीरहा ॥१३॥ तत्राविध्यच्छ
रैर्व्याघ्रान्सूकरान्महिषान्रुरून् ॥ शरभान्गवयान्खड्गान्हरिणान्शश
शल्लकान् ॥१४॥ तान्निन्युः किंकरा राज्ञे मेध्यान्पर्वण्युपागते ॥ तृट्परी
तः परिश्रांतो बीभत्सुर्यमुनामगात् ॥१५॥ तत्रोपस्पृश्य विशदं पीत्वा वारि म
हारथौ ॥ कृष्णौ ददृशतुः कन्यां चरंतीं चारुदर्शनां ॥१६॥ तामासाद्य वरारो

॥ भा॰ द॰ उ॰ ॥
॥ ३४ ॥

अ॰ ५८

हांस्तद्विजां रुचिराननां ॥ पप्रच्छ प्रेषितः सख्या फाल्गुनः प्रमदोत्तमां ॥ १७ ॥ का
त्वं कस्यासि सुश्रोणि कुतो वा किं चिकीर्षसि ॥ मन्ये त्वां पतिमिच्छंती सर्वं कथय
शोभने ॥ १८ ॥ कालिंद्युवाच ॥ अहं देवस्य सवितुर्दुहिता पतिमिच्छती ॥ विष्णुं वरेण्यं
वरदं तपः परममास्थिता ॥ १९ ॥ नान्यं पतिं वृणे वीर तमृते श्रीनिकेतनं ॥ तुष्य
तां मे स भगवान्मुकुंदोऽनाथसंश्रयः ॥ २० ॥ कालिंदीति समाख्याता वसामि य
मुनाजले ॥ निर्मिते भवने पित्रा यावदच्युतदर्शनं ॥ २१ ॥ तथावदद्गुडाकेशो वा
सुदेवाय सोपि तां ॥ रथमारोप्य तद्विद्वान्धर्मराजमुपागमत् ॥ २२ ॥ यदैव कृत्स्नः
संदिष्टः पार्थानां परमाद्भुतं ॥ कारयामास नगरं विचित्रं विश्वकर्मणा ॥ २३ ॥ भ
गवांस्तत्र निवसन्स्वानां प्रियचिकीर्षया ॥ अग्नये खांडवं दातुमर्जुनस्या

॥ राम ॥
॥ ३४ ॥

ससारथिः॥२५॥सोग्निस्तुष्टोधनुरदात्हयान्श्वेतान्रथंनृप॥अर्जुनाया
क्षयौतूणौवर्मचाभेद्यमस्त्रिभिः॥२६॥मयश्चमोचितोवह्नेःसभांसख्यउपा
हरत्॥यस्मिन्दुर्योधनस्यासीज्जलस्थलदृशिभ्रमः॥२७॥सतेनसमनुज्ञा
तःसुहृद्भिश्चानुमोदितः॥आययौद्वारकांभूयःसात्यकिप्रमुखैर्वृतः॥२८
अथोपयेमेकालिंदींसुपुण्यर्त्वृक्षऊर्जिते॥वितन्वन्परमानंदंस्वानां
परममंगलः॥२८॥विंदानुविंदावावंत्यौदुर्योधनवशानुगौ॥स्वयंवरेस्वभगि
नींकृष्णेसक्तांन्यषेधतां॥२९॥राजाधिदेव्यास्तनयांमित्रविंदांपितृष्वसुः॥
प्रसह्यहृतवान्कृष्णोराजन्राज्ञांप्रपश्यतां॥३०॥नग्नजिन्नामकौशल्यआ
सीद्राजातिधार्मिकः॥तस्यसत्याभवत्कन्यादेवीनाग्नजितीनृप॥३१॥

भा॰द॰उ॰
३५

न तां शेकुर्नृपा वोढुमजित्वा सप्त गोवृषान्॥ तीक्ष्णशृंगान्सुदुर्द्धर्षान्वीर्यगंधासहान्खलान्॥ ३२॥ तां श्रुत्वा वृषजिल्लभ्यां भगवान्सात्वतां पतिः॥ जगाम कौशल्यपुरं सैन्येन महता वृतः॥ ३३॥ स कोशलपतिः प्रीतः प्रत्युत्थानासनादिभिः॥ अर्हणेनापि गुरुणा पूजयन्प्रतिनंदितः॥ ३४॥ वरं विलोक्याभिमतं समागतं नरेंद्रकन्या चकमे रमापतिं॥ भूयादयं मे पतिराशिषो मलाः करोतु सत्या यदि मे धृतो व्रतैः॥ ३५॥ अर्चितं पुनरित्याह नारायण जगत्पते॥ आत्मानंदेन पूर्णस्य करवाणि किमल्पकः॥ ३६॥ यत्पादपंकजरजः शिरसा बिभर्त्ति श्रीरब्जजः सगिरिशः सह लोकपालैः॥ लीलातनूः स्वकृतसेतुपरीप्सयेशः काले दधत्स भगवान्मम केन तुष्येत्॥ ३७॥ श्रीशुक उवाच॥ न

अ॰ ५८

रामः
३५

माहभगवान्कृतासनपरिग्रहः॥मेघगंभीरयावाचासस्मितंकुरुनं
दन॥३८॥श्रीभगवानु॥नरेंद्रयाञ्चाकविभिर्विगर्हिताराजन्यबंधोर्निजधर्म
वर्तिनः॥तथापियाचेतवसौहृदेच्छयाकन्यांत्वदीयांनहिशुल्कदावयं॥३९ राजो०॥
॥कोन्यस्तेप्यधिकोनाथकन्यावरइहेप्सितः॥गुणैकधाम्नोयस्यांगेश्रीर्वस
त्यनपायिनी॥४०॥किंत्वस्माभिःकृतःपूर्वंसमयःसात्वतर्षभ॥पुंसांवीर्यपरी
क्षार्थंकन्यावरपरीप्सया॥४१॥सप्तैतेगोवृषावीरदुर्दांतादुरवग्रहाः॥एतैर्भग्नाः
सुबहवोभिन्नगात्रानृपात्मजाः॥४२॥यदिमेनिगृहीताःस्युस्त्वयैवयदुनंदन
॥वरोभवानभिमतोदुहितुर्मेश्रियःपते॥४३॥एवंसमयमाकर्ण्यबध्वापरिकरं
प्रभुः॥आत्मानंसप्तधाकृत्वान्यगृह्णाल्लीलयैवतान्॥४४॥बध्वातान्दाम

भिःशौरिर्भग्नदर्पान्हतौजसः॥व्यकर्षल्लीलयाबद्धान्बालोदारुमयान्य
था॥४५॥ततःप्रीतःसुतांराजाददौकृष्णायविस्मितः॥तांप्रत्यगृह्णाद्भगवा
न्विधिवत्सदृत्रींप्रभुः॥४६॥राजपत्न्यश्चदुहितुःकृष्णंलब्ध्वाप्रियंपतिं॥लेभि
रेपरमानंदंजातश्चपरमोत्सवः॥४७॥शंखभेर्यानकानेदुर्गीतवाद्यद्विजा
शिषः॥नरानार्य्यःप्रमुदिताःसुवासःस्रगलंकृताः॥४८॥दशधेनुसहस्राणि
पारिबर्हमदाद्विभुः॥युवतीनांत्रिसाहस्रंनिष्कग्रीवसुवाससं॥४९॥नवनाग
सहस्राणिनागाच्छतगुणान्रथान्॥रथाच्छतगुणानश्वानश्वाच्छतगुणान्नरा
न्॥४९॥दंपतीरथमारोप्यमहत्यासेनयावृतौ॥स्नेहविक्लिन्नहृदयोयापयामा
सकौशलः॥५०॥श्रुत्वैतद्रुरुधुर्भूपानयंतंपथिकन्यकां॥भग्नवीर्याःसुदुर्म

र्षा यदुभिर्गोर्वृषैः पुरा ॥ ५३ ॥ तानस्यतः शरव्रातान्बंधुप्रियकृदर्जुनः ॥ गांडी
वी कालयामास सिंहः क्षुद्रमृगानिव ॥ ५४ ॥ पारिबर्हमुपागृह्य द्वारकामेत्य सत्य
या ॥ रेमे यदूनामृषभो भगवान्देवकीसुतः ॥ ५५ ॥ श्रुतकीर्त्तेः सुतां भद्रामुपये
मे पितृष्वसुः ॥ कैकेयीं भ्रातृभिर्दत्तां कृष्णः संतर्दनादिभिः ॥ ५६ ॥ सुतां च मद्रा
धिपतेर्लक्ष्मणां लक्षणैर्युतां ॥ स्वयंवरे जहारैकः स सुपर्णः सुधामिव ॥ ५७
अन्याश्च विविधा भार्याः कृष्णस्यासन्सहस्रशः ॥ भौमं हत्वा तन्निरोधादाहृ
ताश्चारुदर्शनाः ॥ ५८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे अष्टमहिषो
द्वाहो नामाष्टपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ऊनषष्टितमे भौमं हत्वा तेन हृता हरिः ॥ कन्याः
सहस्रशः प्राप्य पारिजातं दिवोहरत् ॥ १ ॥ परिणीय ततस्ताभिस्तन्मनोर

॥भा॰द॰उ॰॥
॥३९॥

थपूरणेः॥आत्मारामोप्यसौ रेमे तद्गृहेषु गृहस्थवत्॥५८॥राजोवाच॥यथाह
तो भगवता भौमो येन च ताः स्त्रियः॥निरुद्धा एतदाचक्ष्व विक्रमं शार्ङ्गधन्वनः
॥१॥श्रीशुक उवाच॥इंद्रेण हृतछत्रेण हृतकुंडलबंधुना॥हृतामराद्रिस्थानेन
ज्ञापितो भौमचेष्टितं॥२॥सभार्यो गरुडारूढः प्राग्ज्योतिषपुरं ययौ॥गिरि
दुर्गैः शस्त्रदुर्गैर्जलाग्न्यनिलदुर्गमं॥मुरपाशायुतैर्घोरैर्दृढैः सर्वत आ
वृतं॥गदया निर्बिभेदाद्रीन् शस्त्रदुर्गाणि सायकैः॥४॥चक्रेणाग्निं जलं वा
युं मुरपाशांस्तथासिना॥शंखनादेन यंत्राणि हृदयानि मनस्विनां॥५॥प्रा
कारं गदया गुर्व्या निर्बिभेद गदाधरः॥पांचजन्यध्वनिं श्रुत्वा युगांताशनि
भीषणं॥मुरः शयान उत्तस्थौ दैत्यः पंचशिरा जलात्॥६॥त्रिशूलमुद्यम्य सु

अ॰५९
॥रम॰॥
॥३७॥

दुर्न्निरीक्षणो युगांतसूर्यानलरोचिरुल्बणः ॥ ग्रसंस्त्रिलोकीमिव पंचभिर्मुखैरभ्यद्रवत्तार्क्ष्यसुतं यथोरगः ॥ ७ ॥ आविध्य शूलं तरसा गरुत्मते निरस्य वक्त्रैर्व्यनदत्स पंचभिः ॥ स रोदसी सर्वदिशोंबरं महानापूरयन्नंडकटाहमावृणोत् ॥ ८ ॥ तदापतद्वै त्रिशिखं गरुत्मते हरिः शराभ्यामभिनत्त्रिधोजसा ॥ मुखेषु तं चापि शरैरताडयत्तस्मै गदां सोपि रुषा व्यमुंचत ॥ ९ ॥ तामापतंतीं गदया गदां मृधे गदाग्रजो निर्बिभिदे सहस्रधा ॥ उद्यम्य बाहूनभिधावतोजितः शिरांसि चक्रेण जहार लीलया ॥ १० ॥ व्यसुः पपातांभसि कृत्तशीर्षो निकृत्तशृंगोद्रिरिवेंद्रतेजसा ॥ तस्यात्मजाः सप्त पितुर्वधातुराः प्रतिक्रियामर्षजुषः समुद्यताः ॥ ११ ॥ ताम्रोंतरिक्षः श्रवणो विभावसुर्वसुर्न

भस्वानरुणश्च सप्तमः ॥ पीठं पुरस्कृत्य चमूपतिं मृधे भौमप्रयुक्ता निरगन्धृता
युधाः ॥ १२ ॥ प्रायुंजतासाद्य शरानसीन्गदाः शक्त्यृष्टिशूलान्यजिते रुषोल्बणाः
॥ तच्छस्त्रकूटं भगवान्स्वमार्गणैरमोघवीर्यस्तिलशश्चकर्त्त ह ॥ १३ ॥ तान्पीठमु
ख्याननयद्यमालयं निकृत्तशीर्षोरुभुजांघ्रिवर्मणः ॥ स्वानीकपानच्युत
चक्रसायकैस्तथा निरस्तान्नरकोधरासुतः ॥ १४ ॥ निरीक्ष्य दुर्मर्षण आस्र
वन्मदैर्गजैः पयोधिप्रभवैर्निराक्रमत् ॥ दृष्ट्वा सभार्यं गरुडोपरि स्थितं सूर्यो
परिष्टात्सतडिद्घनं यथा ॥ १५ ॥ कृष्णं स तस्मै व्यसृजच्छतघ्नीं योधाश्च सर्वे युग
पत्स्म विव्यधुः ॥ तद्भौमसैन्यं भगवान्गदाग्रजो विचित्रवाजैर्निशितैः शिली
मुखैः ॥ १६ ॥ निकृत्तबाहूरुशिरोध्रविग्रहं चकार तर्ह्येव हताश्वकुंजरं ॥ यानि

योधैः प्रयुक्तानि शस्त्रास्त्राणि कुरूद्वह ॥ हरिस्तान्यच्छिनत्तीक्ष्णैः शरैरेकैकशस्त्रिभिः ॥१७॥ उह्यमानः सुपर्णेन पक्षाभ्यां निघ्नता गजान् ॥ गरुत्मता हन्यमानास्तुंडपक्षनखैर्गजाः ॥ पुरमेवाविशन्नार्त्ता नरको युध्ययुध्यत ॥१८॥ दृष्ट्वा विद्रावितं सैन्यं गरुडेनार्दितं स्वकं ॥ तं भौमः प्राहरच्छक्त्या वज्रः प्रतिहतो यतः ॥१९॥ नाकंपत तदा विद्धो मालाहत इव द्विपः ॥ शूलं भौमोऽच्युतं हंतुमाददे वितथोद्यमः ॥२०॥ तद्विसर्गात्पूर्वमेव नरकस्य शिरो हरिः ॥ अपाहरज्जरूस्य चक्रेण क्षुरनेमिना ॥२१॥ सकुंडलं चारुकिरीटभूषणं बभौ पृथिव्यां पतितं समुज्ज्वलन् ॥ हाहेति साधित्यृषयः सुरेश्वरा माल्यैर्मुकुंदं विकिरंत ईडिरे ॥२२॥ ततश्च भूः कृष्णमुपेत्य कुंडले प्रतप्तजांबून

॥भा·द·उ·॥
॥३९॥

दरत्नभास्वरे॥ सवैजयंत्यावनमालयार्प्पयत्तेभा चेतसंछत्रमथोमहामणिं
२३॥ अस्तौषीदथविश्वेशंदेवीदेववरार्च्चितं॥ प्रांजलिःप्रणताराजन्भक्ति
प्रवणयाधिया॥ २४॥ भूमिरुवाच॥ नमस्तेदेवदेवेशशंखचक्रगदाधर॥
भक्तेछोपात्तरूपायपरमात्मन्नमोस्तुते॥ २५॥ नमःपंकजनाभायनमःपं
कजमालिने॥ नमःपंकजनेत्रायनमस्तेपंकजांघ्रये॥ २६॥ नमोभगवतेतुभ्यं
वासुदेवायविष्णवे॥ पुरुषायादिबीजायपूर्णबोधायतेनमः॥ २७॥ अजाय
जनयित्रेस्यब्रह्मणेनंतशक्तये॥ परावरात्मभूतात्मन्परमात्मन्नमोस्तुते
२८॥ त्वंवैसिसृक्षूरजउत्कटंप्रभोतमोनिरोधायबिभर्ष्यसंहृतः॥ स्थाना
यसत्वंजगतोजगत्पतेकालःप्रधानंपुरुषोभवान्परः॥ २९॥ अहंपयोज्यो

अ·५९

रा·म·
॥३९॥

तिरथानिलोनभोमात्राणिदेवामनइंद्रियाणि॥ कर्त्तामहानित्यखिलं
चराचरंत्वय्यद्वितीयेभगवन्नयंभ्रमः॥३०॥ तस्यात्मजोयंतवपादपंकजंभी
तःप्रपन्नार्तिहरोपसादितः॥ तत्पालयैनंकुरुहस्तपंकजंशिरस्यमुष्या
खिलकल्मषापहं॥३१॥श्रीशुकउवा॥इतिभूम्यार्थितोवाग्भिर्भगवान्भ
क्तिनम्रया॥ दत्वाभयंभौमगृहंप्राविशत्सकलर्द्धिमत्॥३२॥ तत्रराजन्य
कन्यानांषट्सहस्राधिकायुतं॥ भौमाहृतानांविक्रम्यराजभ्योददृशेह
रिः॥३३॥ तंप्रविष्टंस्त्रियोवीक्ष्यनरवीरंविमोहिताः॥ मनसावव्रिरेभीष्टंप
तिंदैवोपसादितं॥३४॥ भूयात्पतिरयंमह्यंधातातदनुमोदतां॥ इतिसर्वाः
पृथक्कृष्णेभावेनहृदयंदधुः॥३५॥ ताःप्राहिणोद्द्वारवतींसुमृष्टविरजोंब

॥भा॰ द॰ उ॰॥
॥४०॥

राः॥ नरयानैर्महाकोशान्रथाश्वान्द्रविणं महत्॥ ऐरावतकुलेभांश्च चतुर्दं
तांस्तरस्विनः॥ पांडुरांश्च चतुःषष्टिं प्रेषयामास केशवः॥ ३८॥ गत्वा सुरेंद्रभ
वनं दत्वादित्यै च कुंडले॥ पूजितस्त्रिदशेंद्रेण सहेंद्राण्या च सप्रियः॥ ३९॥ चोदि
तो भार्ययोत्पाट्य पारिजातं गरुत्मति॥ आरोप्य सेंद्रान्विबुधान्निर्जित्योपा
नयत्पुरं॥ ४०॥ स्थापितः सत्यभामाया गृहोद्यानोपशोभनः॥ अन्वगुर्भ्रम
राः स्वर्गात्तद्गंधासवलंपटाः॥ ४१॥ ययाच आनम्य किरीटकोटिभिः पादौ स्पृशन्न
च्युतमर्थसाधनं॥ सिद्धार्थ एतेन विगृह्यते महानहो सुराणां च तमो धि
गाढ्यतां॥ ४२॥ अथो मुहूर्त एकस्मिन्नानागारेषु ताः स्त्रियः॥ यथोपयेमे भग
वांस्तावद्रूपधरोऽव्ययः॥ ४३॥ गृहेषु तासामनपाय्यतर्क्यकृन्निरस्तसाम्याति

अ॰ ५९
॥राम॥
॥४०॥

शयेष्ववस्थितः॥ रेमे रमाभिर्निजकामसंप्लुतो यथेतरो गार्हकमेधिकांश्चर
न्॥४४॥ इत्थं रमापतिमवाप्य पतिं स्त्रियस्ता ब्रह्मादयोपि न विदुः पदवीं यदी
यां॥ भेजुर्मुदाविरतमेधितयानुरागहासावलोकनवसंगमजल्पलज्जाः॥४५॥
प्रत्युद्गमासनवरार्हणपादशौचतांबूलविश्रमणवीजनगंधमाल्यैः॥ के
शप्रसारशयनस्नपनोपहार्यैर्दासीशता अपि विभोर्विदधुः स्म दास्यं॥४६॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पारिजातहरणे नरकवधे एकोनषष्टि
तमोऽध्यायः॥५९॥ ॥ अथ षष्ठितमे कृष्णः परिहासेन रुक्मिणीं॥ कोपयित्वा
ततः प्रेमकलहेनामसांत्वयत्॥१॥ रामारामजनानंदमहोदयविडंबनैः॥ रु
क्मिण्याः प्रेमकलहश्छद्मनैश्वर्यमीर्यते॥२॥ श्रीशुक उवाच॥ कर्हिचित्सुखमा

सीनेस्वतल्पस्थं जगद्गुरुं ॥ पतिं पर्यचरद्देवी व्यजनेन सखीजनैः ॥ १ ॥ यस्त्वेतल्ली
लया विश्वं सृजत्यत्त्यवतीश्वरः ॥ सहिजातः स्वसेतूनां गोपीथायायदुध्वजः ॥ २ ॥
तस्मिन्नंतर्गृहे भ्राजन्मुक्तादामविलंबिना ॥ विराजते वितानेन दीपैर्मणिम
येरपि ॥ ३ ॥ मल्लिकादामभिः पुष्पैर्द्विरेफकुलनादिते ॥ जालरंध्रप्रविष्टैश्च गो
भिश्चंद्रमसोमलैः ॥ ४ ॥ पारिजातवनामोदवायुनोद्यानशालिना ॥ धूपैरग
रुवैराजन्जालरंध्रविनिर्गतैः ॥ ५ ॥ पयःफेननिभे शुभ्रे पर्यंके कशिपूत्तमे ॥ उपत
स्थेसुखासीनं जगतामीश्वरं पतिं ॥ ६ ॥ वालव्यजनमादाय रत्नदंडं सखीकरा
त् ॥ तेन वीजयती देवी उपासां चक्र ईश्वरं ॥ ७ ॥ सोपाच्युतं क्वणयती मणिनूपुरा
भ्यां रेजेंगुलीयवलयव्यजनाग्रहस्ता ॥ वस्त्रांतगूढकुचकुंकुमशोणहारभा

सा नितंबधृतया च परार्द्ध्यकांच्या ॥७॥ तां रूपिणीं श्रियमनन्यगतिं निरी
क्ष्य या लीलया धृततनोरनुरूपरूपा ॥ प्रीतः स्मयन्नलककुंडलनिष्क
कंठवक्त्रोल्लसत्स्मितसुधां हरिराबभाषे ॥८॥ श्रीभगवानु० ॥ राजपुत्री
प्सिता भूपैर्लोकपालविभूतिभिः ॥ महानुभावैः श्रीमद्भी रूपौदार्यबलो
र्जितैः ॥९॥ तान्प्राप्तानर्थिनो हित्वा चैद्यादीन्स्मरदुर्मदान् ॥ दत्ता भ्रात्रा
स्वपित्रा च कस्मान्नो ववृषे ऽसमान् ॥१०॥ राजभ्यो बिभ्यतः सुभ्रु समुद्रं शरणं
गतान् ॥ बलवद्भिः कृतद्वेषान्प्रायस्त्यक्तनृपासनान् ॥११॥ अस्पष्टवर्त्मनां पुंसा
मलोकपथमीयुषां ॥ आस्थिताः पदवीं सुभ्रु प्रायः सीदंति योषितः ॥१२॥ निः
किंचना वयं शश्वन्निःकिंचनजनप्रियाः ॥ तस्मात्प्रायेण न ह्याढ्या मां भजंति सु

॥भा॰ द॰ उ॰
॥४२॥

मध्यमे ॥१४॥ ययोरात्मसमंवित्तंजन्मैश्वर्याकृतिर्भवः ॥ तयोर्विवाहोमैत्रीच
नोत्तमाधमयोःक्वचित् ॥१५॥ वैदर्भ्येतदविज्ञायत्वयादीर्घसमीक्षया ॥ वृता
वयंगुणैर्हीनाभिक्षुभिःश्लाघितामुधा ॥१६॥ अथात्मनोनुरूपंवैभजस्वक्ष
त्रियर्षभं ॥ येनत्वमाशिषःसत्याइहामुत्रचलप्स्यसे ॥१७॥ चैद्यशाल्वजरास
धंदंतवक्रादयोनृपाः ॥ ममद्विषंतिवामोरुरुक्मीचापितवाग्रजः ॥१८॥ ते
षांवीर्यमदांधानांदृप्तानांस्मयनुत्तये ॥ आनीतासिमयाभद्रेतेजोपहर
तासतां ॥१९॥ उदासीनावयंनूनंनस्त्र्यपत्यार्थकामुकाः ॥ आत्मलब्ध्या
स्महेपूर्णागेहयोर्ज्योतिरक्रियाः ॥२०॥ श्रीशुकउवाच ॥ एतावदुक्त्वाभगवा
नात्मानंवल्लभामिव ॥ मन्यमानामविश्लेषात्तद्दर्पघ्नउपारमत् ॥२१॥

अ॰ ६०

॥राम॰॥
॥४२॥

इति त्रिलोकेशपतेस्तदात्मनः प्रियस्य देव्यश्रुतपूर्वमप्रियं ॥ आश्रुत्य भीता
हृदि जातवेपथुश्चिंतां दुरंतां रुदती जगाम ह ॥२२॥ पदा सुजातेन नखारु
णश्रिया भुवं लिखंत्यश्रुभिरंजनासितैः ॥ आसिंचती कुंकुमरूषितौ स्तनौ
तस्थावधोमुख्यंदुःखरुद्धवाक् ॥२३॥ तस्याः सुदुःखभयशोकविनष्टबुद्धेर्हस्ता
च्छ्लथद्वलयतो व्यजनं पपात ॥ देहश्च विक्लवधियः सहसैव मुह्यन्रंभेव
वातविहता प्रविकीर्य केशान् ॥२४॥ तद्दृष्ट्वा भगवान्कृष्णः प्रियायाः प्रेमबंध
नं ॥ हास्यप्रौढिमजानंत्याः करुणः सोन्वकंपत ॥२५॥ पर्यंकादवरुह्याशु ता
मुत्थाप्य चतुर्भुजः ॥ केशान्समुह्य तद्वक्त्रं प्रामृजत्पद्मपाणिना ॥२६॥ प्रमृ
ज्याश्रुकले नेत्रे स्तनौ चोपहतौ शुचा ॥ आश्लिष्य बाहुना राजन्ननन्यवि

॥भा॰द॰उ॰॥
॥४३॥

अ॰६०

षयांसतीं ॥२७॥ सांत्वयामाससंत्वज्ञः कृपयाकृपणांप्रभुः ॥ हास्यप्रौढिभ्र
मच्चित्तामतदर्हांसतांगतिः ॥२८॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मामावैदर्भ्यसूयेथाजाने
त्वांमत्परायणां ॥ त्वदुक्तवचः श्रोतुकामेनक्ष्वेल्याचरितमंगने ॥२९॥ मुखंचप्रे
मसंरंभस्फुरिताधरमीक्षितुं ॥ कटाक्षेपारुणापांगंसुंदरंभ्रुकुटीतटं ॥३०॥
अयंहिपरमोलाभोगृहेषुगृहमेधिनां ॥ यन्नर्मैर्नीयतेयामःप्रिययाभी
रुभामिनि ॥३१॥ श्रीशुकउवाच ॥ सैवंभगवताराजन्वैदर्भीपरिसांत्विता ॥ ज्ञा
त्वातत्परिहासोक्तिंप्रियत्यागभयंजहौ ॥३२॥ बभाषऋषभंपुंसांवीक्षंती
भगवन्मुखं ॥ सव्रीडहासरुचिरस्निग्धापांगेनभारत ॥३३॥ रुक्मिण्युवाच
॥ नन्वेवमेतदरविंदविलोचनाहयद्वैभवान्भगवतोऽसदृशीविभूम्नः ॥ क्व

॥राम॰॥
॥४३॥

स्वेमहिम्न्यभिरतोभगवांस्त्र्यधीशःक्काहंगुणप्रकृतिरज्ञगृहीतपादा ॥ स
त्यंभयादिवगुणेभ्यउरुक्रमांतःशेतेसमुद्रउपलंभनमात्रआत्मा ॥ नित्यं
कदिंद्रियगणैःकृतविग्रहस्त्वंत्वत्सेवकैर्नृपपदंविधुतंतमोंऽधं ॥ ३५ ॥ त्व
त्पादपद्ममकरंदजुषांमुनीनांवर्त्मास्फुटंनृपशुभिर्ननुदुर्विभाव्यं ॥ य
स्मादलौकिकमिवेहितमीश्वरस्यभूमंस्तवेहितमथोअनुयेभवंतं ॥ ३६
निःकिंचनोननुभवान्नयतोस्तिकिंचिद्यस्मैबलिंबलिभुजोपिहरंत्यजाद्याः बलि
॥ नत्वाविदंत्यसुतृपोंतकमाढ्यतांधाःप्रेष्ठोभवान्बलिभुजामपितेपितुभ्यं
३७ ॥ त्वंवैसमस्तपुरुषार्थमयःफलात्मायद्वांछयासुमतयोविसृजंतिकृ
त्स्नं ॥ तेषांविभोसमुचितोभवतःसमाजःपुंसःस्त्रियाश्चरतयोःसुखदुःखि

नोर्न ॥३८॥ त्वं न्यस्तदंडमुनिभिर्गदितानुभाव आत्मात्मदश्च जगतामिति मे वृ
तोसि ॥ हित्वाभवद्भुव उदीरितकालवेगध्वस्ताशिषोब्जभवनाकपतीन्कुतो
न्ये ॥३९॥ जाड्यं व चस्तव गदाग्रजयस्तु भूपान्विद्राव्य शार्ङ्ग·निनदेन जह
र्थ मां त्वं ॥ सिंहो यथा स्वबलिमीश पशून्स्वभागं तेभ्यो भयाद्यदुदधिं शरणं
प्रपन्नः ॥४०॥ यद्वांछया नृपशिखामणयोंग वैन्य जायंत नाहुष गयादय ऐ
कपत्यं ॥ राज्यं विसृज्य विविशुर्वनमंबुजाक्ष सीदंति तेनु पदवीं त इहास्थिताः
किं ॥४१॥ कान्यंश्रये तव पादसरोजगंधमाघ्राय सन्मुखरितं जनतापव
र्गं ॥ लक्ष्म्यालयं त्वविगणय्य गुणालयस्य मर्त्या सदोरुभयमर्थविविक्त
दृष्टिः ॥४२॥ तं त्वानुरूपमभजं जगतामधीशमात्मानमत्र च परत्र च काम पू

रं स्यान्मे नवांघ्रिररणं स्तुतिभिर्भ्रमंत्या यो वै भजं तमुपयात्यनृतापवर्गः ॥४३
तस्याः स्युरच्युत नृपा भवतोपदिष्टाः स्त्रीणां गृहे षुखरगोश्वविडालभृत्याः ॥
यत्कर्णमूलमरिकर्षण नोपयायाद्युष्मत्कथामृडविरिंच्यसभास्कगीताः ॥४४॥
त्वक्श्मश्रुरोमनखकेशपिनद्धमंतर्मांसास्थिरक्तकृमिविट्कफपित्तवातं ॥
जीवच्छवं भजति कांतमतिर्विमूढा या ते पदाब्जमकरंदमजिघ्रती स्त्री ॥४५॥
अस्त्वंबुजाक्ष मम ते चरणानुराग आत्मन्रतस्य मयि चानतिरिक्तदृष्टेः ॥
यर्ह्यस्य वृद्धय उपात्तरजोतिमात्रो मामीक्षसे नदु हनः परमानुकंपा ॥४६॥
नैवालीकमहं मन्ये वचस्ते मधुसूदन ॥ अंबाया इव हि प्रायः कन्यायाः स्या
द्रतिः क्वचित् ॥४७॥ व्यूढायाश्चापि पुंश्चल्या मनोभ्येति नवंनवं ॥ बुधोसतीं

नबिभ्युयांत्वांबिभ्रद्भयमच्युतः॥४८॥श्रीकृष्णउ०॥साध्व्येतच्छ्रोतुकामेनराज
पुत्रिप्रलंभिता॥ममोदितंयदन्वात्यसर्वंतत्सत्यमेवहि॥४९॥यान्यान्काम
यसेकामान्मय्यकामायभामिनि॥संतिह्येकांतभक्तायास्तवकल्याणिनि
त्यदा॥५०॥उपलब्धंप्रतिप्रेमपातिव्रत्यंचतेनघे॥यद्वाक्यैश्चाल्यमानाया
नधीर्मय्यपकर्षिता॥५१॥येमांभजंतिदांपत्येतपसाव्रतचर्यया॥कामात्मा
नो पवर्गेशंमोहितामममायया॥५२॥मांप्राप्यमानिन्यपवर्गसंपदंवांछंति
येसंपदएवतत्पतिं॥तेमंदभाग्यानिरयेपियेनृणांमात्रात्मकत्वान्निरयः
सुसंगमः॥५३॥दिष्ट्यागृहेश्वर्यसकृन्मयित्वयाकृतानुवृत्तिर्भवमोचनीखलैः
सुदुष्करासौसुतरांदुराशिषोह्यसुंभरायानिकृतिंजुषःस्त्रियाः॥५४॥नत्वा

वृत्ति

दृशींप्रणयिनींगृहिणींगृहेषुपश्यामिमानिनिययास्वविवाहकाले॥प्राप्ता
न्नृपानवगणय्यरहोहरोमेप्रस्थापितोद्विजउपश्रुतसत्कथस्य॥५५॥भ्रातुर्वि
रूपकरणंयुधिनिर्जितस्यप्रोद्वाहपर्वणिचतद्वधमक्षगोष्ठ्यां॥दुःखंसमुत्थ
मसहोस्मदयोगभीत्यानैवाऽब्रवीःकिमपितेनवयंजितास्ते॥५६॥दूतस्त्वयात्म
लभनेसुविविक्तमंत्रःप्रस्थापितोमयिचिरायतिशून्यमेतत्॥मत्वाजिहास
इदमंगमनन्ययोग्यंतिष्ठेनतत्त्वयिवयंप्रतिनंदयामः॥५७॥श्रीशुकउवाच
॥एवंसौरतसंलापैर्भगवान्जगदीश्वरः॥स्वरतोरमयारेमेनरलोकंविडं
बयन्॥५८॥तथान्यासामपिविभुर्गृहेषुगृहवानिव॥आस्थितोगृहमेधी
यान्धर्मांल्लोकगुरुर्हरिः॥५९॥ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं

॥भा॰द॰उ॰॥
॥४६॥

ध्येश्रीकृष्णरुक्मिणीसंवादेषष्टितमोऽध्यायः॥६०॥ ॥एकषष्टितमेशौरेः
पुत्रपौत्रादिसंततिः॥अनिरुद्धविवाहेचरुक्मिणोरामतोवधः॥१॥श्रीशुकउ॰
एकैकशस्ताःकृष्णस्यपुत्रान्दशदशाबलाः॥अजीजनन्ननवमान्पितुःस
र्वात्मसंपदा॥१॥गृहादनपगंवीक्ष्यराजपुत्र्योऽच्युतंस्थितं॥प्रेष्ठंन्यमंसतस्वं
स्वंनतत्तत्त्वविदःस्त्रियः॥२॥चार्वब्जकोशवदनायतबाहुनेत्रसप्रेमहास
रसवीक्षितवल्गुजल्पैः॥संमोहिताभगवतोनमनोविजेतुंस्वैर्विभ्रमैःसम
शकन्वनिताविभूम्नः॥३॥स्मायावलोकलवदर्शितभावहारिभ्रूमंडल
प्रहितसौरतमंत्रशौंडैः॥पत्न्यस्तुषोडशसहस्रमनंगबाणैर्यस्येंद्रियंवि
मथितुंकरणैर्नशेकुः॥४॥इत्थंरमापतिमवाप्यपतिंस्त्रियस्ताब्रह्मादयोऽपि

अ॰६१
॥राम॰॥
॥४६॥

नविदुःपदवींयदीयां॥भेजुर्मुदाविरतमेधितयानुरागहासावलोकनवसंग
मलालसाद्यं॥४॥प्रत्युद्गमासनवरार्हणपादशौचतांबूलविश्रमणवीज
नगंधमाल्यैः॥केशप्रसाधनशयनस्नपनोपहार्यैर्दासीशताअपिविभो
र्विदधुःस्मदास्यं॥५॥तासांयादशपुत्राणांकृष्णस्त्रीणांपुरोदिताः॥अष्टौ
महिष्यस्तत्पुत्रान्प्रद्युम्नादीन्गृणामिते॥६॥चारुदेष्णःसुदेष्णश्चचारु
देहश्चवीर्यवान्॥सुचारुश्चारुगुप्तश्चभद्रचारुस्तथापरः॥७॥चारुचंद्रो
विचारुश्चचारुश्चदशमोहरेः॥प्रद्युम्नप्रमुखाजातारुक्मिण्यांनावमाः
पितुः॥८॥भानुःसुभानुःस्वर्भानुःप्रभानुर्भानुमांस्तथा॥चंद्रभानुर्बृहद्भानु
रतिभानुस्तथाष्टमः॥९॥श्रीभानुःप्रतिभानुश्चसत्यभामात्मजादश॥सां

बःस्कमित्रः पुरुजिच्छतजित्सहस्रजित्॥ विजयश्चित्रकेतुश्च वसुमान्द्रविडःक्रतुः॥ जांबवत्याःस्कनाद्यैतेसांबाद्याःपितृसंमताः॥ ११॥ वीरश्चंद्रोऽश्वसेनश्चित्रगुर्वेगवान्वृषः॥ आमःशंकुर्वसुःश्रीमान्कुंतिर्नाग्नजितेःस्कनाः॥ १२॥ श्रुतःकविर्वृषोवीरःस्कबाहुर्भद्रएकलः॥ शांतिर्दर्शःपूर्णमासःकालिंद्याःसोमकोवरः॥ १३॥ प्रघोषोगात्रवान्सिंहोबलःप्रबलऊर्ध्वगः॥ माद्र्याःपुत्रामहाशक्तिःसहओजोपराजितः॥ १४॥ वृकोहर्षोनिलोगृध्रोवर्द्धनोऽन्नादएवच॥ महीशःपावनोवह्निर्मित्रविंदात्मजाःक्षुधिः॥ १५॥ संग्रामजिद्बृहत्सेनःशूरःप्रहरणोऽरिजित्॥ जयःस्कभद्रोभद्रायावामआयुश्चसत्यकः॥ १६॥ दीप्तिमांस्ताम्रतप्ताद्यारोहिण्यास्तनयाहरेः॥ प्रद्युम्नाच्चानिरुद्धोभूद्रुक्मवत्यांमहाबलः

पुत्र्यां तु रुक्मिणो राजन्नाम्ना भोजकटे पुरे ॥१७॥ एतेषां पुत्रपौत्राश्च बभूवुः को-
टिशो नृप ॥ मातरः कृष्णजातीनां सहस्राणि च षोडश ॥१८॥ श्रीराजोवाच ॥ क-
थं रुक्म्यरिपुत्राय प्रादाद्दुहितरं युधि ॥ कृष्णेन परिभूतस्तं हंतुं रंध्रं प्रती-
क्षते ॥ एतदाख्याहि मे ब्रह्मन्द्विषोर्वैवाहिकं मिथः ॥१९॥ अनागतमतीतं
च वर्त्तमानमतींद्रियं ॥ विप्रकृष्टं व्यवहितं सम्यक्पश्यंति योगिनः ॥२०॥ श्री-
शुक उवाच ॥ वृतः स्वयंवरे साक्षादनंगोऽगयुतस्तया ॥ राज्ञः समेतान्निर्जित्य
जहारैकरथो युधि ॥२१॥ यद्यप्यनुस्मरन्वैरं रुक्मी कृष्णावमानितः ॥ व्यतरद्भा-
गिनेयाय सुतां कुर्वन्स्वसुः प्रियं ॥२२॥ रुक्मिण्यास्तनयां राजन्कृतवर्मसुतो
बली ॥ उपयेमे विशालाक्षीं कन्यां चारुमतीं किल ॥२३॥ दौहित्रायानिरुद्धाय

पौत्रीं रुक्म्यददाद्धरेः॥ रोचनां बद्धवैरोपि स्वसुः प्रियचिकीर्षया॥ जानन्नधर्मं तद्यौनं स्नेहपाशानुबंधनः॥२४॥ तस्मिन्नभ्युदये राजन्रुक्मिणी रामकेशवौ॥ पुरं भोजकटं जग्मुः सांबप्रद्युम्नकादयः॥२५॥ तस्मिन्निवृत्त उद्वाहे कालिंगप्रमुखा नृपाः॥ दृप्तास्ते रुक्मिणं प्रोचुर्बलमक्षैर्विनिर्जय॥२६॥ अनक्षज्ञो ह्ययं राजन्नपि तद्व्यसनं महत्॥ इत्युक्तो बलमाहूय तेनाक्षै रुक्म्यदीव्यत॥ शतं सहस्रमयुतं रामस्तत्राददे पणं॥२७॥ तं तु रुक्म्यजयत्तत्र कालिंगः प्राहसद्बलं॥ दंतान्संदर्शयन्नुच्चैर्नामृष्यत्तद्धलायुधः॥२८॥ ततो लक्षं रुक्म्यगृह्णाद्ग्लहं तत्राजयद्बलः॥ जितवानहमित्याह रुक्मी कैतवमाश्रितः॥२९॥ मन्युना क्षुभितः श्रीमान्समुद्र इव पर्वणि॥ जात्यारुणाक्षोतिरुषा न्यर्बु

दंग्लहमाददे ॥३०॥ तं चापि जितवान्रामो धर्मेण छलमाश्रितः ॥ रुक्मी जितं
मयात्रेमे वदंतु प्राश्निका इति ॥३१॥ तदाब्रवीन्नभोवाणी बलेनैव जितो ग्ल
हः ॥ धर्मतो वचनेनैव रुक्मी वदति वै मृषा ॥३२॥ तामनादृत्य वैदर्भो दुष्टरा
जन्यचोदितः ॥ संकर्षणं परिहसन्बभाषे कालचोदितः ॥३३॥ नैवाक्षकोवि
दा यूयं गोपाला वनगोचराः ॥ अक्षैर्दीव्यंति राजानो बाणैश्च न भवादृशाः ॥३४॥
रुक्मिणैवमधिक्षिप्तो राजभिश्चोपहासितः ॥ क्रुद्धः परिघमुद्यम्य जघ्ने तं नृ
पसंसदि ॥३५॥ कलिंगराजं तरसा गृहीत्वा दशमे पदे ॥ दंतानपातयत्क्रुद्धो यो
हसद्विवृतैर्द्विजैः ॥३६॥ अन्ये निर्भिन्नबाहूरुशिरसो रुधिरोक्षिताः ॥ राजानो
दुद्रुवुर्भीता बलेन परिघार्दिताः ॥३७॥ निहते रुक्मिणि श्याले नाब्रवीत्साध्व

भ ५

साधु वा ॥ रुक्मिणीबलयो राजन्स्नेहभंगभयाद्धरिः ॥ ३९ ॥ ततो निरुद्धं सह सूर्यया वरं रथं समारोप्य ययुः कुशस्थलीं ॥ रामादयो भोजकटाद्दशार्हाः सिद्धाखिलार्था मधुसूदनाश्रयाः ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे रुक्मिवधो नाम एकषष्टितमोध्यायः ॥ द्वियुक्षष्टितमे प्रोक्तमनिरुद्धस्य रोधनं ॥ कन्यया रममाणस्य बाणेन बहुबाहुना ॥ १ ॥ अनिरुद्धोद्वहे ह्यस्मिन्बाणयादवसंयुगे ॥ श्रीकृष्णः श्रीहरं जित्वा बाणबाहूनपाच्छिनत् ॥ २ ॥ श्रीराजोवाच ॥ बाणस्य तनयामूषामुपयेमे यदूत्तमः ॥ तत्र युद्धमभूद्घोरं हरिशंकरयोर्महत् ॥ एतत्सर्वं महायोगिन्समाख्यातुं त्वमर्हसि ॥ १ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ बाणः पुत्रशतज्येष्ठो बलेरासीन्महात्मनः ॥ येन

वामनरूपायहरयेदायिमेदिनी॥२॥तस्यौरसःसुतोबाणःशिवभक्तिरतः
सदा॥मान्योवदान्योधीमांश्चसत्यसंधोधृतव्रतः॥३॥शोणिताख्येपुरेरम्ये
सराज्यमकरोत्पुरा॥तस्यशंभोःप्रसादेनकिंकराइवतेमराः॥४॥सहस्र
बाहुर्वाद्येनतांडवेतोषयन्मृडं॥भगवान्सर्वभूतेशःशरण्योभक्तवत्स
लः॥५॥वरेणछंदयामाससतंवव्रेपुराधिपं॥सएकदाहगिरिशंपार्श्व
स्थंवीर्यदुर्मदः॥६॥किरीटेनार्कवर्णेनसंस्पृशंस्तत्पदांबुजं॥नमस्येत्वां
महादेवंलोकानांगुरुमीश्वरं॥७॥पुंसामपूर्णकामानांकामपूरामरांघ्रि
पं॥दोःसहस्रंत्वयादत्तंपरंभारायमेभवत्॥८॥त्रिलोक्यांप्रतियोद्धारंन
लभेत्वदृतेसमं॥कंडूत्यानिभृतैर्दोर्भिर्युयुत्सुर्दिग्गजानहं॥९॥आद्यायां

॥भा॰द॰उ॰॥
॥५०॥

चूर्णयन्नद्रीन्भीतास्तेपिप्रदुद्रुवुः॥ तच्छ्रुत्वाभगवान्क्रुद्धः केतुस्तेभज्यतेयदा
त्वद्दर्पघ्नंभवेन्मूढसंयुगंमत्समेनते॥१०॥ इत्युक्तःकुमतिर्हृष्टःस्वगृहंप्राविशन्
नृप॥ प्रतीक्षन्गिरिशादेशंस्ववीर्यनशनंकुधीः॥११॥ तस्योषानामदुहिता
स्वप्नेप्राद्युम्निनारतिं॥ कन्यालभतकांतेनप्रागदृष्टश्रुतेनसा॥१२॥ सातत्र
तमपश्यंतीक्वासिकांतेतिवादिनी॥ सखीनांमध्यउत्तस्थौविह्वलाव्रीडिता
भृशं॥१३॥ बाणस्यमंत्रीकुंभांडश्चित्रलेखाचतत्सुता॥ सख्यपृच्छत्सखी
मूषांकौतूहलसमन्विता॥१४॥ कंत्वंमृगयसेसुभ्रुकीदृशस्तेमनोरथः॥ ह
स्तग्राहंनतेद्यापिराजपुत्र्युपलक्षये॥१५॥ उषोवाच॥ दृष्टःकश्चिन्नरःस्वप्ने
श्यामःकमललोचनः॥ पीतवासाबृहद्बाहुर्योषितांहृदयंगमः॥१६॥ तम

अ॰ ६२
॥राम॰॥
॥५०॥

हं मृगये कांतं पाययित्वाधरं मधु॥ क्वापि यातः स्पृहयतीं क्षिप्त्वा मां वृजिनार्ण
वे॥१७॥ चित्रलेखोवाच॥ व्यसनं तेऽपकर्षामि त्रिलोक्यां यदि भाव्यते॥ तमाने
ष्ये नरं यस्ते मनोहर्त्ता तमादिश॥१८॥ इत्युक्त्वा देवगंधर्वसिद्धचारणपन्न
गान्॥ दैत्यविद्याधरान् यक्षान्मनुजांश्च तथालिखत्॥१९॥ मनुजेषु च सा
वृष्णीन् शूरमानकदुंदुभिं॥ व्यलिखद्रामकृष्णौ च प्रद्युम्नं वीक्ष्य लज्जिता॥
२०॥ अनिरुद्धं विलिखितं वीक्ष्योषावाङ्मुखी ह्रिया॥ सोऽसावसाविति प्राह
स्मयमाना महीपते॥२१॥ चित्रलेखा तमाज्ञाय पौत्रं कृष्णस्य योगिनी॥ य
यौ विहायसा राजन् द्वारकां कृष्णपालितां॥२२॥ तत्र सुप्तं सुपर्यंके प्राद्यु
म्निं योगमास्थिता॥ गृहीत्वा शोणितपुरं सख्यै प्रियमदर्शयत्॥२३॥ सा च

॥भा॰द॰उ॰॥
॥५९॥ हि२

अ॰ ६२

तंसुंदरंवरंविलोक्यमुदितानना॥दुःप्रेक्ष्येस्वगृहेपुंभीरेमेप्राद्युम्निनासमं
२४॥परार्द्ध्यवासःस्रग्गंधधूपदीपासनादिभिः॥पानभोजनभक्ष्यैश्चवाक्यैःशु
श्रूषयार्च्चितः॥२५॥गूढःकन्यापुरेशश्वत्प्रवृद्धस्नेहयातया॥नाहर्गणान्स
बुबुधेऊषयापहृतेंद्रियः॥२६॥तांतथायदुवीरेणभुज्यमानांहतव्रतां॥
हेतुभिर्लक्षयांचक्रुरापीतांदुरवच्छदैः॥२७॥भटाआवेदयांचक्रूराजंस्ते
दुहितुर्वयं॥विचेष्टितंलक्षयामःकन्यायाःकुलदूषणं॥२८॥अनपायि
भिरस्माभिर्गुप्तायाःस्वगृहेप्रभो॥कन्यायादूषणंपुंभिर्दुःप्रेक्ष्यायानवि
द्महे॥२९॥ततःप्रव्यथितोबाणोदुहितुःश्रुतदूषणः॥त्वरितःकन्यकागारं
प्राप्तोद्राक्षीद्यदूद्वहं॥३०॥कामात्मजंतंभुवनैकसुंदरंश्यामंपिशंगांब

॥रम॰॥
॥५९॥

रमंबुजेक्षणं॥ बृहद्भुजंकुंतलकुंडलत्विषास्मितावलोकेनचमंडितानन
२१॥ दीव्यंतमक्षैःप्रिययाभिनृम्णयातदंगसंगस्तनकुंकुमस्रजं॥ बाह्वो
र्दधानंमधुमल्लिकाश्रितांतस्याग्रआसीनमवेक्ष्यविस्मितः॥ २२॥ सतंप्र
विष्टंवृतमाततायिभिर्भटैरनेकैरवलोक्यमाधवः॥ उद्यम्यमौर्वंपरिघंव्य
वस्थितोयथांतकोदंडधरोजिघांसया॥ २३॥ जिघृक्षयातान्परितःप्रसर्प
तःशुनोयथाशूकरयूथपोहनत्॥ तेहन्यमानाभवनाद्विनिर्गतानिर्भिन्न
मूर्द्धोरुभुजाःप्रदुद्रुवुः॥ २४॥ तंनागपाशैर्बलिनंदनोबलीघ्नंतंस्वसैन्यंकु
पितोबबंधह॥ ऊषाभृशंशोकविषादविह्वलाबद्धंनिशम्याश्रुकलाक्ष्यरोदि
षीत्॥ २५॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेअनिरुद्धबंधोनामद्वि

षष्टितमोऽध्यायः ॥६२॥ त्रियुक्षष्टितमे चाथ बाणयादवसंगरे ॥ स्तुतिर्ज्व
रेण रौद्रेण बाणबाहुभिदो हरेः ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ अपश्यतां चानिरुद्धं तद्बं
धूनां च भारत ॥ चत्वारो वार्षिका मासा व्यतीयुरनुशोचतां ॥१॥ नारदात्तदु
पाकर्ण्य वार्त्तां बद्धस्य कर्म च ॥ प्रययुः शोणितपुरं वृष्णयः कृष्णदेवताः ॥२॥
प्रद्युम्नो युयुधानश्च गदः सांबोथ सारणः ॥ नंदोपनंदभद्राद्या रामकृष्णा
नुवर्त्तिनः ॥३॥ अक्षौहिणीभिर्द्वादशभिः समेताः सर्वतो दिशं ॥ रुरुधुर्बा
णनगरं समंतात्सात्वतर्षभाः ॥४॥ भज्यमानपुरोद्यानप्राकाराट्टालगो
पुरं ॥ प्रेक्षमाणो रुषाविष्टस्तुल्यसैन्योभिनिर्ययौ ॥५॥ बाणार्थे भगवान्
रुद्रः ससुतैः प्रमथैर्वृतः ॥ आरुह्य नंदिवृषभं युयुधे रामकृष्णयोः ॥६॥

५२

आसीत्सुतुमुलंयुद्धमद्भुतंरोमहर्षणं॥कृष्णशंकरयोराजन्प्रद्युम्नगुह
योरपि॥७॥कुंभांडकूपकर्णाभ्यांबलेनसहसंयुगः॥सांबस्यबाणपुत्रेणबाणे
नसहसात्यकेः॥८॥ब्रह्मादयःसुराधीशामुनयःसिद्धचारणाः॥गंधर्वाप्सरसो
यक्षाविमानैर्द्रष्टुमागमन्॥१०॥शंकरानुचराञ्छौरिर्भूतप्रमथगुह्यकान्॥
डाकिनीर्यातुधानांश्चवेतालान्सविनायकान्॥११॥प्रेतमातृपिशाचांश्च
कूष्मांडान्ब्रह्मराक्षसान्॥द्रावयामासतीक्ष्णाग्रैःशरैःशार्ङ्गधनुश्च्युतैः॥
१२॥पृथग्विधानिप्रायुंक्तपिनाक्यस्त्राणिशार्ङ्गिणे॥प्रत्यस्त्रैःशमयामास
शार्ङ्गपाणिरविस्मितः॥१३॥ब्रह्मास्त्रस्यचब्रह्मास्त्रंवायव्यस्यचपार्वतं॥अ
ग्नेयस्यचपार्जन्यंनैजंपाशुपतस्यवै॥१४॥मोहयित्वातुगिरिशंजृंभणास्त्रे

॥भा॰द॰उ॰॥
॥५३॥

णजृंभितं॥बाणस्यसूतनांशौरिर्जघानासिगदेषुभिः॥१५॥स्कंदःप्रद्युम्नबा
णौघैरर्द्यमानःसमंततः॥असृग्विमुंचन्गात्रेभ्यःशिखिनापाक्रमद्रणात्
१६॥कुंभांडःकूपकर्णश्चपेततुर्मुशलार्दितौ॥दुद्रुवुस्तदनीकानिहतनाथा
निसर्वतः॥१७॥विशीर्यमाणंस्वबलंदृष्ट्वाबाणोत्यमर्षणः॥कृष्णमभ्यद्रवत्सं
ख्येरथीहित्वैवसात्यकिं॥१८॥धनूंष्याकृष्ययुगपत्बाणःपंचशतानिवै॥
एकैकस्मिञ्छरौद्वौद्वौसंदधेरणदुर्मदः॥१९॥तानिचिछेदभगवान्धनूंषियु
गपद्धरिः॥सारथिंरथमश्वांश्चहत्वाशंखमपूरयत्॥२०॥तन्माताकोटरा
नामनग्नामुक्तशिरोरुहा॥पुरोवतस्थेकृष्णस्यपुत्रप्राणरिरक्षया॥२१॥
ततस्तिर्यङ्मुखोनग्नामनिरीक्षन्गदाग्रजः॥बाणश्चतावद्विरथश्छिन्नध

अ॰६३

॥राम॥
॥५३॥

न्वाविघ्नात्पुरं ॥२२॥ विद्राविते भूतगणे ज्वरस्तु त्रिशिरास्त्रिपात् ॥ अभ्यधावत दा
शार्हं दहन्निव दिशो दश ॥२३॥ अथ नारायणो देवः तं दृष्ट्वा व्यसृजज्ज्वरं ॥ माहे
श्वरो वैष्णवश्च युयुधाते ज्वरावुभौ ॥२४॥ माहेश्वरः समाक्रंदन्वैष्णवेन ब
लार्द्दितः ॥ अलब्ध्वाभियमन्यत्र भीतो माहेश्वरो ज्वरः ॥२५॥ शरणार्थी हृ
षीकेशं तुष्टाव प्रयतांजलिः ॥२६॥ ज्वर उवाच ॥ नमामि त्वानंतशक्तिं परे
शं सर्वात्मानं केवलं ज्ञप्तिमात्रं ॥ विश्वोत्पत्तिस्थानसंरोधहेतुं यत्तद्ब्रह्म ब्रह्म
लिंगं प्रशांतं ॥२७॥ कालो दैवं कर्म जीवः स्वभावो द्रव्यं क्षेत्रं प्राण आत्मा विकारः
॥ तत्संघातो बीजरोहप्रवाहस्त्वन्मायैषा तन्निषेधं प्रपद्ये ॥२८॥ नानाभावैर्ली
लयैवोपपन्नैर्द्देवान्साधून्लोकसेतून्बिभर्षि ॥ हंस्युन्मार्गान्हिंसया वर्त्तमा

नानुजन्मैतत्ते भारहाराय भूम्नः॥२७॥ तप्तोहं ते तेजसा दुःसहेन शांतोग्रेणात्युल्बणेन ज्वरेण॥ तावत्तापो देहिनां तेंऽघ्रिमूलं नो सेवेरन्यावदाशानुबद्धाः॥२८॥ श्रीभगवानुवाच॥ त्रिशिरस्ते प्रसन्नोस्मि व्येतु ते मज्ज्वराद्भयं॥ यो नौ स्मरति संवादं तस्य त्वन्न भवेद्भयं॥२९॥ इत्युक्तोच्युतमानम्य गतो माहेश्वरो ज्वरः॥ बाणस्तु रथमारूढः प्रागाद्योत्स्यन्जनार्दनं॥३०॥ ततो बाहुसहस्रेण नानायुधधरोसुरः॥ मुमोच परमक्रुद्धो बाणांश्चक्रायुधे नृप॥३१॥ तस्यास्यतोऽस्त्राण्यसकृच्चक्रेण क्षुरनेमिना॥ चिच्छेद भगवान्बाहूञ्छाखा इव वनस्पतेः॥३२॥ बाहुषु छिद्यमानेषु बाणस्य भगवान्भवः॥ भक्तानुकंप्युपव्रज्य चक्रायुधमभाषत॥३३॥ श्रीरुद्र उवाच॥ त्वं हि ज्योतिः परं ब्रह्म॥ गूढं ब्रह्म

णिवाङ्मनये॥ यंपञ्चरूपंत्वमलात्मानआकाशमिवकेवलं॥२४॥नाभिर्नभोऽग्निर्मु
खमंबुरेतोद्यौःशीर्षमाशाःश्रुतिरंघ्रिरुर्वी॥ चंद्रोमनोयस्यदृगर्कआत्माअहं
समुद्रोजठरंभुजेंद्रः॥२५॥रोमाणियस्यौषधयोंऽबुवाहाःकेशाविरिंच्योधिष
णाविसर्गः॥प्रजापतिर्हृदयंयस्यधर्मःसवैभवान्पुरुषोलोककल्पः॥२६॥तवा
वतारोयमकुंठधामन्धर्मस्यगुप्त्यैजगतोभवाय॥ वयंचसर्वेभवतानुभाविता
विभावयामोभुवनानिसप्त॥२७॥त्वमेकआद्यःपुरुषोद्वितीयस्तुर्यःस्वदृग्घेतु
रहेतुरीशः॥प्रतीयसेथापियथाविकारंस्वमाययासर्वगुणप्रसिद्ध्यै॥२८॥यथै
वसूर्योपिहितःछाययास्वयाछायांचरूपाणिचसंचकास्ति॥एवंगुणेनापिहि
तोगुणांस्त्वमात्मप्रदीपोगुणिनश्चभूमन्॥२९॥यन्मायामोहितधियःपुत्र(

दारागृहादिषु ॥ उन्मज्जंति निमज्जंति प्रसक्ता वृजिनार्णवे ॥ ४० ॥ देवदत्तमिमं
लब्ध्वा नृलोकमजितेंद्रियः ॥ यो नाद्रियेत त्वत्पादौ स शोच्यो ह्यात्मवंचकः
॥ ४१ ॥ यस्त्वां विसृजते मर्त्य आत्मानं प्रियमीश्वरं ॥ विपर्ययेंद्रियार्थार्थं वि
षमत्त्यमृतं त्यजन् ॥ ४२ ॥ अहं ब्रह्माथ विबुधा मुनयश्चामलाशयाः ॥ सर्वा
त्मना प्रपन्नास्त्वामात्मानं प्रेष्ठमीश्वरं ॥ ४३ ॥ तं त्वां जगत्स्थित्युदयांतहेतुं
समं प्रशांतं सुहृदात्मदैवं ॥ अनन्यमेकं जगदात्मकेतं भवापवर्गाय भ
जाम देवं ॥ ४४ ॥ अयं ममेष्टो दयितोनुवर्त्ती मयाभयं दत्तममुष्य देव ॥ संपाद्य
तां तद्भवतः प्रसादो यथा हि ते दैत्यपतौ प्रसादः ॥ ४५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदा
त्थ भगवंस्त्वन्नः करवाम प्रियं तव ॥ भवतो यद्व्यवसितं तन्मे साध्वनुमो

भा

दितं॥४६॥अवध्योयंमयाँप्येषवैरोचनसुतोसुरः॥प्रह्लादायवरोदत्तोन
वध्योमेतवान्वयः॥४७॥दर्पोपशमनायास्यप्रवृक्णाबाहवोमया॥सूदितंच
बलंभूरियच्चभारायितंभुवः॥४८॥चत्वारोस्यभुजाःशिष्टाभविष्यंत्यज
रामराः॥पार्षदमुख्योभवतोनकुतश्चिद्भयोसुरः॥४९॥इतिलब्ध्वाभयंकृष्णंप्र
णम्यशिरसासुरः॥प्राद्युम्निंरथमारोप्यसवध्वासमुपानयत॥५०॥अक्षौहि
ण्यापरिवृतंसुवासःस्रगलंकृतं॥सपत्नीकंपुरस्कृत्यययौरुद्रानुमोदितः
५१॥स्वराजधानींसमलंकृतांध्वजैःसतोरणैरुक्षितमार्गचत्वरां॥विवेशशंखा
नकदुंदुभिस्वनैरभ्युद्यतःपौरसुहृद्द्विजातिभिः॥५२॥यएवंकृष्णविजयंशंकरे
णचसंयुगं॥संस्मरेत्प्रातरुत्थायनतस्यस्यात्पराजयः॥५३॥इतिश्रीभागवते

महापुराणे दशमस्कंधे अनिरुद्धानयनंनाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥
चतुःषष्टितमे कृष्णो नृगंशापादमोचयत् ॥ ब्रह्मस्वहारिदोषोक्त्या राज्ञो दृष्टान्
शिक्षयत् ॥१॥ विभूतिभाग्यभोगादिमदोन्नद्धमनोरथान् ॥ अन्वशासद्यदून्कृष्णो
नृगोद्धारप्रसंगतः ॥२॥ श्रीशुक उ० ॥ एकदोपवनं राजन्जग्मुर्यदुकुमारकाः
॥ विहर्तुं सांबप्रद्युम्नचारुदेष्णगदादयः ॥१॥ क्रीडित्वा सुचिरं तत्र विचिन्वं
तः पिपासिताः ॥ जलं निरुदके कूपे ददृशुः सत्वमद्भुतं ॥२॥ कृकलासं गिरिनि
भं वीक्ष्य विस्मितमानसाः ॥ तस्य चोद्धरणे यत्नं चक्रुस्ते कृपयान्विताः ॥३॥
चर्मभिस्तांतवैः पाशैर्बद्ध्वा पतितमर्भकाः ॥ नाशक्नुवन्समुद्धर्तुं कृष्णायाचख्युरु
त्सुकाः ॥४॥ तत्रागत्यारविंदाक्षो भगवान्विश्वभावनः ॥ वीक्ष्योज्जहार वामे

ननं करेण सलीलया ॥५॥ स उत्तमश्लोककराभिमृष्टो विहाय सद्यः कृकला
सरूपं ॥ संतप्तचामीकरचारुवर्णः स्वर्ग्यद्भुतालंकरणांवरस्रक् ॥ पप्रछ विद्वा
नपि तन्निदानं जनेषु विख्यापयितुं मुकुंदः ॥ कस्त्वं महाभाग वरेण्यरूपो देवो
त्तमं त्वां गणयामि नूनं ॥७॥ दशामिमां वा कतमेन कर्मणा संप्रापितोस्यत
दर्हः सुभद्र ॥ आत्मानमाख्याहि विवित्सतां नो यन्मन्यसे नः क्षममत्र वक्तुं ॥८॥
श्रीशुक उवाच ॥ इति स्म राजा संपृष्टः कृष्णेनानंतमूर्तिना ॥ माधवं प्रणिपत्याह
किरीटेनार्कवर्चसा ॥९॥ नृग उवाच ॥ नृगो नाम नरेंद्रोहमिक्ष्वाकुतनयः प्र
भो ॥ दानिष्वाख्यायमानेषु यदि ते कर्णमस्पृशं ॥१०॥ किं नु तेविदितं नाथ सर्व
भूतात्मसाक्षिणः ॥ कालेनाव्याहतदृशो वक्ष्येथापि तवाज्ञया ॥११॥ यावत्यः

सिकताभूमेर्यावत्योदिवितारकाः॥यावत्योवर्षधाराश्चतावतीरददंस्मगाः
॥१२॥पयस्विनीस्तरुणीःशीलरूपगुणोपपन्नाःकपिलाहेमशृंगीः॥न्यायार्जिता
रौप्यखुराःसवत्सादुकूलमालाभरणाददावहं॥१३॥स्वलंकृतेभ्योगुणशी
लवद्भ्यःसीदत्कुटुंबेभ्यऋतव्रतेभ्यः॥तपःश्रुतब्रह्मवदान्यसद्भ्यःप्रादांयुव
भ्योद्विजपुंगवेभ्यः॥गोभूहिरण्यायतनाश्वहस्तिनःकन्याःसदासीस्तिलरौप्य
शय्याः॥वासांसिरत्नानिपरिच्छदान्रथानिष्टंचयज्ञैश्चरितंचपूर्त्तं॥१४॥कस्य
चिद्द्विजमुख्यस्यभ्रष्टागौर्ममगोधने॥संपृक्ताविदुषासाचमयादत्ताद्विजा
तये॥१६॥तांनीयमानांतत्स्वामीदृष्ट्वोवाचममेतिच॥ममेतिप्रतिग्राह्याहनृ
गोमेदत्तवानिति॥१७॥विप्रौविवदमानौमामूचतुःस्वार्थसाधकौ॥भवान्दा

ता॰पहर्तेतिनिततुश्रुत्वामेभवद्भ्रमः॥१७॥अनुनीतावुभौविप्रौधर्मकृच्छ्रगतेन
वै॥गवांलक्षंप्रकृष्टानांदास्याम्येषाप्रदीयतां॥१८॥भवंतावनुरक्तौतांकिं
करस्याविजानतः॥समुद्धरतमांकृच्छ्रात्पतंतंनिरयेशुचौ॥१९॥नाहंप्रतीछेवै
राजन्नित्युक्त्वास्वाम्यपाक्रमतां॥नान्यद्गवामप्ययुतमिच्छामीत्यपरोय
यौ॥२०॥एतस्मिन्नंतरेयाम्यैर्दूतैर्नीतोयमालयं॥यमेनपृष्टस्तत्राहंदेवदेव
जगत्पते॥२१॥पूर्वंत्वमशुभंभुंक्ष्वउताहोनृपतेशुभं॥नांतंदानस्यधर्मस्य
पश्येलोकस्यभास्वतः॥२२॥पूर्वंदेवाशुभंभुंजेइतिप्राहपतेतिसः॥२३॥ता
वद्भ्राक्षमात्मानंकृकलासंपतन्प्रभो॥ब्रह्मण्यस्यवदान्यस्यलेवदास
स्यकेशव॥स्मृतिर्नाद्यापिविध्वस्ताभवत्संदर्शनार्थिनः॥२४॥सत्वंकथंमम

श्री

विभो स्तपथः परात्मा योगेश्वरैः श्रुतिदृशाऽमलहृद्विभाव्यः॥ साक्षादधोक्ष
ज उरुव्यसनांधबुद्धेः स्यान्मेनुदृश्य इह यस्य भवापवर्गः॥२५॥ देवदेव जग
न्नाथ गोविंद पुरुषोत्तम॥ नारायण हृषीकेश पुण्यश्लोकाच्युताव्यय॥२६
॥अनुजानीहि मां कृष्ण यांतं देवगतिं विभो॥ यत्र क्वापि सतश्चेतो भूयान्मेत
त्पदास्पदं॥२८॥ नमस्ते सर्वभावाय ब्रह्मणेनंतशक्तये॥ कृष्णाय वासुदेवा
य योगानां पतये नमः॥२९॥ श्रीशुक उवाच॥ इत्युक्त्वा तं परिक्रम्य पादौ स्पृष्ट्वा
स्व मौलिना॥ अनुज्ञातो विमानाग्र्यमारुहत्पश्यतां नृणां॥३०॥ कृष्णः परिज
नं प्राह भगवान्देवकीसुतः॥ ब्रह्मण्यदेवो धर्मात्मा राजन्याननुशिक्षयन्॥
३१॥ दुर्जरं बत ब्रह्मस्वं भुक्तमग्नेर्मनागपि॥ तेजीयसोपि किमुत राज्ञामीश्व

रमानिनां॥२२॥नाहंहालाहलंमन्येविषंयस्यप्रतिक्रिया॥ब्रह्मस्वंहिविषंप्रो
क्तंनास्यप्रतिविधिर्भुवि॥२३॥हिनस्तिविषमत्तारंवह्निरद्भिःप्रशाम्यति॥कु
लंसमूलंदहतिब्रह्मस्वारणिपावकः॥२४॥ब्रह्मस्वंदुरनुज्ञातंभुक्तंहंतित्रिपू
रुषं॥प्रसह्यतुबलाद्भुक्तंदशपूर्वान्दशापरान्॥२५॥राजानोराजलक्ष्म्यांधा
नात्मपातंप्रचक्षते॥निरयंयेभिमन्यंतेब्रह्मस्वंसाधुबालिशाः॥२६॥गृह्णं
ति यावतःपांशून्क्तंदत्तामश्रुबिंदवः॥विप्राणांहृतवृत्तीनांवदान्यानांकुटुं
बिनां॥२७॥राजानोराजकुल्याश्चतावतोब्दान्निरंकुशाः॥कुंभीपाकेषुपच्यं
तेब्रह्मदायापहारिणः॥२८॥स्वदत्तांपरदत्तांवाब्रह्मवृत्तिंहरेच्चयः॥षष्टिं
वर्षसहस्राणिविष्ठायांजायतेकृमिः॥२९॥नमेब्रह्मधनंभूयाद्यद्गृध्वाल्पा

॥भा०द०उ०॥
॥५९॥

युषोनराः॥पराजिताश्च्युताराज्याद्भवंत्युद्वेजिनोहयः॥विप्रंकृतागसमपि
नैवद्रुह्यतमामकाः॥घ्नंतंबहुशपंतंवानमस्कुरुतनित्यशः॥४१॥यथाहंप्र
णमेविप्राननुकालंसमाहितः॥तथानमतयूयंचयोन्यथामेसदंडभाक्॥
४२॥ब्राह्मणार्थोह्यपहृतोहर्तारंपातयत्यधः॥अजानंतमपिह्येनंनृगंब्रा
ह्मणगौरिव॥४३॥एवंविश्राव्यभगवान्मुकुंदोद्वारकौकसः॥पावनःसर्वलो
कानांविवेशनिजमंदिरं॥४४॥ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेनृ
गोपाख्यानंनामचतुःषष्टितमोऽध्यायः॥६४॥पंचषष्टितमेरामश्चक्रेगोकुल
मामतः॥रममाणस्तुगोपीभिःकालिंद्याकर्षणंमहत्॥१॥एमस्यचरितंचित्रं
कालिंद्याकर्षणाद्ययत्॥पौंड्रकांतादिकृत्यस्यपृथगुक्तमतःपरं॥२॥श्रीशुक उ०

अ० ६४

॥राम०॥
॥५९॥

बलभद्रः कुरुश्रेष्ठ भगवान्रथमास्थितः ॥ सुहृद्दिदृक्षुरुत्कंठः प्रययौ नंदगो
कुलं ॥१॥ परिष्वक्तश्चिरोत्कंठैर्गोपैर्गोपीभिरेव च ॥ रामोभिवाद्य पितरावाशीर्भि
रभिनंदितः ॥२॥ चिरं नः पाहि दाशार्ह सानुजो जगदीश्वर ॥ इत्यारोप्यांकमालिं
ग्य नेत्रैः सिषिचतुर्जलैः ॥३॥ गोपवृद्धांश्च विधिवद्यविष्ठैश्चाभिवंदितः ॥ यथा
वयो यथासख्यं यथासंबंधमात्मनः ॥४॥ समुपेत्याथ गोपालान्हास्यहस्त
ग्रहादिभिः ॥ विश्रांतं सुखमासीनं पप्रच्छुः पर्युपागताः ॥५॥ पृष्टाश्चानाम
यं स्वेषु प्रेमगद्गदया गिरा ॥ कृष्णे कमलपत्राक्षे संन्यस्ताखिलराधसः ॥६॥
कच्चिन्नो बांधवा राम सर्वे कुशलमासते ॥ कच्चित्स्मरथ नो राम यूयं दारसु
तान्विताः ॥७॥ दिष्ट्या कंसो हतः पापो दिष्ट्या मुक्ताः सुहृज्जनाः ॥ निहत्य नि

र्जित्य रिपून्दिष्ट्या दुर्गं समाश्रिताः ॥ ८ ॥ गोप्यो हसंत्यः पप्रच्छू रामसंदर्शनादृ
ताः ॥ कच्चिदास्ते सुखं कृष्णः पुरस्त्रीजनवल्लभः ॥ ९ ॥ कच्चित्स्मरति वा बंधून्पि
तरं मातरं च सः ॥ अप्यसौ मातरं द्रष्टुं सकृदप्यागमिष्यति ॥ १० ॥ अपि वा स्म
रते स्माकमनुसेवां महाभुजः ॥ मातरं पितरं भ्रातॄन्पतीन्पुत्रान्स्वसॄरपि ॥
यदर्थे जहि दाशार्ह दुस्त्यजान्स्वजनान्प्रभो ॥ ११ ॥ ता नः सद्यः परित्यज्य गतः
संछिन्नसौहृदः ॥ कथं नु तादृशं स्त्रीभिर्न श्रद्धीयेत भाषितं ॥ १२ ॥ कथं नु
गृह्णंत्यनवस्थितात्मनो वचः कृतघ्नस्य बुधाः पुरस्त्रियः ॥ गृह्णंति वै चित्रक
थस्य सुंदरस्मितावलोकोच्छ्वसितस्मरातुराः ॥ १३ ॥ किं नस्तत्कथया गोप्यः क
थाः कथयतापराः ॥ यात्यस्माभिर्विना कालो यदि तस्य तथैव नः ॥ १४ ॥ इति

प्रहसितं शौरेर्जल्पितं चारुवीक्षितं ॥ गतिं प्रेमपरिष्वंगं स्मरंत्यो रुरुदुः स्त्रियः ॥
१५ ॥ संकर्षणस्ताः कृष्णस्य संदेशैर्हृदयंगमैः ॥ सांत्वयामास भगवान्नानानु
नयकोविदः ॥ १६ ॥ द्वौ मासौ तत्र चावात्सीन्मधुं माधवमेव च ॥ रामः क्षपासु
भगवान्गोपीनां रतिमावहन् ॥ १७ ॥ पूर्णचंद्रकलामृष्टे कौमुदीगंधवायुना
॥ यमुनोपवने रेमे सेविते स्त्रीगणैर्वृतः ॥ १८ ॥ वरुणप्रेषिता देवी वारुणी वृक्ष
कोटरात् ॥ पतंती तद्वनं सर्वं स्वगंधेनाध्यवासयत् ॥ १९ ॥ तं गंधं मधुधाराया
वायुनोपहृतं बलः ॥ आघ्रायोपगतस्तत्र ललनाभिः पपौ समं ॥ २० ॥ उपगीय
मानचरितो वनिताभिर्हलायुधः ॥ वनेषु व्यचरत्क्षीबो मदविह्वललोचनः
स्रग्व्येककुंडलो मत्तो वैजयंत्या च मालया ॥ बिभ्रत्स्मितमुखांभोजं स्वेदप्रा

लेख्यभूषितं॥२१॥स आजुहाव यमुनां जलक्रीडार्थमीश्वरः॥निजं वाक्यमना
दृत्य मत्त इत्यापगां बलः॥अनागतां हलाग्रेण कुपितो विचकर्ष ह॥२२॥पापे
त्वं मामवज्ञाय यन्नायासि मयाहुता॥नेष्ये त्वां लांगलाग्रेण शतधा काम
चारिणीं॥२४॥एवं निर्भर्त्सिता भीता यमुना यदुनंदनं॥उवाच चकिता
वाचं पतिता पादयोर्नृप॥२५॥राम राम महाबाहो न जाने तव विक्रमं॥य
स्यैकांशेन विधृता जगती जगतः पते॥२६॥परं भावं भगवतो भगवन्मामजा
नतीं॥मोक्तुमर्हसि विश्वात्मन्प्रपन्नां भक्तवत्सल॥२७॥ततो व्यमुंचद्य
मुनां याचितो भगवान्बलः॥विजगाह जलं स्त्रीभिः करेणुभिरिवेभराट्॥२८॥
कामं विहृत्य सलिलादुत्तीर्णायासितांबरे॥भूषणानि महार्हाणि ददौ कां

तिः शुभां स्रजं ॥२९॥ वसित्वा वाससी नीले मालामामुच्य कांचनीं ॥ रेजे स्वलंकृ
तो लिप्तो माहेंद्र इव वारणः ॥३०॥ अद्यापि दृश्यते राजन्यमुनाकृष्टवर्त्मना ॥
बलस्यानंतवीर्यस्य वीर्यं सूचयतीव हि ॥३१॥ एवं सर्वा निशा याता एकेव र
मतो व्रजे ॥ रामस्याक्षिप्तचित्तस्य माधुर्यैर्व्रजयोषितां ॥३२॥ ॥इति श्रीभा
गवते महापुराणे दशमस्कंधे बलदेवविजये यमुनाकर्षणं नाम पंचषष्टितम
ोऽध्यायः ॥ ॥६५॥ ॥षट्युक्षष्टितमे काश्यां गत्वा पौंड्रकं हरिः ॥ त
न्मित्रं च ततो वृत्तं कृत्यां दक्षिणवधादिकं ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ नंदव्रजं गते रामे
करूषाधिपतिर्नृप ॥ वासुदेवोहमित्यज्ञो दूतं कृष्णाय प्राहिणोत् ॥१॥ त्वं वासु
देवो भगवानवतीर्णो जगत्पतिः ॥ इति प्रस्तोभितो बालैर्मेन आत्मानमच्यु

ह

तं॥२॥दूतंचप्राहिणोन्मंदः कृष्णायाव्यक्तवर्त्मने॥द्वारकायांयथाबालोनृपो
बालकृतोबुधः॥३॥दूतस्तुद्वारकामेत्यसभायामास्थितंप्रभुं॥कृष्णंकमलपत्रा
क्षंराजसंदेशमब्रवीत्॥४॥वासुदेवोवतीर्णोहमेकएवनचापरः॥भूतानाम
नुकंपार्थंत्वंतुमिथ्याभिधांत्यज॥५॥यानित्वमस्मच्चिह्नानिमोढ्याद्बिभर्षि
सात्वत॥त्यक्त्वैहिमांत्वंशरणंनोचेद्देहिममाहवं॥५॥श्रीशुकउवाच॥कत्थ
नंतदुपाकर्ण्यपौंड्रकस्याल्पमेधसः॥उग्रसेनादयःसभ्याउच्चकैर्जहसुस्त
दा॥६॥उवाचदूतंभगवान्परिहासकथामनु॥उत्स्रक्ष्येमूढचिह्नानियैस्त्व
मेवंविकत्थसे॥७॥मुखंतदपिधायाज्ञकंकगृध्रवटैर्वृतः॥शयिष्यसेहतस्त
त्रभविताशरणंशुनां॥८॥इतिदूतस्तदाक्षेपंस्वामिनेसर्वमाहरत्॥कृष्णोपिर

थमास्थायकाशीमभिजगामह ॥१०॥ पौंड्रकोपितदुद्योगमुपलभ्यमहार
थः ॥ अक्षौहिणीभ्यांसंयुक्तोनिश्चक्रामपुराद्द्रुतं ॥११॥ तस्यकाशिपतिर्मि
त्रंपार्ष्णिग्राहोन्वयान्नृप ॥ अक्षौहिणीभिस्तिसृभिरपश्यत्पौंड्रकंहरिः ॥१२॥
शंखार्यसिगदाशार्ङ्गश्रीवत्साद्युपलक्षितं ॥ बिभ्राणंकौस्तुभमणिंवनमाला
विभूषितं ॥१३॥ कौशेयवाससीपीतेवसानंगरुडध्वजं ॥ अमूल्यमौल्याभर
णंस्फुरन्मकरकुंडलं ॥१४॥ दृष्ट्वातमात्मनस्तुल्यंवेषंकृत्त्रिममास्थितं ॥ य
थानटंरंगगतंविजहासभृशंहरिः ॥१५॥ शूलैर्गदाभिःपरिघैःशक्त्यृष्टिप्रास
तोमरैः ॥ असिभिःपट्टिशैर्बाणैःप्राहरन्नरयोहरिं ॥१६॥ कृष्णस्तुतत्पौंड्रकका
शिराजयोर्बलंगजस्यंदनवाजिपत्तिमत् ॥ गदासिचक्रेषुभिरार्दयद्भृशंय

तू२

थायुगांतेहुतभुक्पृथक्प्रजाः ॥१७॥ आयोधनं तद्रथवाजिकुंजरद्विपत्खर
रोष्ट्रैररिणाऽवखंडितैः ॥ बभौ चितं मोदवहं मनस्विनामाक्रीडनं भूतपतेरि
वोल्बणं ॥१८॥ अथाह पौंड्रकं शौरिर्भो भो पौंड्रक यद्भवान् ॥ दूतवाक्येन मामा
ह तान्यस्त्राण्युत्सृजामि ते ॥१९॥ त्याजयिष्येऽभिधानं मे यत्त्वयाऽज्ञ मृषाधृ
तं ॥ व्रजामि शरणं तेऽद्य यदि नेच्छामि संयुगं ॥२०॥ इति क्षिप्त्वा शितैर्बाणैर्विर
थीकृत्य पौंड्रकं ॥ शिरो न्यवृश्चद्रथांगेन वज्रेणेंद्रो यथा गिरेः ॥२१॥ तथा काशि
पतेः कायाच्छिर उत्कृत्य पत्रिभिः ॥ न्यपातयत्काशिपुर्यां पद्मकोशमिवानिलः
॥२२॥ एवं मत्सरिणं हत्वा पौंड्रकं ससखं हरिः ॥ द्वारकामाविशत्सिद्धैर्गीयमा
नकथामृतः ॥२३॥ स नित्यं भगवद्ध्यानप्रध्वस्ताऽखिलबंधनः ॥ बिभ्राणश्च हरे

राजन्स्वरूपंतन्मयोभवत् ॥२४॥ शिरःपतितमालोक्यराजद्वारेसकुंडलं ॥ कि
मिदंकस्यवावक्त्रमितिसंशयिरेजनाः ॥२५॥ राज्ञःकाशिपतेर्ज्ञात्वामहिष्यः
पुत्रबांधवाः ॥ पौराश्चहाहताराजन्नाथनाथेतिप्रारुदन् ॥२६॥ सुदक्षिण
स्तस्यसुतःकृत्वासंस्थाविधिंपितुः ॥ निहत्यपितृहंतारंयास्याम्यपचितिं
पितुः ॥२७॥ इत्यात्मनाभिसंधायसोपाध्यायोमहेश्वरं ॥ सुदक्षिणोर्चया
मासपरमेणसमाधिना ॥२८॥ प्रीतोविमुक्तोभगवांस्तस्मैवरमदाद्भवः
॥ पितृहंतुर्वधोपायंसवव्रेवरमीप्सितं ॥२९॥ दक्षिणाग्निंपरिचरब्राह्मणैः
सममृत्विजं ॥ अभिचारविधानेनसचाग्निःप्रमथैर्वृतः ॥ साधयिष्यतिसं
कल्पमब्रह्मण्येप्रयोजितः ॥३०॥ इत्यादिष्टस्तथाचक्रेकृष्णायाभिचर

॥आ·द·उ·॥
॥६४॥

न्त्रतो॥ ततोग्निरुत्थितः कुंडान्मूर्तिमानतिभीषणः॥ तप्तताम्रशिखाश्मश्रु
रंगारोद्गारिलोचनः॥३२॥ दंष्ट्रोग्रभ्रुकुटीदंडकठोरास्यः स्वजिह्वया॥ आलि
हन्सृक्किणी नग्नो विधुन्वंस्त्रिशिखं ज्वलन्॥३३॥ पद्भ्यां तालप्रमाणाभ्यां कं
पयन्नवनीतलं॥ सोभ्यधावद्वृतो भूतैर्द्वारकां प्रदहन्दिशः॥३४॥ तमा
भिचारदहनं मायान्तं द्वारकौकसः॥ विलोक्य तत्रसुः सर्वे वनदाहे यथा
मृगाः॥३५॥ अक्षैः सभायां क्रीडंतं भगवंतं भयातुराः॥ त्राहि त्राहि त्रिलो
केश वह्नेः प्रदहतः पुरं॥३६॥ श्रुत्वा तज्जनवैक्लव्यं दृष्ट्वा स्वानां च साध्व
सं॥ शरण्यः संप्रहस्याह मा भैष्टेत्यविता स्म्यहं॥३७॥ सर्वस्यांतर्बहिः सा
क्षी कृत्यां माहेश्वरीं विभुः॥ विज्ञाय तद्विघातार्थं पार्श्वस्थं चक्रमादिशत्॥३८॥

अ·६६

॥राम·॥
॥६४॥

तत्सूर्यकोटिप्रतिमं सुदर्शनं जाज्वल्यमानं प्रलयानलप्रभं ॥ स्वतेजसा खं
ककुभोथरोदसी चक्रं मुकुंदास्त्रमथाग्निमार्दयत् ॥ ३९ ॥ कृत्यानलः प्रति
हतः स रथांगपाणेरस्त्रौजसा स नृप भग्नमुखो निवृत्तः ॥ वाराणसीं परिस
मेत्य सुदक्षिणं तं सर्त्विग्जनं समदहत्स्वकृतोभिचारः ॥ ४० ॥ चक्रं च विष्णो
स्तदनुप्रविष्टं वाराणसीं साट्टसभालयापणां ॥ सगोपुराट्टालककोष्ठसंकु
लां सकोशहस्त्यश्वरथान्नशालिनीं ॥ ४१ ॥ दग्ध्वा वाराणसीं सर्वां विष्णोश्चक्रं सु
दर्शनं ॥ भूयः पार्श्वमुपातिष्ठत्कृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ ४२ ॥ य एवं श्रावयेन्मर्त्य
उत्तमश्लोकविक्रमं ॥ समाहितो वा शृणुयात्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४३ ॥ इति श्री
भागवते महापुराणे दशमस्कंधे पौंड्रकादिवधाख्यः षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

सप्तषष्टितमे रामो गिरौ रैवतके मदात्॥ स्वैरं युवतिभिः क्रीडन्नवधीद्द्विवि
दं बलं॥१॥ श्रीराजोवाच॥ भूयोऽहं श्रोतुमिच्छामि रामस्याद्भुतकर्मणः॥ अनं
तस्याप्रमेयस्य यदन्यत्कृतवान्प्रभुः॥२॥ श्रीशुक उवाच॥ नरकस्य सखा क
श्चिद्द्विविदो नाम वानरः॥ सुग्रीवसचिवः सोऽथ भ्राता मैंदस्य वीर्यवान्॥३॥
सख्युः सोऽपचितिं कुर्वन्वानरो राष्ट्रविप्लवं॥ पुरग्रामाकरान् घोषानदह
द्वह्निमुत्सृजन्॥४॥ क्वचित्स शैलानुत्पाट्य तैर्देशान्समचूर्णयत्॥ आनर्त्ता
न्सुतरामेव यत्रास्ते मित्रहा हरिः॥४॥ क्वचित्समुद्रमध्यस्थो दोर्भ्यामुद्धृत्य
तज्जलं॥ देशान्नागायुतप्राणो वेलाकूलानमज्जयत्॥५॥ आश्रमानृ
षिमुख्यानां कृत्वा भग्नवनस्पतीन्॥ अदूषयच्छकृन्मूत्रैरग्नीन्वैतानिकान्

खलः॥६॥पुरुषान्योषितोदृप्तःक्ष्माभृद्द्रोणीगुहासु सः॥निक्षिप्य चाप्यधाच्छै
लैः पेशस्कारीवकीटकं॥७॥एवंदेशान्विप्रकुर्वन्दूषयंश्चकुलस्त्रियः॥श्रुत्वा
सुललितंगीतंगिरिंरैवतकंययौ॥८॥तत्रापश्यद्यदुपतिंरामंपुष्करमालि
नं॥सुदर्शनीयसर्वांगंललनायूथमध्यगं॥९॥गायंतंवारुणींपीत्वामद
विह्वललोचनं॥विभ्राजमानंवपुषाप्रभिन्नमिववारणं॥१०॥दुष्टःशाखा
मृगःशाखामारूढःकंपयन्द्रुमान्॥चक्रेकिलकिलाशब्दमात्मानंसंप्र
दर्शयन्॥११॥तस्यधार्ष्ट्यंकपेर्वीक्ष्यतरुण्योजातिचापलाः॥हास्यप्रियावि
जहसुर्बलदेवपरिग्रहाः॥१२॥ताहेलयामासकपिर्भ्रूक्षेपैःसंमुखादिभिः॥
दर्शयन्स्वगुदंतासांरामस्यचनिरीक्षतः॥१३॥तंग्राव्णाप्राहरत्क्रुद्धोबलः

प्रहरतां वरः॥ स वंचयित्वा ग्रावाणं मदिराकलशं कपिः॥१४॥ गृहीत्वा हेलया
मास धूर्त्तस्तं कोपयन्हसन्॥ निर्भिद्य कलशं धृष्टो वासांस्यास्फालयद्बलं॥
कदर्थीकृत्य बलवान्विप्रचक्रे मदोद्धतः॥१५॥ तं तस्याविनयं दृष्ट्वा देशांश्च
तदुपद्रुतान्॥ क्रुद्धो मुशलमादत्त हलं चारिजिघांसया॥१६॥ द्विविदोपि म
हावीर्यः शालमुद्यम्य पाणिना॥ अभ्येत्य तरसा तेन बलं मूर्द्धन्यताडयत्॥
१७॥ तं तु संकर्षणो मूर्द्धि पतंतमचलो यथा॥ प्रतिजग्राह भगवान्सुनंदेना
हनच्च तं॥१८॥ मुसलाहतमस्तिष्को विरेजे रक्तधारया॥ गिरिर्यथा गैरिक
या प्रहारं नानुचिंतयन्॥१९॥ पुनरन्यं समुत्क्षिप्य कृत्वा निष्पत्रमोजसा॥
तेनाहनत्सुसंक्रुद्धस्तं बलः शतधाच्छिनत्॥२०॥ ततोन्येन रुषा जघ्ने तं चा

पित्राँतथाभिनत् ॥ एवंयुध्यन्भगवताभग्नेभग्नेपुनःपुनः ॥२१॥ आकृष्यस
र्वतोवृक्षान्निर्वृक्षमकरोद्वनं ॥ ततोमुंचच्छिलावर्षंबलस्योपर्यमर्षितः ॥२२॥
तत्सर्वंचूर्णयामासलीलयामुशलायुधः ॥ सबाहूतालसंकाशौमुष्टीकृ
त्यकपीश्वरः ॥ आसाद्यरोहिणीपुत्रंताभ्यांवक्षस्यरूरुजत् ॥२३॥ यादवें
द्रोपितंदोर्भ्यांत्यक्त्वामुशललांगलौ ॥ जत्रावभ्यर्द्दयत्क्रुद्धःसोऽपतद्रुधिरं
वमन् ॥२४॥ चकंपेतेनपततासटंकःसवनस्पतिः ॥ पर्वतःकुरुशार्दूलवा
युनानौरिवांभसि ॥२५॥ जयशब्दोनमःशब्दःसाधुसाध्वितिचांबरे ॥ सुर
सिद्धमुनींद्राणामासीत्कुसुमवर्षिणां ॥२६॥ एवंनिहत्यद्विविदंजगद्व्यति
करावहं ॥ संस्तूयमानोभगवान्जनैःस्वपुरमाविशत् ॥२७॥ इतिश्रीभागव

ते महापुराणे दशमस्कंधे द्विविदवधो नाम सप्तषष्टितमोऽध्यायः॥६७॥
अष्टषष्टितमे सांबे निरुद्धे कौरवैर्युधि॥ तद्विमोक्षाय रामेण गजाह्वयविकर्षणं॥१॥ श्रीशुक उ०॥ दुर्योधनसुतां राजन्लक्ष्मणां समितिंजयः॥ स्वयंवरस्थामहरत्सांबो जांबवतीसुतः॥१॥ कौरवाः कुपिता ऊचुर्दुर्विनीतोयमर्भकः॥ कदर्थीकृत्य नः कन्यामकामामहरद्बलात्॥२॥ बध्नीतेमं दुर्विनीतं किं करिष्यंति वृष्णयः॥ येऽस्मत्प्रसादोपचितां दत्तां नो भुंजते महीं॥३॥ निगृहीतं सुतं श्रुत्वा यद्येष्यंतीह वृष्णयः॥ भग्नदर्पाः शमं यांति प्राणा इव सुसंयताः॥४॥ इति कर्णः शलो भूरिर्यज्ञकेतुः सुयोधनः॥ सांबमारेभिरे बद्धुं कुरुवृद्धानुमोदिताः॥५॥ दृष्ट्वानुधावतः सांबो धार्त्तराष्ट्रान्महारथः॥ प्रगृह्य रुचिरं चापं

तस्थोसिंहड्वैकूलः॥६॥ तं ते जिघृक्षवः क्रुद्धास्तिष्ठ तिष्ठेति भाषिणः॥ आसा
द्य धन्विनो बाणैः कर्णाग्रण्यः समाकिरन्॥७॥ सोपि विद्धः कुरुश्रेष्ठैः कुरुभि
र्यदुनंदनः॥ नामृष्यत्तदचिंत्यात्मा सिंहः क्षुद्रमृगैरिव॥८॥ विस्फूर्य रुचिरं चा
पं सर्वान्विव्याध सायकैः॥ कर्णादीन्षड्रथान्वीरस्तावद्भिर्युगपत्पृथक्
॥९॥ चतुर्भिश्चतुरो वाहानेकैकेन च सारथीन्॥ रथिनश्च महेष्वासांस्तस्य त
त्तेभ्यपूजयन्॥१०॥ तं तु ते विरथं चक्रुश्चत्वारश्चतुरो हयान्॥ एकस्तु सार
थिं जघ्ने चिच्छेदान्यः शरासनं॥११॥ तं बध्वा विरथीकृत्य कृच्छ्रेण कुरवो युधि
कुमारं स्वस्य कन्यां चेस्व पुरंजयिनो विशान्॥१२॥ तच्छ्रुत्वा नारदोक्तेन राज
न्संजातमन्यवः॥ कुरून्स्त्युद्यमं चक्रुरुग्रसेनप्रचोदिताः॥१३॥ सांत्वयि

॥भा.द.उ.॥ ॥६८॥

त्वा तु तान्रामः संनद्धान्वृष्णिपुंगवान् ॥ नैच्छत्कुरूणां वृष्णीनां कलिं कलि
मलापहः ॥१४॥ जगाम हास्तिनपुरं रथेनादित्यवर्चसा ॥ ब्राह्मणैः कुलवृद्धैश्च
वृतश्चंद्र इव ग्रहैः ॥१५॥ गत्वा गजाह्वयं रामो बाह्योपवनमाश्रितः ॥ उद्धवं प्रे
षयामास धृतराष्ट्रं बुभुत्सया ॥१६॥ सोभिवंद्यांबिकापुत्रं भीष्मं द्रोणं च बा
ह्लिकं ॥ दुर्योधनं च विधिवद्राममागतमब्रवीत् ॥१७॥ तेतिप्रीतास्तमाक
र्ण्य प्राप्तं रामं सुहृत्तमं ॥ तमर्चयित्वाभिययुः सर्वे मंगलपाणयः ॥१८॥ तं
संगम्य यथान्यायं गामर्घ्यं च न्यवेदयन् ॥ तेषां ये तत्प्रभावज्ञाः प्रणेमुः शि
रसा बलं ॥१९॥ बंधून्कुशलिनः श्रुत्वा पृष्ट्वा शिवमनामयं ॥ परस्परमथो रा
मो बभाषे विक्लवं वचः ॥२०॥ उग्रसेनः क्षितीशेशो यद्व आज्ञापयत्प्रभुः ॥ त

अ.६८

॥राम.॥ ॥६८॥

दव्यग्रधियः श्रुत्वा कुरु धर्ममाविलंबितं ॥२१॥ यद्यूयं बहवस्त्वेकं जित्वाऽधर्मे
ण धार्मिकं ॥ अबध्नीताथ तन्मृष्ये बंधूनामैक्यकाम्यया ॥२२॥ वीर्यशौर्यबलो
न्नद्धमात्मशक्तिसमं वचः ॥ कुरवो बलदेवस्य निशम्योचुः प्रकोपिताः ॥
२३॥ अहो महच्चित्रमिदं कालगत्या दुरत्यया ॥ आरुरुक्षत्युपानद्वै शिरो
मुकुटसेवितं ॥२४॥ एते यौनेन संबद्धाः सहशय्यासनाशनाः ॥ वृष्णयस्तु
ल्यतां नीता अस्मद्दत्तनृपासनाः ॥२५॥ चामरव्यजने शंखमातपत्रं च
पांडुरं ॥ किरीटमासनं शय्यां भुंजंत्यस्मदुपेक्षया ॥२६॥ अलं यदूनां नर
देवलांछनैर्दातुः प्रतीपैः फणिनामिवामृतं ॥ ये नः प्रसादोपचिता हि याद
वा आज्ञापयंत्यद्य गतत्रपा बत ॥२७॥ कथमिंद्रोपि कुरुभिर्भीष्मद्रोणार्जु

नादिभिः॥अदृन्नमवरुंधानसिंहग्रस्तमिवोरणः॥२८॥श्रीशुकउवाच॥जन्मबंधुश्रियोन्नद्धमदास्तेपुरुषर्षभ॥आश्राव्यरामंदुर्वाच्यमसभ्याःपुरमाविशन्॥२९॥दृष्ट्वाकुरूणांदौःशील्यंश्रुत्वावाच्यानिचाच्युतः॥अवोचत्कोपसंरब्धोदुःप्रेक्ष्यःप्रहसन्मुहुः॥३०॥नूनंनानामदोन्नद्धाःशांतिंनेच्छंत्यसाधवः॥तेषांहिप्रशमोदंडःपशूनांलकुटोयथा॥३१॥अहोयदून्सुसंरब्धान्कृष्णंचकुपितंशनैः॥सांत्वयित्वाहमेतेषांशममिच्छन्निहागतः॥३२॥तइमेमंदमतयःकलहाभिरताःखलाः॥तेमामवज्ञायमुहुर्दुर्भाषान्मानिनोब्रुवन्॥३३॥नोग्रसेनःकिलविभुर्भोजवृष्ण्यंधकेश्वरः॥शक्रादयोलोकपालायस्यादेशानुवर्तिनः॥३४॥सुधर्माक्रम्यतेयेनपारिजातोमरांघ्रिपः॥आनीयभुज्यते

तोसौनकिलाध्यासनार्हणः॥३५॥यस्यपादयुगंसाक्षाद्धीरुपास्तेऽखिले
श्वरी॥सनार्हतिकिलश्रीमान्नरदेवपरिच्छदान्॥३६॥यस्यांघ्रिपंकजरजोऽ
खिललोकपालैर्मौल्युत्तमैर्धृतमुपासिततीर्थतीर्थं॥ब्रह्माभवोहमपिय
स्यकलाःकलायाःश्रीश्चोद्वहेमचिरमस्यनृपासनंक्व॥३७॥भुंजतेकुरुभि
र्दत्तंभूखंडंह्रस्मयःकिल॥उपानहःकिलवयंस्वयंतुकुरवःश्रियः॥३८॥अहो
ऐश्वर्यमत्तानांमत्तानामिवमानिनां॥असंबद्धागिरोरूक्षाःकःसहेताऽ
नुशासिता॥३९॥अद्यनिःकौरवींपृथ्वींकरिष्यामीत्यमर्षितः॥गृहीत्वाह
लमुत्तस्थौदहन्निवजगत्त्रयं॥४०॥लांगलाग्रेणनगरमुद्विदार्यगजाह्वयं॥वि
चकर्षसगंगायांप्रहरिष्यन्नमर्षितः॥४१॥जलयानमिवाघूर्णंगंगायांन

॥भा॰ द॰ उ॰॥
॥७०॥

गरं पतत् ॥ आकृष्यमाणमालोक्य कौरवा जातसंभ्रमाः ॥४३॥ तमेव शरणं जग्मुः सकुटुंबा जिजीविषवः ॥ सलक्ष्मणं पुरस्कृत्य सांबं प्रांजलयः प्रभुं ॥ राम रामाखिलाधार प्रभावं न विदाम ते ॥ मूढानां नः कुबुद्धीनां क्षंतुमर्हस्यतिक्रमं ॥४४॥ स्थित्युत्पत्त्यप्ययानां त्वमेको हेतुर्निराश्रयः ॥ लोकान्क्रीडनकानीश क्रीडतस्ते वदंति हि ॥४५॥ त्वमेव मूर्ध्नीदमनंत लीलया भूमंडलं बिभर्षि सहस्रमूर्द्धन् ॥ अंते च यः स्वात्मनिरुद्धविश्वः शेषेऽद्वितीयः परिशिष्यमाणः ॥४६॥ कोपस्तेऽखिलशिक्षार्थं न द्वेषान्न च मत्सरात् ॥ बिभ्रतो भगवन्सत्त्वं स्थितिपालनतत्परः ॥४७॥ नमस्ते सर्वभूतात्मन्सर्वशक्तिधराव्यय ॥ विश्वकर्मन्नमस्तेऽस्तु त्वां वयं शरणं गताः ॥४८॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं प्रपन्नैः सं

अ॰ ६८

॥राम॰॥
॥७०॥

विग्रैर्वेपमानायनेर्बलः॥ प्रसादितः सुप्रसन्नो माभैष्टेत्यभयं ददौ॥४८॥ दुर्यो
धनः पारिबर्हं कुंजरान्षष्ठिहायनान्॥ ददौ च द्वादशशतान्ययुतानि तुरंग
मान्॥४९॥ रथानां षट्सहस्राणि रौक्माणां सूर्यवर्चसां॥ दासीनां निष्ककंठी
नां सहस्रं दुहितृवत्सलः॥५०॥ प्रतिगृह्य तु तत्सर्वं भगवान्सात्वतर्षभः॥ ससु
तः सस्नुषः प्रायात्सुहृद्भिरभिनंदितः॥५१॥ ततः प्रविष्टः स्वपुरं हलायुधः स
मेत्य बंधूननुरक्तचेतसः॥ शशंस सर्वं यदुपुंगवानां मध्ये सभायां कुरुषु स्व
चेष्टितं॥५२॥ अद्यापि च पुरं ह्येतत्सूचयद्रामविक्रमं॥ समुन्नतं दक्षिणतो गं
गायामनुदृश्यते॥५३॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे बलभद्रविजयो
नामाष्टषष्ठितमोऽध्यायः॥६८॥ ॥एकोनसप्ततितमे गार्हस्थ्यं प्रति मंदिरं॥

कृष्णस्यनारदोदृष्टोविस्मितोगात्ततःस्तुवन् ॥ २ ॥ श्रीशुकउवाच ॥ नरकंनिहतं
श्रुत्वातथोद्वाहंचयोषितां ॥ कृष्णेनैकेनबह्वीनांतद्दिदृक्षुःस्मनारदः ॥ १ ॥ चित्रंब
तैतदेकेनवपुषायुगपत्पृथक् ॥ गृहेषुद्व्यष्टसाहस्रंस्त्रियएकउदावहत् ॥ २ ॥
इत्युत्सुकोद्वारवतींदेवर्षिर्द्रष्टुमागमत् ॥ पुष्पितोपवनारामद्विजालिकुल
नादितां ॥ ३ ॥ उत्फुल्लेंदीवरांभोजकल्हारकुमुदोत्पलैः ॥ छुरितेषुसरस्सू
च्चैःकूजितांहंससारसैः ॥ ४ ॥ प्रासादलक्षैर्नवभिर्जुष्टांस्फाटिकराजतैः ॥
महामरकतप्रख्यैःस्वर्णरत्नपरिच्छदैः ॥ ५ ॥ विभक्तरथ्यापथचत्वरापणैः
शालासभाभीरुचिरांसुरालयैः ॥ संसिक्तमार्गांगणवीथिदेहलींपतत्पता
कध्वजवारितातपां ॥ ६ ॥ तस्यामंतःपुरंश्रीमदर्चितंसर्वधिष्ण्यपैः ॥ हरेःस्व

कौशलं यत्र त्वष्ट्रा कार्त्स्न्येन दर्शितं ॥७॥ यत्र षोडशभिः सद्मसहस्रैः समलंकृतं ॥
विवेशैकतमं शौरेः पत्नीनां भवनं महत् ॥८॥ विष्टब्धं विद्रुमस्तंभैर्वैदूर्यफल
कोत्तमैः ॥ इंद्रनीलमयैः कुड्यैर्जगत्यां चाहतत्विषा ॥९॥ वितानैर्निर्मितैस्त्व
ष्ट्रा मुक्तादामविलंबिभिः ॥ दांतैरासनपर्यंकैर्मण्युत्तमपरिष्कृतैः ॥१०॥ दासी
भिर्निष्ककंठीभिः सुवासोभिरलंकृतं ॥ पुंभिः सकंचुकोष्णीषसुवस्त्रमणि
कुंडलैः ॥११॥ रत्नप्रदीपनिकरद्युतिभिर्निरस्तध्वांतं विचित्रवलभीषु शिखंडिनों
ग ॥ नृत्यंति यत्र विहितागरुधूममक्षैर्निर्यांतमीक्ष्य घनबुद्धय उन्नदंतः ॥१२॥
तस्मिन्समानगुणरूपवयःसुवेषदासीसहस्रयुतयानुसवं गृहिण्या ॥ विप्रो
ददर्श चमरव्यजनेन रुक्मदंडेन सात्वतपतिं परिवीजयंत्या ॥१३॥ तं संनिरीक्ष्य

भगवान्सहसोत्थितःश्रीपर्यंकतःसकलधर्मभृतांवरिष्ठः॥ आनम्यपादयुग
लंशिरसाकिरीटजुष्टेनसांजलिरवीविशदासनेस्वे॥ १४॥ तस्यावनिज्यचर
णौतदपःस्वमूर्ध्नाबिभ्रज्जगद्गुरुतरोपिसतांपतिर्हि॥ ब्रह्मण्यदेवइतियद्गु
णनामयुक्तंतस्यैवयच्चरणशौचमशेषतीर्थं॥ १५॥ संपूज्यदेवऋषिवर्य
मृषिःपुराणोनारायणोनरसखोविधिनोदितेन॥ वाण्याभिभाष्यमितया
मृतमिष्टयातंप्राहप्रभोभगवतेकरवामहेकिं॥ १६॥ श्रीनारदउवाच॥ नैवाद्भुतं
त्वयिविभोखिललोकनाथेमैत्रीजनेषुसकलेषुदमःखलानां॥ निःश्रेयसा
यहिजगत्स्थितिरक्षणाभ्यांस्वैरावतारउरुगायविदामसुष्टु॥ १७॥ दृष्टंतवां
घ्रियुगलंजनतापवर्गंब्रह्मादिभिर्हृदिविचिंत्यमगाधबोधैः॥ संसारकूपप

त्तितोत्तरणावलंबंध्यायंश्चराम्यनुगृहाणयथास्मृतिःस्यात् ॥१८॥ श्रीशुकउ
ततोन्यदाविशद्गेहंकृष्णपत्न्याःसनारदः ॥ योगेश्वरेश्वरस्यांगयोगमाया
विवित्सया ॥१९॥ दीव्यंतमक्षैस्तत्रापिप्रिययाचोद्धवेनच ॥ पूजितःपरयाभ
क्त्याप्रत्युत्थानासनादिभिः ॥२०॥ पृष्टश्चाविदुषेवासौकदायातोभवानिति
॥ क्रियतेकिंनुपूर्णानामपूर्णैरस्मदादिभिः ॥२२॥ अथापिब्रूहिनोब्रह्मंजन्मै
तच्छोभनंकुरु ॥ सतुविस्मितउत्थायतूष्णीमन्यदगाद्गृहं ॥२३॥ तत्राप्यचष्ट
गोविंदंलालयंतंस्सुतान्शिशून् ॥ ततोन्यस्मिन्गृहेपश्यन्मज्जनायकृतो
द्यमं ॥२३॥ जुह्वंतंचवितानाग्नीन्यजंतंपंचभिर्मखैः ॥ भोजयंतंद्विजान्क्वा
पिभुंजानमवशेषितं ॥२४॥ क्वापिसंध्यामुपासीनंजपंतंब्रह्मवाग्यतं ॥ ए

॥भा॰द॰उ॰॥
॥७३॥

कुत्रचासिचर्मभ्यांचरंतमसिवर्त्मसु ॥२५॥ अश्वैर्गजैरथैःक्वापिविचरंतंग
दाग्रजं ॥ क्वचिच्छयानंपर्यंकेस्तूयमानंचबंदिभिः ॥२६॥ मंत्रयंतंचकस्मिंश्चि
त्तमंत्रिभिश्चोद्धवादिभिः ॥ जलक्रीडारतंक्वापिवारमुख्याबलावृतं ॥२७॥
कुत्रचितद्द्विजमुख्येभ्योददतंगाःस्वलंकृताः ॥ इतिहासपुराणानिशृण्वंतंमं
गलानिच ॥२८॥ हसंतंहास्यकथयाकदाचित्प्रिययागृहे ॥ क्वापिधर्मंसेवमानं
मर्थकामौचकुत्रचित ॥२९॥ ध्यायंतमेकमासीनंपुरुषंप्रकृतेःपरं ॥ शुश्रूषं
तंगुरून्क्वापिकामैर्भोगैःसपर्यया ॥३०॥ कुर्वंतंविग्रहंकैश्चित्संधिंचान्यत्र
केशवं ॥ कुत्रापिसहरामेणचिंतयंतंसतांशिवं ॥३१॥ पुत्राणांदुहितॄणां
चकालेविध्युपयापनं ॥ दारैर्वरैस्तत्सदृशैःकल्पयंतंविभूतिभिः ॥३२॥

॥अ॰६९॥

॥राम॰॥
॥७३॥

प्रस्थापनोपानयनैरपत्यानां महोत्सवान् ॥ वीक्ष्य योगेश्वरेशस्य येषां लो
का विसिस्मिरे ॥३३॥ यजंतं सकलान्देवान्क्वापि क्रतुभिरूर्जितैः ॥ पूर्तयं
तं क्वचिद्धर्मं कूपारामालयादिभिः ॥३४॥ चरंतं मृगयां क्वापि हयमारुह्य सैं
धवं ॥ घ्नंतं ततः पशून्मेध्यान्परीतं यदुपुंगवैः ॥३५॥ अव्यक्तलिंगं प्रकृतिष्वं
तःपुरगृहादिषु ॥ क्वचिच्चरंतं योगेशं तत्तद्भावबुभुत्सया ॥३६॥ अथोवाच
हृषीकेशं नारदः प्रहसन्निव ॥ योगमायोदयं वीक्ष्य मानुषीमीयुषो ग
तिं ॥३७॥ विदाम योगमायास्ते दुर्दर्शा अपि मायिनां ॥ योगेश्वरात्मन्निर्भा
ता भवत्पादनिषेवया ॥३८॥ अनुजानीहि मां देव लोकांस्ते यशसाप्लुतान्
॥ पर्यटामि तवोद्गायंल्लीलां भुवनपावनीं ॥३९॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ब्रह्मन्

धर्मस्यवक्ताहंकर्त्तातदनुमोदिता॥तच्छिक्षयंल्लोकमिमेमाष्थितःपुत्रमाखिद
४०॥श्रीशुकउवाच॥इत्याचरंतसद्धर्मान्पावनान्गृहमेधिनां॥तमेवसर्वगेहेषुसं
तमेकंददर्शह॥४१॥कृष्णस्यानंतवीर्यस्ययोगमायामहोदयं॥मुहुर्दृष्ट्वाऋषि
रभूद्विस्मितोजातकौतुकः॥४२॥इत्यर्थकामधर्मेषुकृष्णेनश्रद्धितात्मना॥स
म्यक्सभाजितःप्रीतस्तमेवानुस्मरन्ययौ॥४३॥एवंमनुष्यपदवीमनुवर्त्तमा
नोनारायणोखिलभवायगृहीतशक्तिः॥रेमेंगषोडशसहस्रवरांगनानांस
व्रीडसौहृदनिरीक्षणहासजुष्टः॥४४॥यानीहविश्वविलयोद्भववृत्तिहेतुःकर्मा
ण्यनन्यविषयाणिहरिश्चकार॥यस्त्वंगगायतिशृणोत्यनुमोदतेवाभक्तिर्भ
वेद्भगवतिह्यपवर्गमार्गे॥४५॥ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेकृष्ण

लीलादर्शनंनामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ततस्तु सप्ततितमेऽक्रमस्या

ह्निककर्मणि ॥ दूतनारदयोःकार्यैकार्यमंत्रविचारणं ॥ १ ॥ जगन्मंगलचारित्र्य

माह्निकंजगदीशितुः ॥ नारदेनकचित्किंचित्तद्दष्टमाहयथाक्रमं ॥ २ ॥ श्री शुक उ

वा च ॥ अथोषस्युपवृत्तायांकुक्कुटानूकूजतोऽशपन् ॥ गृहीतकंठ्यःपतिभिर्मा

धव्योविरहातुराः ॥ १ ॥ वयांस्यरूरुवनकृष्णंबोधयंतीवबंदिनः ॥ गायत्स्वलिष्वनि

द्राणिमंदारवनवायुभिः ॥ २ ॥ मुहूर्त्तंतंतुवेदर्भीनामृष्यदतिशोभनं ॥ परिरंभण

विश्लेषात्प्रियबाह्वंतरंगता ॥ ३ ॥ ब्राह्मेमुहूर्त्तेचोत्थायवार्युपस्पृश्यमाधवः ॥

दध्यौप्रसन्नकरणआत्मानंतमसःपरं ॥ ४ ॥ एकंस्वयंज्योतिरनन्यमव्ययंस्वसं

स्थयानित्यनिरस्तकल्मषं ॥ ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिःस्वशक्तिभिर्लक्षि

तभावनिर्वृतिं॥५॥अथाप्लुतोंभस्यमलेयथाविधिक्रियाकलापंपरिधाय
वाससी॥चकारसंध्योपगमादिसत्तमोहुतानलोब्रह्मजजापवाग्यतः॥६॥
उपस्थायार्कमुद्यंतंतर्पयित्वात्मनःकलाः॥देवानृषीन्पितॄन्वृद्धान्विप्रानभ्य
र्च्यचात्मवान्॥७॥धेनूनांरुक्मशृंगीणांसाध्वीनांमौक्तिकस्रजां॥पयस्विनी
नांगृष्टीनांसवत्सानांसुवाससां॥८॥ददौरूप्यखुराग्राणांक्षौमाजिनति
लैःसह॥अलंकृतेभ्योविप्रेभ्योबद्वंबद्वंदिनेदिने॥९॥गोविप्रदेवतावृद्धगु
रून्भूतानिसर्वशः॥नमस्कृत्यात्मसंभूतीर्मंगलानिसमस्पृशत्॥१०॥
आत्मानंभूषयामासनरलोकविभूषणं॥वासोभिर्भूषणैःस्वीयैर्दिव्यस्र
गनुलेपनैः॥११॥अवेक्ष्याज्यंतथाऽदर्शंगोवृषद्विजदेवताः॥कामांश्चसर्वव

र्णानांपौरांतःपुरचारिणां॥प्रदाप्यप्रकृतीःकामैःप्रतोष्यप्रत्यनंदत॥१२॥संविभ
ज्याग्रतोविप्रान्स्रक्तांबूलानुलेपनैः॥सुहृदःप्रकृतीर्दारानुपायुंक्ततत:स्व
यं॥१३॥तावत्सूतउपानीयस्यंदनंपरमाद्भुतं॥सुग्रीवाद्यैर्हयैर्युक्तंप्रणम्याव
स्थितोऽग्रतः॥१४॥गृहीत्वापाणिनापाणीसारथेस्तमथारुहत्॥सात्यक्यु
द्धवसंयुक्तःपूर्वाद्रिमिवभास्करः॥१५॥ईक्षितोंतःपुरस्त्रीणांसव्रीडप्रेमवी
क्षितैः॥कृच्छ्राद्विसृष्टोनिरगाज्जातहासोहरन्मनः॥१६॥सुधर्माख्यांसभांस
र्वैर्वृष्णिभिःपरिवारितः॥प्राविशद्यन्निविष्टानांनसंत्यंगषडूर्मयः॥१७॥तत्रो
पविष्टःपरमासनेविभुर्बभौस्वभासाककुभोवभासयन्॥वृतोनृसिंहैर्यदुभिर्य
दूत्तमोयथोडुराजोदिवितारकागणैः॥१८॥तत्रोपमंत्रिणोराजन्नानाहास्यर

॥भा॰ द॰ उ॰ ॥ ॥७८॥

सेर्विभुं॥उपतस्थुर्नदाश्चार्यान्नर्कयस्तांडवेः पृथक्॥१९॥मृदंगवीणामुरजं वेणुतालदरस्वनैः॥ननृतुर्जगुस्तुष्टुवुश्चसूतमागधबंदिनः॥२०॥तत्राहुर्ब्राह्मणाःकेचिदासीनाब्रह्मवादिनः॥पूर्वेषांपुण्ययशसांराज्ञांचाकथयन्कथाः॥२१॥तत्रैकःपुरुषोराजन्नागतोऽपूर्वदर्शनः॥विज्ञापितोभगवतेप्रतीहारैःप्रवेशितः॥२२॥सनमस्कृत्यकृष्णायपरेशायकृतांजलिः॥राज्ञामावेदयद्दुःखंजरासंधनिरोधजं॥२३॥येचदिग्विजयेतस्यसंनतिंनययुर्नृपाः॥प्रसह्यरुद्धास्तेनासन्नयुतेद्वेगिरिव्रजे॥२४॥कृष्णकृष्णाप्रमेयात्मन्प्रपन्नभयभंजन॥वयंत्वांशरणंयामोभयभीताःपृथक्धियः॥२५॥लोकोविकर्मनिरतःकुशलेप्रमत्तःकर्मण्ययंत्वदुदितेभवदर्चनेस्वे॥यस्तावदस्यबलवानि

अ॰ ७० ॥राम॰॥ ॥७८॥

हंजीविनाशंसमुपस्थितनत्यनिमिषायनमोस्तुतस्मै॥२६॥लोकेभवान्जगदि
नःकलयावतीर्णःसद्रक्षणायखलनिग्रहणायचान्यः॥कश्चित्वदीयमतिया
तिनिदेशमीशाकिंवाजनःस्वकृतमृच्छतितन्नविद्मः॥२७॥स्वमायितंनृपस्स
स्वंपरतंत्रमीशोशश्वद्भयेनमृतकेनधुरंवहामः॥हित्वातदात्मनिस्फुरंत्व
दनीहलभ्यंक्लिश्यामहेतिकृपणास्तवमाययेह॥२८॥तन्नोभवान्प्रणत
शोकहरांघ्रियुग्मोबद्धान्वियुंक्ष्वमगधाह्वयकर्मपाशात्॥योभूभुजोयुतमत
तंगजवीर्यमेकोबिभ्रद्रुरोधभवनेमृगराडिवावीः॥२९॥योवैत्वयाद्विनवकृत्व
उदात्तचक्रभग्नोमृधेखलुभवंतमनंतवीर्यं॥जित्वानृलोकनिरतंसकृदूढद
र्पोयुष्मत्प्रजारुजतिनोजिततद्विधेहि॥३०॥इतिमागधसंरुद्धाभवद्दर्शनकांक्षि

णः॥प्रपन्नाःपादमूलंतेदीनानांशंविधीयतां॥३१॥राजदूतेब्रुवत्येवंदेवर्षिःपरम
द्युतिः॥बिभ्रत्पिंगजटाभारंप्रादुरासीद्यथारविः॥३२॥तंदृष्ट्वाभगवान्कृष्णःसर्व
लोकेश्वरेश्वरः॥ववंदउत्थितःशीर्ष्णासससभ्यःसानुगोमुदा॥३३॥सभाजयित्वा
विधिवत्कृतासनपरिग्रहं॥बभाषेसूनृतैर्वाक्यैःश्रद्धयातर्पयन्मुनिं॥३४॥अ
पिस्विदद्यलोकानांत्रयाणामकुतोभयं॥ननुभूयान्भगवतोलोकान्पर्यट
तोगुणः॥३५॥नहितेविदितंकिंचिल्लोकेष्वीश्वरकर्तृषु॥अथपृच्छामहेयु
ष्मान्पांडवानांचिकीर्षितं॥३६॥नारदउ०॥दृष्टामयातेबहुशोदुरत्ययामा
याविभोविश्वसृजश्चमायिनः॥भूतेषुभूमंश्चरतःस्वशक्तिभिर्वह्नेरिवछन्नरु
चोनमेद्भुतं॥३७॥तवेहितंकोर्हतिसाधुवेदितुंस्वमाययेदंसृजतोनियच्छतः

॥यद्विद्यमानात्मतयाऽवसीयतेतस्मै नमस्ते स्वविलक्षणात्मने॥३८॥जीवस्य यः
संसरतो विमोक्षणं न जानतो नर्थवहाच्छरीरतः॥ लीलावतारैः स्वयशः प्रदीप
कं प्राज्वालयत्त्वा तमहं प्रपद्ये॥३९॥ अथाप्याश्रावये ब्रह्मन्नरलोकविडंबनं॥
राज्ञः पैतृष्वस्रेयस्य भक्तस्य च चिकीर्षितं॥४०॥ यक्ष्यति त्वां मखेंद्रेण राजसूये
न पांडवः॥ पारमेष्ठ्यकामो नृपतिस्तद्भवाननुमोदतां॥४१॥ तस्मिन्देव क्रतुव
रे भवंतं वै सुरादयः॥ दिदृक्षवः समेष्यंति राजानश्च यशस्विनः॥४२॥ श्रवणात्
कीर्तनाद्ध्यानात्पूयंतेंतेवसायिनः॥ तव ब्रह्ममयस्येश किमुतेक्षाविमर्शिनः॥४३॥
यस्यामलं दिवि यशः प्रथितं रसायां भूमौ च ते भुवनमंगल दिग्वितानं॥ मंदा
किनीति दिवि भोगवतीति चाधो गंगेति चेह चरणांबु पुनाति विश्वं॥४४॥ श्रीगु

से

क्रु॰उ॰॥ तत्रतेष्वात्मपक्षेष्वगृह्णत्सु विजिगीषया॥ वाचः पेशैःस्मयन्भृत्यमुद्ध
वंप्राह केशवः॥४५॥श्रीभगवानुवा॰॥ त्वंहिनःपरमंचक्षुःसुहृन्मंत्रार्थतत्त्ववित्
अथात्रब्रूह्यनुष्ठेयंश्रद्दध्मःकरवामतत्॥४६॥इत्युपामंत्रितोभर्त्रासर्वज्ञेना
पिमुग्धवत्॥ निदेशंशिरसाधायउद्धवःप्रत्यभाषत॥४७॥ ॥इतिश्रीभा
गवतेमहापुराणेदशमस्कंधेभगवद्यानेसप्ततितमोऽध्यायः॥७०॥ अथैक
सप्ततितमेउद्धवस्यतुमंत्रतः॥इंद्रप्रस्थंगतेकृष्णेपार्थानांपरमोत्सवः॥१॥रा
जसूयमिषंकृत्वाभीमदुर्योधनादिषु॥कलिमुत्पाद्यतद्द्वाराभूभारमहरत्प्र
भुः॥२॥श्रीशुकउवाच॥इत्युदीरितमाकर्ण्यदेवर्षेरुद्धवोब्रवीत्॥सभ्यानांमत
माज्ञायकृष्णस्यचमहामतिः॥१॥श्रीउद्धवउवाच॥ यदुक्तमृषिणादेवसाचिव्यं

यक्ष्यतस्त्वया ॥ कार्यं पैतृष्वस्रेयस्य रक्षा च त्वारणैषिणां ॥ २ ॥ यष्टव्यं राजसूये
न दिक्चक्रजयिना विभो ॥ अतो जरासुतजय उभयार्थो मतो मम ॥ ३ ॥ अस्मा
कं च महानर्थो ह्येतेनैव भविष्यति ॥ यन्नाश्च तव गोविंद राज्ञो बद्धान्विमुंचतः
४ ॥ पूर्वं गंतव्यमस्माभिरिंद्रप्रस्थमितः प्रभो ॥ तत्रैव तदनुज्ञातस्तदर्थं जहि माग
धं ॥ ५ ॥ स वेद दुर्विषहो राजा नागायुतसमो बले ॥ बलिनामपि चान्येषां भीमं
समबलं विना ॥ ६ ॥ द्वैरथे स तु जेतव्यो मा भूदक्षौहिणीयुतः ॥ ब्रह्मण्योभ्यर्थि
तो विप्रैर्न प्रत्याख्याति कर्हिचित् ॥ ७ ॥ ब्रह्मवेषधरो गत्वा तं भिक्षेत वृकोदरः ॥ हनि
ष्यति न संदेहो द्वैरथे तव सन्निधौ ॥ ८ ॥ निमित्तं परमीशस्य विश्वसर्गनिरोधयोः
॥ हिरण्यगर्भः शर्वश्च कालस्यारूपिणस्तव ॥ ९ ॥ गायंति ते विशदकर्म गृहेषु दे

व्यो राज्ञां स्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणं च ॥ गोपयश्वकुंजरपतेर्जनकात्मजायाः पि
त्रोश्च लब्धशरणा मुनयो वयं च ॥ ९ ॥ जरासंधवधः कृष्ण भूर्य्यर्थायोपकल्पते ॥ प्रा
यः पाकविपाकेन तव चाभिमतः क्रतुः ॥ १० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्युद्धववचो राजन्सर्वतो
भद्रमच्युतं ॥ देवर्षिर्यदुवृद्धाश्च कृष्णश्च प्रत्यपूजयन् ॥ ११ ॥ अथादिशत्प्रयाणा
य भगवान्देवकीसुतः ॥ भृत्यान्दारुकजैत्रादीननुज्ञाप्य गुरून्विभुः ॥ १२ ॥ निर्ग
मय्यावरोधान्स्वान्ससुतान्सपरिच्छदान् ॥ संकर्षणमनुज्ञाप्य यदुराजं च शत्रु
हन् ॥ सूतोपनीतं स्वरथमारुहद्गरुडध्वजं ॥ १३ ॥ ततो रथद्विपभटसादिनाय
कैः करालया परिवृत आत्मसेनया ॥ मृदंगभेर्यानकशंखगोमुखैः प्रघोषघो
षितककुभो निराक्रमत् ॥ १४ ॥ नृवाजिकांचनशिबिकाभिरच्युतं सहात्मजाः प

तिमनुस्कत्रतायगुः॥ वरांबराभरणविलेपनस्रजः स्वलंकृतानृभिरसिचर्म
पाणिभिः॥१५॥ नरोष्ट्रगोमहिषखराश्वतर्यनःकरेणुभिःपरिजनवारयोषि
तः॥ स्वलंकृताःकटकुटिकंबलांबराद्युपस्करायग्रुरधियुज्यसर्वतः॥१६॥ ब
लंबृहद्ध्वजपटछत्रचामरैर्वरायुधाभरणकिरीटवर्मभिः॥ दिवांशुभिस्तु
मुलरवंबभौरवेर्यथार्णवःक्षुभिततिमिंगिलोर्मिभिः॥१७॥ अथोमुनिर्यदुप
तिनासभाजितःप्रणम्यतंहृदिविदधद्विहायसा॥ निशम्यतद्व्यवसितमाहृ
तार्हणोमुकुंदसंदर्शननिर्वृतेंद्रियः॥१८॥ राजदूतमुवाचेदंभगवान्प्रीणयन्
गिरा॥ माभैष्टदूतभद्रंवोघातयिष्यामिमागधं॥१९॥ इत्युक्तःप्रस्थितोदूतोयथा
वदवदन्नृपान्॥ तेपिसंदर्शनंशौरेःप्रत्यैक्षन्यन्मुमुक्षवः॥२०॥ आनर्तसौवी

रमरूंस्तीर्त्वा विनशनं हरिः॥ गिरीन्नदीरतीयाय पुरग्रामव्रजाकरान्॥२१॥ ततो दृष
द्वतीं तीर्त्वा मुकुंदोथ सरस्वतीं॥ पंचालानथ मत्स्यांश्च शक्रप्रस्थमथागमत्॥२२
॥तमुपागतमाकर्ण्य प्रीतो दुर्दर्शनं नृणां॥ अजातशत्रुर्निरगात्सोपाध्यायः सु
हृद्वृतः॥२३॥ गीतवादित्रघोषेण ब्रह्मघोषेण भूयसा॥ अभ्ययात्स हृषीकेशं
प्राणाः प्राणमिवादृतः॥२४॥ दृष्ट्वा विक्लिन्नहृदयः कृष्णं स्नेहेन पांडवः॥ चिराद्दृ
ष्टं प्रियतमं सस्वजेथ पुनः पुनः॥२५॥ दोर्भ्यां परिष्वज्य रमामलालयं मुकुंदगा
त्रं नृपतिर्हताशुभः॥ लेभे परां निर्वृतिमश्रुलोचनो हृष्यत्तनुर्विस्मृतलोकवि
भ्रमः॥२६॥ तं मातुलेयं परिरभ्य निर्वृतो भीमः स्मयन्प्रेमजलाकुलेंद्रियः॥ य
मौ किरीटी च सुहृत्तमं मुदा प्रवृद्धबाष्पाः परिरेभिरेच्युतं॥२७॥ युधिष्ठिरस्य भी

मस्यकृत्वा पादाभिवंदनं ॥ अर्जुनेन परिष्वक्तो यमाभ्यामभिवादितः ॥ ब्राह्मणेभ्यो
नमस्कृत्य वृद्धेभ्यश्च यथार्हतः ॥ मानिनो मानयामास कुरुसृंजयकेकयान् ॥ सू
तमागधगंधर्वान्बंदिनश्चोपमंत्रिणः ॥ २० ॥ मृदंगशंखपटह वीणापणवगोमु
खैः ॥ ब्राह्मणाश्चारविंदाक्षं तुष्टुवुर्ननृतुर्जगुः ॥ २१ ॥ एवं सुहृद्भिः पर्यस्तः पुण्यश्लो
कशिखामणिः ॥ संस्तूयमानो भगवानाविवेशालंकृतं पुरं ॥ २२ ॥ संसिक्तवर्त्मक
रिणां मदगंधतोयैश्चित्रध्वजैः कनकतोरणपूर्णकुंभैः ॥ मृष्टात्मभिर्नवदुकूलवि
भूषणस्रग्गंधैर्नृभिर्युवतिभिश्च विराजमानं ॥ २३ ॥ उद्दीप्तदीपबलिभिः प्रतिसं
भजालनिर्यातधूपरुचिरं विलसत्पताकं ॥ मूर्द्धन्यहेमकलशैरजतोरुशृंगै
र्जुष्टं ददर्श भवनैः कुरुराजधाम ॥ २४ ॥ प्राप्तं निशम्य नरलोचनपानपात्रमो

त्सृज्य विश्लथितकेशदुकूलबंधाः ॥ सद्यो विसृज्य गृहकर्म पतींश्च तल्पे द्रष्टुं य
युर्युवतयः स्म नरेंद्रमार्गे ॥ ३५ ॥ तस्मिन्सुसंकुल इभाश्वरथद्विपद्भिः कृष्णं सभा
र्यमुपलभ्य गृहाधिरूढाः ॥ नार्यो विकीर्य कुसुमैर्मनसोपगूह्य सुस्वागतं विदधु
रुत्स्मयवीक्षितेन ॥ ३६ ॥ ऊचुः स्त्रियः पथि निरीक्ष्य मुकुंदपत्नीस्तारा यथोडुपस
हाः किमकार्यमूभिः ॥ यच्चक्षुषां पुरुषमौलिरुदारहासलीलावलोककल
योत्सवमातनोति ॥ ३७ ॥ तत्र तत्रोपसंगम्य पौरमंगलपाणयः ॥ चक्रुः सपर्यां
कृष्णाय श्रेणीमुख्या हतेनसः ॥ ३८ ॥ अंतःपुरजनैः प्रीत्या मुकुंदः फुल्ललोच
नैः ॥ ससंभ्रमैरभ्युपेतः प्राविशद्राजमंदिरं ॥ ३९ ॥ पृथा विलोक्य भ्रात्रेयं कृष्णं
त्रिभुवनेश्वरं ॥ प्रीतात्मोत्थाय पर्यंकात्सस्नुषा परिषस्वजे ॥ ४० ॥ गोविंदं गृहमा

नीयदेवदेवेशमादृतः॥ पूजायांनाविदत्कृत्यंप्रमोदोपहतोनृपः॥४१॥ पितृ
ष्वसुर्गुरुस्त्रीणांकृष्णश्चक्रेभिवादनं॥ स्वयंचकृष्णयाराजन्भगिन्याचा
भिवंदितः॥४२॥ श्वश्र्वासंचोदिताकृष्णाकृष्णपत्नीश्चसर्वशः॥ आनर्चरु
क्मिणींसत्यांभद्रांजांबवतींतथा॥४३॥ कालिंदींमित्रविंदांचशैब्यांनाग्न
जितींसतीं॥ अन्याश्चाभ्यागतायास्तुवासःस्रग्मंडनादिभिः॥४४॥ सुखंनि
वासयामासधर्मराजोजनार्दनं॥ ससैन्यंसानुगामात्यंसभार्यंचनवंन
वं॥४५॥ तर्पयित्वाखांडवेनवह्निंफाल्गुनसंयुतः॥ मोचयित्वामयंयेनरा
ज्ञेदिव्यासभाकृता॥४६॥ उवासकतिचिन्मासान्राज्ञःप्रियचिकीर्षया॥ वि
हरन्रथमारुह्यफाल्गुनेनभटैर्वृतः॥४७॥ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कं

ध्येएकसप्ततितमोध्यायः॥ ॥७१॥ ॥ततोद्विसप्ततितमेराज्ञाकार्ये
निवेदिते॥दुर्जयंमागधंबुध्वाभीमेनाघातयद्धरिः॥१॥श्रीशुकउवाच॥ एकदातु
सभामध्येआस्थितोमुनिभिर्वृतः॥ब्राह्मणैःक्षत्रियैर्वैश्यैर्भ्रातृभिश्चयुधिष्ठिरः॥आ
॥आचार्यैःकुलवृद्धैश्चज्ञातिसंबंधिबांधवैः॥शृण्वतामेवचैतेषांआभाष्येदमुवा
चह॥२॥श्रीयुधिष्ठिरउ॰॥ क्रतुराजेनगोविंदराजसूयेनपावनीः॥यक्ष्येविभूती
र्भवतस्तत्संपादयनःप्रभो॥३॥त्वत्पादुकेअविरतंपरियेचरंतिध्यायंत्यभद्र
नशनेशुचयोगृणंति॥विंदंतितेकमलनाभभवापवर्गमाशासतेयदितआशि
षईशनान्ये॥४॥तद्देवदेवभवतश्चरणारविंदसेवानुभावमिहपश्यतुलोक
एषः॥येत्वांभजंतिनभजंत्युतचोभयेषांनिष्ठांप्रदर्शयविभोकुरुसृंजयानां॥५

न ब्रह्मणः स्वपरभेदमतिस्तव स्यात्सर्वात्मनः समदृशः स्वसुखानुभूतेः ॥ संसे
वतां सुरतरोरिव ते प्रसादः सेवानुरूपमुदयो न विपर्ययोऽत्र ॥६॥ श्रीभगवानुवाच
सम्यग्व्यवसितं राजन्भवता शत्रुकर्शन ॥ कल्याणी येन ते कीर्तिर्लोकाननु
भविष्यति ॥७॥ ऋषीणां पितृदेवानां सुहृदामपि नः प्रभो ॥ सर्वेषामपि भूता
नामीप्सितः क्रतुराडयं ॥८॥ विजित्य नृपतीन्सर्वान्कृत्वा च जगतीं वशे ॥ सं
भृत्य सर्वसंभारानाहरस्व महाक्रतुं ॥९॥ एते ते भ्रातरो राजँल्लोकपालांश
संभवाः ॥ जितोस्म्यात्मवता तेहं दुर्जयो योऽकृतात्मभिः ॥१०॥ न कश्चिन्मत्परं लो
के तेजसा यशसा श्रिया ॥ विभूतिभिर्वाभिभवेद्देवोपि किमु पार्थिवः ॥११॥ श्री
शुक उवाच ॥ निशम्य भगवद्गीतं प्रीतः फुल्लमुखांबुजः ॥ भ्रातॄन्दिग्विजयेऽयुंक्त

॥भा॰द॰उ॰॥
॥८३॥

थे एकसप्ततितमोध्यायः॥ ॥७१॥ ॥ततो द्विसप्ततितमे राज्ञा कार्ये निवेदिते॥दुर्जयं मागधं बुध्वा भीमेनाघातयद्धरिः॥१॥श्रीशुक उवाच॥ एकदा तु सभामध्ये आस्थितो मुनिभिर्वृतः॥ ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैर्भ्रातृभिश्च युधिष्ठिरः॥१॥आचार्यैः कुलवृद्धैश्च ज्ञातिसंबंधिबांधवैः॥ शृण्वतामेव चैतेषां आभाष्येदमुवाच ह॥२॥श्रीयुधिष्ठिर उ०॥ क्रतुराजेन गोविंद राजसूयेन पावनीः॥ यक्ष्ये विभूतीर्भवतस्तत्संपादय नः प्रभो॥३॥ त्वत्पादुके अविरतं परि ये चरंति ध्यायंत्यभद्रनशने शुचयो गृणंति॥ विंदंति ते कमलनाभ भवापवर्गमाशासते यदि त आशिष ईश नान्ये॥४॥तद्देवदेव भवतश्चरणारविंदसेवानुभावमिह पश्यतु लोक एषः॥ ये त्वां भजंति न भजंत्युत वोभयेषां निष्ठां प्रदर्शय विभो कुरुसृंजयानां॥५

अ॰ ७२

॥एम॰॥
॥८३॥

न ब्रह्मणः स्वपरभेदमतिस्तव स्यात्सर्वात्मनः समदृशः स्वसुखानुभूतेः॥ संसे
वतां सुरतरोरिव ते प्रसादः सेवानुरूपमुदयो न विपर्ययोत्र॥६॥ श्रीभगवानुवाच
सम्यग्व्यवसितं राजन्भवता शत्रुकर्शन॥ कल्याणी येन ते कीर्त्तिर्लोकाननु
भविष्यति॥७॥ ऋषीणां पितृदेवानां सुहृदामपि नः प्रभो॥ सर्वेषामपि भूता
नामीप्सितः क्रतुराडयं॥८॥ विजित्य नृपतीन्सर्वान्कृत्वा च जगतीं वशे॥ सं
भृत्य सर्वसंभारानाहरस्व महाक्रतुं॥९॥ एते ते भ्रातरो राजँल्लोकपालांश
संभवाः॥ जितोस्म्यात्मवता तेहं दुर्जयो योकृतात्मभिः॥१०॥ न कश्चिन्मत्परं लो
के तेजसा यशसा श्रिया॥ विभूतिभिर्वाभिभवेद्देवोपि किमु पार्थिवः॥११॥ श्री
शुक उवाच॥ निशम्य भगवद्गीतं प्रीतः फुल्लमुखांबुजः॥ भ्रातॄन्दिग्विजयेऽयुंक्त

विभुस्तेजोपबृंहितान्॥१२॥सहदेवंदक्षिणस्यामादिशत्सहसृंजयैः॥दिशिप्र
तीच्यांनकुलमुदीच्यांसव्यसाचिनं॥१३॥प्राच्यांवृकोदरंमत्स्यैःकेकयैःसह
मद्रकैः॥तेविजित्यनृपान्वीराआजह्रुर्दिग्भ्यओजसा॥अजातशत्रवेभूरिद्र
विणंनृपयक्ष्यते॥१४॥श्रुत्वाजितंजरासंधंनृपतेर्ध्यायतोहरिः॥आहोपायं
तमेवाद्यउद्धवोयमुवाचह॥१५॥भीमसेनोर्जुनःकृष्णोब्रह्मलिंगधरास्त्रयः
॥जग्मुर्गिरिव्रजंतातबृहद्रथसुतोयतः॥१६॥तेगत्वातिथ्यवेलायांगृहेषुगृ
हमेधिनं॥ब्रह्मण्यंसमयाचेरन्राजन्याब्रह्मलिंगिनः॥१७॥राजन्विद्ध्यतिथीन्प्रा
प्तानर्थिनोदूरमागतान्॥तन्नःप्रयच्छभद्रंतेयद्वयंकामयामहे॥१८॥किंदुर्मर्षंति
तिक्षूणांकिमकार्यमसाधुभिः॥किंत्वदेयंवदान्यानांकःपरःसमदर्शिनां॥१९॥यो

नित्येनशरीरेणसतांगेयंयशोध्रुवं॥नाचिनोतिस्वयंकल्पःसवाच्यःशोच्यएव
सः॥२०॥हरिश्चंद्रोरंतिदेवउंछवृत्तिःशिबिर्बलिः॥व्याधःकपोतोबहवोह्यध्रुवेण
ध्रुवंगताः॥२१॥श्रीशुकउवाच॥स्वरैराकृतिभिस्तांस्तुप्रकोष्ठैर्ज्याहतैरपि॥राज
न्यबंधून्विज्ञायदृष्टपूर्वानचिंतयत्॥२२॥राजन्यबंधवोह्येतेब्रह्मलिंगानि
बिभ्रति॥ददामिभिक्षितंतेभ्यआत्मानमपिदुस्त्यजं॥२३॥बलेर्नुश्रूयते
कीर्तिर्विततादिक्ष्वकल्मषा॥ऐश्वर्याद्भ्रंशितस्यापिविप्रव्याजेनविष्णुना॥
२४॥श्रियंजिहीर्षतेंद्रस्यविष्णवेद्विजरूपिणे॥जानन्नपिमहींप्रादाद्वार्य
माणोपिदैत्यराट्॥२५॥जीवताब्राह्मणार्थायकोन्वर्थःक्षत्रबंधुना॥देहेन
पतमानेननेहताविपुलंयशः॥२६॥इत्युदारमतिःप्राहकृष्णार्जुनवृकोदरा

नू॥हेविप्राक्रियतांकामोदास्याम्यात्मशिरोपिवः॥२७॥जरासंधउवाच॥किंदेवावाउत
गंधर्वाःकिंनरोरगराक्षसाः॥ईदृग्रूपंब्राह्मणेतेजोनदृष्टंनमयाश्रुतं॥२८॥नवि
प्राणांमयादृष्टंधनुर्ज्याचिह्नितंभुजं॥इतिश्रुत्वाहभगवान्प्रहस्यमगधाधिपं
२९॥श्रीभगवानुवाच॥युद्धंनोदेहिराजेंद्रद्वंद्वंयुद्धंयदिमन्यसे॥युद्धार्थिनोवयंप्राप्ता
राजन्यानान्नकांक्षिणः॥३०॥असौवृकोदरःपार्थस्तस्यभ्रातार्जुनोह्ययं॥अ
नयोर्मातुलेयंमांकृष्णंजानीहितेरिपुं॥३१॥एवमावेदितोराजाजहासोच्चैः
समागधः॥आहचामर्षितोमंदायुद्धंतर्हिददामिवः॥३२॥नत्वयाभीरुणायो
त्स्येयुधिविक्लवचेतसा॥मथुरांस्वपुरींत्यक्त्वासमुद्रंशरणंगतः॥३३॥अयंतु
वयसातुल्योनातिसत्वोनमेसमः॥अर्जुनोनभवेद्योद्धाभीमस्तुल्यबलोमम॥३४॥

इत्युक्त्वाभीमसेनायप्रादायमहतींगदां॥द्वितीयांस्वयमादायनिर्जगामपुरा
द्बहिः॥३३॥ततःसमेखलेवीरौसंयुक्तावितरेतरौ॥जघ्नतुर्वज्रकल्पाभ्यांगदा
भ्यांरणदुर्मदौ॥३४॥मंडलानिविचित्राणिसव्यंदक्षिणमेवच॥चरतोःशुशु
भेयुद्धेनटयोरिवरंगिणोः॥३५॥ततश्चटचटाशब्दोवज्रनिष्पेषसन्निभः॥ग
दयोःक्षिप्तयोराजन्नुदंतयोरिवदंतिनोः॥३६॥तेवैगदेभुजजवेननिपात्यमा
नेअन्योन्यतोऽसकृटिपादकरोरुजत्रून्॥चूर्णीबभूवतुरुपेत्ययथार्कशुरा
खेसंयुद्ध्यनोर्द्विरदयोरिवदीप्तमन्य्वोः॥३७॥इत्थंतयोःप्रहतयोर्गदयोर्नृवीरौ
क्रुद्धौस्वमुष्टिभिरयःस्पर्शैरपिष्टां॥शब्दस्तयोःप्रहरतोरिभयोरिवासीन्निर्घा
तवज्रपरुषस्तलताडनोत्थः॥३८॥तयोरेवंप्रहरतोःसमशिक्षाबलौजसोः

निर्विशेषमभूद्युद्धमक्षीणजवयोर्नृप ॥४१॥ एवं तयोर्महाराजयुध्यतोः सप्त
विंशतिः ॥ दिनानि निरगंस्तत्र सुहृद्वन्निशि तिष्ठतोः ॥४२॥ एकदा मातुलेयं
वै प्राह राजन्वृकोदरः ॥ न शक्तोहं जरासंधं निर्जेतुं युधि माधव ॥४४॥ शत्रोर्ज
न्ममृती विद्वान्जीवितं च जराकृतं ॥ पार्थमाप्याययत्स्वेन तेजसा चिंतयन्
हरिः ॥४५॥ संचिंत्यारिवधोपायं भीमस्यामोघदर्शनः ॥ दर्शयामास विट
पं पाटयन्निव संज्ञया ॥४६॥ तद्विज्ञाय महासत्त्वो भीमः प्रहरतां वरः ॥
गृहीत्वा पादयोः शत्रुं पातयामास भूतले ॥ एकं पादं पदाक्रम्य दोर्भ्यामन्यं
प्रगृह्य सः ॥ गुदतः पाटयामास शाखामिव महागजः ॥४८॥ एकपादोरुवृ
षणकटिपृष्ठस्तनांसके ॥ एकबाह्वक्षिभ्रूकर्णे शकले ददृशुः प्रजाः ॥४९॥

हाहाकारोमहानासीन्निहतेमागधेश्वरे॥पूजयामासतुर्भीमंपरिरभ्य
जयाच्युतौ॥४७॥सहदेवंतत्तनयंभगवान्भूतभावनः॥अभ्यषिंचदमेया
त्मामागधानांपतिंप्रभुः॥५९॥मोचयामासराजन्यान्संरुद्धामागधेनये
॥कृष्णस्मरणकर्तॄणांनदुःखंसंभवेद्यतः॥५२॥ ॥इतिश्रीभागवतेमहापु
राणेदशमस्कंधेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः॥ ॥७२॥

ततस्त्रिसप्ततितमेमोचयित्वानृपान्हरिः॥राजार्हभोगैःस्वान्देशान्प्रस्था
प्यपुनरागमत्॥१॥अत्युल्बणजरासंधवधात्तद्रुद्धभूपतीन्॥विमोच्यकृ
पयाकृष्णोनिजरूपमदर्शयत्॥२॥श्रीशुकउवाच॥अयुतेद्वेशतान्यष्टौली
लयायुधिनिर्जिताः॥तेनिर्गतागिरिद्रोण्यांमलिनामलवाससः॥१॥

नृ

क्षुत्क्षामाः शुष्कवदनाः संरोधपरिकर्शिताः॥ ददृशुस्ते घनश्यामं पीतकौशे
यवाससं॥२॥ श्रीवत्सांकं चतुर्बाहुं पद्मगर्भारुणेक्षणं॥ चारुप्रसन्नवदनं स्फु
रन्मकरकुंडलं॥३॥ पद्महस्तं गदाशंखरथांगैरुपलक्षितं॥ किरीटहारक
टककटिसूत्रांगदांचितं॥४॥ भ्राजद्वरमणिग्रीवं निवीतं वनमालया॥ पिबं
त इव चक्षुर्भ्यां लिहंत इव जिह्वया॥५॥ जिघ्रंत इव नासाभ्यां रंभंत इव बाहु
भिः॥ प्रणेमुर्हतपाप्मानो मूर्द्धभिः पादयोर्हरेः॥६॥ कृष्णसंदर्शनाह्लादध्वस्त
संरोधनक्लमाः॥ प्रशशंसुर्हृषीकेशं गीर्भिः प्रांजलयो नृपाः॥७॥ राजान ऊचुः
नमस्ते देवदेवेश प्रपन्नार्तिहराव्यय॥ प्रपन्नान्पाहि नः कृष्ण निर्विण्णान्घो
रसंसृतेः॥८॥ नैनं नाथानुसूयामो मागधं मधुसूदन॥ अनुग्रहो यद्भवतो रा

ज्ञां राज्यच्युतिर्विभो ॥ ९ ॥ राज्यैश्वर्यमदोन्नद्धो न श्रेयो विंदते नृपः । त्वन्माया
मोहितो नित्या मन्यते संपदोऽचलाः ॥ १० ॥ मृगतृष्णां यथा बाला मन्यंत उ
दकाशयं ॥ एवं वैकारिकीं मायामयुक्ता वस्तु चक्षते ॥ ११ ॥ वयं पुरा श्रीमदन
ष्टदृष्टयो जिगीषयास्या इतरेतरस्पृधः । घ्नंतः प्रजाः स्वाः अतिनिर्घृणाः प्रभो
मृत्युं पुरस्त्वा विगणय्य दुर्मदाः ॥ १२ ॥ त एव कृष्णाद्य गभीररंहसा दुरंतवी
र्येण विचालिताः श्रियः । कालेन तन्वा भवतोऽनुकंपया विनष्टदर्पाश्चरणौ
स्मराम ते ॥ १३ ॥ अथो न राज्यं मृगतृष्णिरूपितं देहेन शश्वत्पततारुजां भुवा ॥
उपासितव्यं स्पृहयामहे विभो क्रियाफलं प्रेत्य च कर्णरोचनं ॥ १४ ॥ तन्नः समा
दिशोपायं येन ते चरणाब्जयोः ॥ स्मृतिर्यथा न विरमेदपि संसरतामिह ॥ १५ ॥

॥भा॰द॰उ॰॥
॥९८॥

कृष्णाय वासुदेवाय हरये परमात्मने ॥ प्रणतक्लेशनाशाय गोविंदाय नमो नमः ॥१६॥ श्रीशुक उवाच ॥ संस्तूयमानो भगवान्राजभिर्मुक्तबंधनैः ॥ तानाह करुणस्तात शरण्यः श्लक्ष्णया गिरा ॥१७॥ श्रीभगवानु॰ ॥ अद्यप्रभृति वो भूपा मय्यात्मन्यखिलेश्वरे ॥ सुदृढा जायते भक्तिर्बाढमाशंसितं तथा ॥१८॥ दिष्ट्या व्यवसितं भूपा भवंत ऋतभाषिणः ॥ श्रियैश्वर्यमदोन्नाहं पश्यत उन्मादकं नृणां ॥१९॥ हैहयो नहुषो वेनो रावणो नरकोऽपरे ॥ श्रीमदाद्भ्रंशिताः स्थानाद्देवदैत्यनरेश्वराः ॥२०॥ भवंत एतद्विज्ञाय देहाद्युत्पाद्यमंतवत् ॥ मां यजंतोऽध्वरैर्युक्ताः प्रजा धर्मेण रक्षथ ॥२१॥ संतन्वंतः प्रजातंतून्सुखं दुःखं भवाभवौ ॥ प्राप्तं प्राप्तं च सेवंतो मच्चित्ता विचरिष्यथ ॥२२॥ उदासीनाश्च देहादावात्मारामा

अ॰७३

॥राम॰॥
॥९८॥

धृतव्रताः ॥ मय्यावेश्य मनः सम्यग्मामंते ब्रह्म यास्यथ ॥ २३ ॥ श्रीशुक उवाच ॥
इत्यादिश्य नृपान्कृष्णो भगवान्भुवनेश्वरः ॥ तेषां न्ययुंक्त पुरुषान्स्त्रियो
मज्जनकर्मणि ॥ २४ ॥ सपर्यां कारयामास सहदेवेन भारत ॥ नरदेवोचितै
र्वस्त्रैर्भूषणैः स्रग्विलेपनैः ॥ २५ ॥ भोजयित्वा वरान्नेन सुस्नातान्समलं
कृतान् ॥ भोगैश्च विविधैर्युक्तांस्तांबूलाद्यैर्नृपोचितैः ॥ २६ ॥ ते पूजिता मुकुं
देन राजानो मृष्टकुंडलाः ॥ विरेजुर्मोचिताः क्लेशात्प्रावृडंते यथा ग्रहाः ॥
२७ ॥ रथान्सदश्वानारोप्य मणिकांचनभूषितान् ॥ प्रीणय्य सूनृतैर्वाक्यैः
स्वदेशान्प्रत्ययापयत् ॥ २८ ॥ त एवं मोचिताः कृच्छ्रात्कृष्णेन सुमहात्मना ॥
ययुस्तमेव ध्यायंतः कृतानि च जगत्पतेः ॥ २९ ॥ जगदुः प्रकृतिभ्यस्ते म

॥भा॰द॰उ॰॥
॥८१॥

हापुरुषचेष्टितं॥यथान्वशासद्भगवांस्तथाचक्रुरतंद्रिताः॥३०॥श्रीशुकउ
वाच॥जरासंधंघातयित्वाभीमसेनेनकेशवः॥पार्थाभ्यांसंयुतःप्राया
त्सहदेवेनपूजितः॥३१॥गत्वातेखांडवप्रस्थंशंखान्दध्मुर्जितारयः॥हर्षयं
तःस्वसुहृदोदुर्हृदांचासुखावहाः॥३२॥तच्छ्रुत्वाप्रीतमनसाइंद्रप्रस्थनिवा
सिनः॥मेनिरेमागधंशांतंराजाचाप्तमनोरथः॥३३॥अभिवंद्याथराजानं
भीमार्ज्जुनजनार्द्दनाः॥सर्वमाश्रावयांचक्रुरात्मनायदनुष्ठितं॥३४॥निशम्
यधर्मराजस्तत्केशवेनानुकंपितं॥आनंदाश्रुकलांमुंचन्प्रेम्णानोवाचकिं
चन॥३५॥ ॥इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेजरासंधवधोनामत्रिसप्तति
तमोऽध्यायः॥ ॥७३॥ ॥श्रीकृष्णार्पणमस्तु॥ चतुर्युक्सप्ततितमेराजसू

अ॰७३
॥राम॰॥
॥८१॥

यक्रियाद्विजैः॥अग्रपूजाप्रसंगेनैचैद्यघातादिवर्ण्यते॥१॥राजसूयमुखेह
त्वाजरासंधंतदंतरे॥चैद्यंतदंतेकुर्वंतेबीजंकलिमिवावपत्॥२॥श्रीशुकउवा
च॥एवंयुधिष्ठिरोराजाजरासंधवधंविभोः॥कृष्णस्यचानुभावंतंश्रुत्वाप्री
तस्तमब्रवीत्॥१॥श्रीयुधिष्ठिरउ०॥येस्युस्त्रैलोक्यगुरवःसर्वेलोकमहेश्वराः
वहंतिदुर्लभंलब्ध्वाशिरसैवानुशासनं॥२॥सभवानरविंदाक्षोदीनानामी
शमानिनां॥धत्तेनुशासनंभूमंस्तदत्यंतविडंबनं॥३॥नह्येकस्याद्वितीय
स्यब्रह्मणःपरमात्मनः॥कर्मभिर्वर्द्धतेतेजोह्रसतेचयथारवेः॥४॥नवैतेऽजि
तभक्तानांममाहमितिमाधव॥त्वंतवेतिचनानाधीःपशूनामिववैकृताः
५॥श्रीशुकउवाच॥इत्युक्त्वायज्ञियेकालेवव्रेयुक्तान्सऋत्विजः॥कृष्णानुमो

दितःपार्थोब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः॥६॥द्वैपायनोभरद्वाजःसुमंतुर्गोतमोसि
तः॥वसिष्ठश्च्यवनःकण्वोमैत्रेयःकवयस्त्रितः॥७॥विश्वामित्रोवामदेवःसुम
तिर्जैमिनिःक्रतुः॥पैलःपराशरोगर्गोवैशंपायनएवच॥८॥अथर्वाकश्य
पोधौम्योरामोभार्गवआसुरिः॥वीतिहोत्रोमधुच्छंदावीरसेनोकृतव्रणः॥९॥
उपहूतास्तथाचान्येद्रोणभीष्मकृपादयः॥धृतराष्ट्रःसहसुतोविदुरश्च
महामतिः॥१०॥ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रायज्ञदिदृक्षवः॥तत्रेयुःसर्वरा
जानोराज्ञांप्रकृतयोनृप॥११॥ततस्तेदेवयजनंब्राह्मणाःस्वर्णलांगलैः॥कृ
ष्ट्वातत्रयथाम्नायंदीक्षयांचक्रिरेनृपं॥१२॥हैमाःकिलोपकरणावरुणस्य
यथापुरा॥इंद्रादयोलोकपालाविरंच्यभवसंयुताः॥१३॥सगणाःसिद्धगं

र्वा विद्याधरमहोरगाः॥ मुनयो यक्षरक्षांसि खगकिन्नरचारणाः॥ राजा
नश्च समाहूता राजपत्न्यश्च सर्वशः॥ राजसूयं समीयुः स्म राज्ञः पांडुसुत
स्य वै॥ मेनिरे कृष्णभक्तस्य सूपपन्नमविस्मिताः॥१४॥ अयाजयं महारा
जं याजका देववर्च्चसः॥ राजसूयेन विधिवत्प्राचेतसमिवामराः॥१५॥ सूत्ये
हन्यवनीपालो याजकान्सदसस्पतीन्॥ अपूजयन्महाभागान्यथावत्सु
समाहितः॥१६॥ सदस्याग्र्यार्हणार्हं वै विमृशंतः सभासदः॥ नाध्यगच्छन्नैने
कांत्यात्सहदेवस्तदाब्रवीत्॥१७॥ अर्हति ह्यच्युतः श्रेष्ठ्यं भगवान्सात्वतां
पतिः॥ एष वै देवताः सर्वा देशकालधनादयः॥१८॥ यदात्मकमिदं विश्वं क्र
तवश्च यदात्मकाः॥ अग्निराहुतयो मंत्राः सांख्यं योगश्च यत्परः॥१९॥ एक ए

वाद्वितीयोस्यसर्वंतदात्म्यमिदंजगत् ॥ आत्मनात्माश्रयःसभ्याःसृजत्यवति
हंत्यजः ॥ २१ ॥ विविधानीहकर्माणिजनयन्यदवेक्षया ॥ ईहतेयदयंसर्वंश्रे
योधर्मादिलक्षणं ॥ २२ ॥ तस्मात्कृष्णायमहतेदीयतांपरमार्हणं ॥ एवंचे
त्सर्वभूतानामात्मनश्चार्हणंभवेत् ॥ २३ ॥ सर्वभूतात्मभूतायकृष्णायानन्य
दर्शिने ॥ देयंशांतायपूर्णायदत्तस्यानंत्यमिछता ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वासहदेवोभू
त्तूष्णींकृष्णानुभाववित् ॥ तच्छ्रुत्वातुष्टुवुःसर्वेसाधुसाध्वितिसत्तमाः ॥ २५ ॥
श्रुत्वाद्विजेरितंराजाज्ञात्वाहार्दंसभासदां ॥ समर्हयद्धृषीकेशंप्रीतःप्रण
यविह्वलः ॥ २६ ॥ तत्पादाववनिज्यापःशिरसालोकपावनीः ॥ सभार्यःसानुजा
मात्यःसकुटुंबोवहन्मुदा ॥ २७ ॥ वासोभिःपीतकौशेयैर्भूषणैश्चमहाधनैः

अर्हयित्वाश्रुपूर्णाक्षोनाशकत्समवेक्षितुं॥२९॥इत्थंसभाजितंवीक्ष्यसर्वेप्रांज
लयोजनाः॥नमोजयेतिनेमुस्तंनिपेतुःपुष्पहृष्टयः॥३०॥इत्थंनिशाम्यदम
घोषसुतःस्वपीठादुत्थायकृष्णगुणवर्णनजातमन्युः॥उत्क्षिप्यबाहुमि
दमाहसदस्यमर्षीसंश्रावयन्भगवतोपरुषाण्यभीतः॥३१॥ईशोदुरत्य
यःकालइतिसत्यवतीश्रुतिः॥वृद्धानामपियद्बुद्धिर्बालवाक्यैर्विभिद्यते॥३२॥
॥यूयंपात्रविदांश्रेष्ठामामध्वंबालभाषितं॥सदसस्पतयःसर्वेकृष्णोयत्स
मतोर्हणे॥३३॥तपोविद्याव्रतधरान्ज्ञानविध्वस्तकल्मषान्॥परमर्षीन्
ब्रह्मनिष्ठान्लोकपालैश्चपूजितान्॥३४॥सदस्पतीनतिक्रम्यगोपालःकुल
पांसनः॥यथाकाकःपुरोडाशंसपर्यांकथमर्हति॥३५॥वर्णाश्रमकुलापेतः

स २

॥भा॰ द॰ उ॰॥
॥९२॥

अ॰ ७४

सर्वधर्मबहिःकृतः ॥ स्वैरवर्त्ती गुणैर्हीनः स पर्यंकं कथमर्हति ॥३६॥ ययातिनैषां
हि कुलं शप्तं सद्भिर्बहिःकृतं ॥ वृथापानरतं शश्वत्स पर्यंकं कथमर्हति ॥३७॥ ब्रह्म
र्षिसेवितान्देशान्हित्वैतेऽब्रह्मवर्चसं ॥ समुद्रं दुर्गमाश्रित्य बाधंते दस्यवः ॥
प्रजाः ॥ एवमादीन्यभद्राणि बभाषे नष्टमंगलः ॥ नोवाच किंचिद्भगवान्यथा
सिंहः शिवारुतं ॥३९॥ भगवन्निंदनं श्रुत्वा दुःसहं तत्सभासदः ॥ कर्णौ पिधाय
निर्जग्मुः शपंतश्चेदिपं रुषा ॥ ४०॥ निंदां भगवतः शृण्वंस्तत्परस्य जनस्य वा
॥ ततो नापैति यः सोपि यात्यधः सुकृताच्च्युतः ॥ ४१ ततः पांडुसुताः क्रुद्धा
मत्स्यकैकयसृंजयाः ॥ उदायुधाः समुत्तस्थुः शिशुपालजिघांसवः ॥४२॥ त
तश्चैद्यस्त्वसंभ्रांतो जगृहे खड्गचर्मणी ॥ भर्त्सयन्कृष्णपक्षीयान्राज्ञः स

॥राम॰॥
॥९२॥

दसि भारत ॥४२॥ तावदुत्थाय भगवान्स्वान्निवार्य स्वयं रुषा ॥ शिरः क्षुरांत
चक्रेण जहारापततो रिपोः ॥४३॥ शब्दः कोलाहलो थासीच्छिशुपाले ह
ते महान् ॥ तस्यानुयायिनो भूपा दुद्रुवुर्जीवितैषिणः ॥४४॥ चैद्यदेहोत्थितं
ज्योतिर्वासुदेवमुपाविशत् ॥ पश्यतां सर्वभूतानामुल्केव भुवि खाच्च्यु
ता ॥४५॥ जन्मत्रयानुगुणितवैरसंरब्धया धिया ॥ ध्यायंस्तन्मयतां यातो
भावो हि भवकारणं ॥४६॥ ऋत्विग्भ्यः ससदस्येभ्यो दक्षिणां विपुलामदा
त् ॥ सर्वान्संपूज्य विधिवच्चक्रेवभृथमेकराट् ॥४७॥ साधयित्वा क्रतुं राज्ञः
कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ॥ उवास कतिचिन्मासान्सुहृद्भिरभियाचितः ॥४८॥
ततोनुज्ञाप्य राजानमनिच्छंतमपीश्वरः ॥ ययौ सभार्यः सामात्यः स्वपुरं देव

कीसुतः ॥४९॥ वर्णितं तदुपाख्यानं मया ते बहुविस्तरं ॥ वैकुंठवासिनोर्जन्म
विप्रशापात्पुनः पुनः ॥५०॥ राजसूयावभृथ्येन स्नातो राजा युधिष्ठिरः ॥ ब्र
ह्मक्षत्रसभामध्ये शुशुभे सुरराडिव ॥५१॥ राज्ञा सभाजिताः सर्वे सुरमान
वखेचराः ॥ कृष्णं क्रतुं च शंसंतः स्वधामानि ययुर्मुदा ॥५२॥ दुर्योधनमृ
ते पापं कलिं कुरुकुलामयं ॥ यो न सेहे श्रियं स्फीतां दृष्ट्वा पांडुसुतस्य तां
॥५३॥ य इदं कीर्तयेद्विष्णोः कर्म चैद्यवधादिकं ॥ राजमोक्षं वितानं च सर्व
पापैः प्रमुच्यते ॥५४॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे शिशुपालवधश्च
तुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ॥७४॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ पंचयुक्सप्ततितमे य
ज्ञावभृथसंभ्रमः ॥ दुर्योधनस्य चाक्षांत्या मानभंगो हरिभ्रमात् ॥१॥ श्रीरा

जोवाच ॥ अजातशत्रोस्त्वं दृष्ट्वा राजसूयमहोदयं ॥ सर्वेमुमुदिरेब्रह्मन्नृ
देवायेसमागताः ॥१॥ दुर्योधनंवर्जयित्वाराजानःसर्षयःसुराः ॥ इतिश्रु
तंनोभगवंस्तत्रकारणमुच्यतां ॥२॥ ऋषिरुवाच ॥ पितामहस्यतेयज्ञे
राजसूयेमहात्मनः ॥ बांधवाःपरिचर्यायांतस्यासन्प्रेमबंधनाः ॥३॥
भीमोमहानसाध्यक्षोधनाध्यक्षःसुयोधनः ॥ सहदेवस्तुपूजायांन
कुलोद्रव्यसाधने ॥४॥ गुरुशुश्रूषणेजिष्णुःकृष्णःपादावनेजने ॥ परिवे
षणेद्रुपदजाकर्णोदानेमहामनाः ॥५॥ युयुधानोविकर्णश्चहार्दिक्योवि
दुरादयः ॥ बाह्लीकपुत्राभूर्याद्यायेचसंतर्दनादयः ॥६॥ निरूपितामहा
यज्ञेनानाकर्मसुतेतदा ॥ प्रवर्त्ततेस्मराजेंद्रराज्ञःप्रियचिकीर्षवः ॥७॥

॥भा·द·उ·
॥९४॥

ऋत्विक्सदस्यबहुवित्सुसुहृत्तमेषुस्विष्टेषुसूनृतसमर्हणदक्षिणाभिः॥चै
द्येचसात्वतपतेश्चरणंप्रविष्टेचक्रुस्ततस्त्ववभृथस्नपनंद्युनद्यां॥८॥मृदंग
शंखपणवधुंधुर्यानकगोमुखाः॥वादित्राणिविचित्राणिनेदुरावभृथोत्स
वे॥९॥नर्त्तक्योननृतुर्हृष्टागायकायूथशोजगुः॥वीणावेणुतलोन्नादस्ते
षांसदिवमस्पृशत्॥१०॥चित्रध्वजपताकाग्रैरिभेंद्रस्यंदनार्वभिः॥स्वलंकृ
तैर्भटैर्भूपानिर्ययूरुक्ममालिनः॥११॥यदुसृंजयकांबोजकुरुकेकयकोश
लाः॥कंपयंतोभुवंसैन्यैर्यजमानपुरःसराः॥१२॥सदस्यर्त्विग्द्विजश्रेष्ठाः
ब्रह्मघोषेणभूयसा॥देवर्षिपितृगंधर्वास्तुष्टुवुःपुष्पवर्षिणः॥१३॥स्वलंकृ
तानरानार्योगंधस्रग्भूषणांबरैः॥विलिंपंत्योभिषिंचंत्योविजह्रुर्विविधै

अ·७५

॥रा·म·॥
॥९४॥

रसैः ॥१४॥ तैलगोरसगंधोदहरिद्रासांद्रकुंकुमैः ॥ पुंभिर्लिप्ताः प्रलिंपंत्योवि
जह्रुर्वारयोषितः ॥१५॥ गुप्तानृभिर्न्निरगमन्नुपलब्धुमेतद्दिव्योयथादिविवि
मानवरैर्नृदेव्यः ॥ तामातुलेयसखिभिः परिषिच्यमानाः सव्रीडहासविक
सद्वदनाविरेजुः ॥१६॥ तादेवरानुतसखीन्सिषिचुर्दृतीभिः क्लिन्नांबराविवृत
गात्रकुचोरुमध्याः ॥ औत्सुक्यमुक्तकबराच्यवमानमाल्याः शोभंदधुर्मल
धियांरुचिरैर्विहारैः ॥१७॥ समसन्त्राडुथमारूढः सदश्वंरुक्ममालिनं ॥ व्यरो
चतस्वपत्नीभिः क्रियाभिः क्रतुराडिव ॥१८॥ पत्नीसंयाजावभृथ्यैश्चरित्वातेत
मृत्विजः ॥ आचांतंस्नापयांचक्रुर्गंगायांसहकृष्णया ॥१९॥ देवदुंदुभयोनेदुर्न
रदुंदुभिभिःसमं ॥ मुमुचुः पुष्पवर्षाणिदेवर्षिपितृमानवाः ॥२०॥ सस्नुस्तत्र

ततःसर्वेवर्णाश्रमयुतानराः॥महापातक्यपियतःसद्योमुच्येतकिल्बिषात्॥२१
अथराजाहतेक्षौमेपरिधायस्वलंकृतः॥ऋत्विक्सदस्यब्रह्मादीनानर्चाभरणांब
रैः॥२२॥बंधुज्ञातिनृपान्मित्रसुहृदोन्यांश्चसर्वशः॥अभीक्ष्णंपूजयामासनारा
यणपरोनृपः॥२३॥सर्वेजनाःसुररुचोमणिकुंडलस्रगुष्णीषकंचुकदुकूल
महार्घ्यहाराः॥नार्यश्चकुंडलयुगालकवृंदजुष्टवक्त्रश्रियःकनकमेखल
याविरेजुः॥२४॥अथर्त्विजोमहाशीलाःसदस्याब्रह्मवादिनः॥ब्रह्मक्षत्रियवि
ट्शूद्राराजानोयेसमागताः॥२५॥देवर्षिपितृभूतानिलोकपालाःसहानु
गाः॥पूजितास्तमनुज्ञाप्यस्वधामानिययुर्नृप॥२६॥हरिदासस्यराजर्षेरा
जसूयमहोदयं॥नैवातृप्यन्प्रशंसंतःपिबन्मर्त्योमृतंयथा॥२७॥ततोयुधि

ष्ठिरो राजा सुहृत्संबंधिबांधवान्। प्रेम्णा निवासयामास कृष्णं च त्यागका-
तरः॥२८॥ भगवानपि तत्रांग न्यवात्सीत्तत्प्रियंकरः। प्रस्थाप्य यदुवीरांश्च सां-
बादींश्च कुशस्थलीं॥२९॥ इत्थं राजा धर्मसुतो मनोरथमहार्णवं। सुदुस्तरं
समुत्तीर्य कृष्णेनासीत् गतज्वरः॥३०॥ एकदांतःपुरे तस्य वीक्ष्य दुर्योधनः श्रि-
यं। अतप्यद्राजसूयस्य महित्वं चाच्युतात्मनः॥३१॥ यस्मिन्नरेंद्रदितिजेंद्रसु-
रेंद्रलक्ष्मीर्नाना विभांति किल विश्वसृजोपक्लृप्ताः। ताभिः पतीन्द्रुपदराज-
सुतोपतस्थे यस्यां विषक्तहृदयः कुरुराडतप्यत्॥३२॥ यस्मिंस्तदा मधुपते-
र्महिषीसहस्रं श्रोणीभरेण शनकैः क्वणदंघ्रिशोभं। मध्ये सुचारु कुचकुं-
कुमशोणहारं श्रीमन्मुखं प्रचलकुंडलकुंतलाढ्यं॥३३॥ सभायां मयक्लृप्ता

यांक्वापिधर्मसुतोधिराट् ॥ वृतोनुजैर्बंधुभिश्चकृष्णेनापिस्वचक्षुषा ॥ ३४ ॥ आ
सीनःकांचनेसाक्षादासनेमघवानिव ॥ पारमेष्ठ्यश्रियाजुष्टःस्तूयमानश्चवं
दिभिः ॥ ३५ ॥ तत्रदुर्योधनोमानीपरीतोभ्रातृभिर्नृप ॥ किरीटमालीन्यविश
दसिहस्तःक्षिपन्रुषा ॥ ३६ ॥ स्थलेभ्यगृह्णाद्वस्त्रांतंजलंमत्वास्थलेपतत् ॥ ज
लेचस्थलवद्भ्रांत्यामयमायाविमोहितः ॥ ३७ ॥ जहासभीमस्तंदृष्ट्वास्त्रियो
नृपतयोपरे ॥ निवार्यमाणाअप्यंगराज्ञाकृष्णानुमोदिताः ॥ ३८ ॥ सव्रीडि
तोवाग्वदनोरुषाज्वलन्निष्क्रम्यतूष्णींप्रययौगजाह्वयं ॥ हाहेतिशब्दःसु
महानभूत्सतामजातशत्रुर्विमनाइवाभवत् ॥ ३९ ॥ बभूवतूष्णींभगवान्भु
वोभरंसमुज्जिहीर्षुर्भ्रमतिस्मयद्दृशा ॥ ४० ॥ एतत्तेभिहितंराजन्यत्पृष्टोहमि

ह त्वया ॥ स्क्तो धनस्य दौरात्म्यं राजसूये महाक्रतौ ॥ ४१ ॥ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे दशमस्कंधे दुर्योधनमानभंगो नाम पंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥
ततः षट्सप्ततितमे वृष्णिशाल्वमहामृधे ॥ घुमद्गदाप्रहारेण रणात्प्रद्युम्न
निर्गमः ॥ १ ॥ संपाद्य धर्मराजस्य राजसूयमहोत्सवं ॥ निहत्य सौभराजादीन्न
थोपारमदच्युतः ॥ २ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथान्यदपि कृष्णस्य शृणु कर्माद्भुतं नृ
प ॥ क्रीडानरशरीरस्य यथा सौभपतिर्हतः ॥ १ ॥ शिशुपालसखः शाल्वो
रुक्मिण्युद्वाह आगतः ॥ यदुभिर्निर्जितः संख्ये जरासंधादयस्तथा ॥ २ ॥ शाल्वः
प्रतिज्ञामकरोच्छृण्वतां सर्वभूभुजां ॥ अयादवीं क्ष्मां करिष्ये पौरुषं मम पश्य
त ॥ ३ ॥ इति मूढः प्रतिज्ञाय देवं पशुपतिं प्रभुं ॥ आराधयामास नृप पांशुमुष्टिं स

क्रुद्धसन् ॥४॥ संवत्सरांतेभगवानाशुतोषउमापतिः ॥ वरेणछंदयामासशा
ल्वंशरणमागतं ॥५॥ देवासुरमनुष्याणांगंधर्वोरगरक्षसां ॥ अभेद्यंकामगं
वव्रेसयानंवृष्णिभीषणं ॥६॥ तथेतिगिरिशादिष्टोमयःपरपुरंजयः ॥ पुरंनि
र्मायशाल्वायप्रादात्सौभमयस्मयं ॥७॥ सलब्ध्वाकामगंयानंतमोधामदु
रासदं ॥ ययौद्वारवतींशाल्वोवैरंवृष्णिकृतंस्मरन् ॥८॥ निरुध्यसेनयाशाल्वो
महत्याभरतर्षभ ॥ पुरींबभंजोपवनान्युद्यानानिचसर्वशः ॥९॥ सगोपुराणि
द्वाराणिप्रासादाट्टालतोलिकाः ॥ विहारान्सविमानाग्र्यान्निपेतुःशस्त्रवृष्ट
यः ॥१०॥ शिलाद्रुमाश्चाशनयःसर्पाआसारशर्कराः ॥ प्रचंडश्चक्रवातोभू
द्रजसाच्छादितादिशः ॥११॥ इत्यर्द्यमानासौभेनकृष्णस्यनगरीभृशं ॥ नाभ्य

पद्य तत्रां राजंस्त्रिपुरेण यथा मही ॥१२॥ प्रद्युम्नो भगवान्वीक्ष्य बाध्यमाना निजाः
प्रजाः ॥ मा भैष्टेत्यभ्यधाद्वीरो रथारूढो महारथः ॥१३॥ सात्यकिश्चारुदेष्णश्च सां
बोक्रूरः सहानुजः ॥ हार्दिक्यो भानुविंदश्च गदश्च शुकसारणौ ॥१४॥ अपरे च महे
ष्वासा रथयूथपयूथपाः ॥ निर्ययुर्दंशिता गुप्ता रथेभाश्वपदातिभिः ॥१५॥ त
तः प्रववृते युद्धं शाल्वानां यदुभिः सह ॥ यथासुराणां विबुधैस्तुमुलं लोमहर्षणं
॥१६॥ ताश्च सौभपतेर्माया दिव्यास्त्रै रुक्मिणीसुतः ॥ क्षणेन नाशयामास नै
शं तम इवोष्णगुः ॥१७॥ विव्याध पंचविंशत्या स्वर्णपुंखैरयोमुखैः ॥ शाल्वस्य
ध्वजिनीपालं शरैः सन्नतपर्वभिः ॥१८॥ शतेनाताडयच्छाल्वमेकैकेनास्य सैनि
कान् ॥ दशभिर्दशभिर्नेतॄन्वाहनानि त्रिभिस्त्रिभिः ॥१९॥ तदद्भुतं महत्कर्म प्रद्युम्न

के

स्य महात्मनः॥ दृष्ट्वा संपूजयामासुः सर्वे स्वपरसैनिकाः॥२०॥ बहुरूपैकरूपं त
द्दृश्यते न च दृश्यते॥ मायामयं मयकृतं दुर्विभाव्यं परैरभूत्॥२१॥ क्वचिद्भू
मौ क्वचिद्व्योम्नि गिरिमूर्द्धि जले क्वचित्॥ अलातचक्रवद्भ्राम्यत्सौभं तद्दुरवस्थि
तं॥२२॥ यत्र यत्रोपलक्ष्येत ससौभः सह सैनिकः॥ शाल्वस्ततस्ततो मुंचंछरा
न्सात्वतयूथपाः॥२३॥ शरैरग्न्यर्कसंस्पर्शैराशीविषदुरासदैः॥ पीड्यमा
नपुरानीकः शाल्वोमुह्यत्परेरितैः॥२४॥ शाल्वानीकपशस्त्रौघैर्वृष्णिवीरा
भृशार्दिताः॥ न तत्यजू रणं स्वं स्वं लोकद्वयजिगीषवः॥२५॥ शाल्वामात्यो द्यु
मान्नाम प्रद्युम्नं प्राक्प्रपीडितः॥ आसाद्य गदया मौर्व्या व्याहत्य व्यनदद्बली
॥२६॥ प्रद्युम्नं गदया शीर्णवक्षःस्थलमरिंदमं॥ अपोवाह रणात्सूतो धर्मवि

द्दारुकात्मजः ॥२७॥ लब्धसंज्ञो मुहूर्त्तेन कार्ष्णिः सारथिमब्रवीत् ॥ अहो असा
ध्विदं सूत यद्रणान्मेपसर्पणं ॥२८॥ नयदूनां कुले जातः श्रूयते रणविच्युतः
विना मत्क्लीबचित्तेन सूतेन प्राप्तकल्मषात् ॥२९॥ किंनु वक्ष्ये भिसंगम्य
पितरौ रामकेशवौ ॥ युद्धात्सम्यगपक्रांतः पृष्टस्तत्रात्मनः क्षमं ॥३०॥ व्य
क्तं मे कथयिष्यंति हसंत्यो भ्रातृजामयः ॥ क्लैब्यं कथं कथं वीर तवान्यैः
कथ्यतां मृधे ॥३१॥ सारथिरुवाच ॥ ॥ धर्मं विजानतायुष्मन्कृतमेतन्मया
विभो ॥ सूतः कृच्छ्रगतं रक्षेद्रथिनं सारथिं रथी ॥३२॥ एतद्विदित्वा तु भवा
न्मयापोवाहितो रणात् ॥ उपसृष्टः परेणेति मूर्छितो गदया हतः ॥३३॥ ॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे प्रद्युम्नपराक्रमो नाम षट्सप्ततितमोध्यायः

॥ भा॰ द॰ उ॰ ॥ ॥ ॥ ७६॥ ॥ सम्प्रयुक्तः सम्प्रतितमेनानामायाविचक्षणः ॥ कृष्णेनागत्यश्रु
त्वस्तु हतः सौभं च चूर्णितं ॥ १ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ स उपस्पृश्य सलिलं दंशितो
धृतकार्मुकः ॥ नय मां घुमतः पार्श्वं वीरस्येत्याह सारथिं ॥ १ ॥ विधमंतं स्व
सैन्यानि घुमंतं रुक्मिणीसुतः ॥ प्रतिहत्य प्रत्यविध्यन्नाराचैरष्टभिः स्म
यन् ॥ २ ॥ चतुर्भिश्चतुरो वाहान्सूतमेकेन चाहनत् ॥ द्वाभ्यां धनुश्च केतुं
च शरेणान्येन वै शिरः ॥ ३ ॥ गदसात्यकिसांबाद्या जघ्नुः सौभपतेर्बलं ॥ पे
तुः समुद्रे सौभेयाः सर्वे संछिन्नकंधराः ॥ ४ ॥ एवं यदूनां शाल्वानां निघ्नता
मितरेतरं ॥ युद्धं त्रिनवरात्रं तदभूत्तुमुलमुल्बणं ॥ ५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इंद्रप्र
स्थं गतः कृष्ण आहूतो धर्मसूनुना ॥ राजसूयेभिनिर्वृत्ते शिशुपाले च सं

॥ ९९ ॥

अ ७७

॥ राम॰ ॥
॥ ९९ ॥

स्थिते॥६॥कुरून्वृद्धाननुज्ञाप्यमुनींश्चससुतांपृथां॥निमित्तान्यतिघोरा
णिपश्यन्द्वारवतींययौ॥७॥आहचाहमिहायातआर्यमिश्राभिसंगतः
॥राजन्याश्चैद्यपक्षीयानूनंहन्युःपुरींमम॥८॥इतिसंचिंत्यभगवाना
जगामत्वरान्वितः॥संग्रामभूमिमागत्यप्रद्युम्नादीन्निरीक्ष्यसः॥९॥
वीक्ष्यतत्कदनंस्वानांनिरूप्यपुररक्षणं॥सौभंचशाल्वराजंचदारुकं
प्राहकेशवः॥१०॥रथंप्रापयमेसूतशाल्वस्यांतिकमाशुवै॥संभ्रमस्त्वे
नकर्त्तव्योमायावीसौभराडयं॥११॥इत्युक्तश्चोदयामाससरथमास्थाय
दारुकः॥विशंतंददृशुःसर्वेस्वेपरेचारुणानुजं॥१२॥शाल्वश्चकृष्णमा
लोक्यहतप्रायबलेश्वरः॥प्राहरत्कृष्णसूतायशक्तिंभीमरवांमृधे॥१३॥

तामापतंतीं नभसि महोल्कामिव रंहसा॥ भासयंतीं दिशः शौरिः सायकैः श
तधाछिनत्॥१३॥ तं च षोडशभिर्विध्वा बाणैः सौभं च खे भ्रमत्॥ अविध्यच्छर
संदोहैः खं सूर्य इव रश्मिभिः॥१४॥ शाल्वः शौरेस्तु दोःसव्यं सशार्ङ्गं शार्ङ्गध
न्वनः॥ बिभेद न्यपतद्धस्ताच्छार्ङ्गमासीत्तदद्भुतं॥१५॥ हाहाकारो महानासीद्भू
तानां तत्र पश्यतां॥ विनद्य सौभराडुच्चैरिदमाह जनार्दनं॥१६॥ यत्त्वया मूढ नः
सख्युर्भ्रातुर्भार्या हृतेक्षतां॥ प्रमत्तः स सभामध्ये त्वया व्यापादितः सखा॥१७
॥ तं त्वाद्य निशितैर्बाणैरपराजितमानिनं॥ नयाम्यपुनरावृत्तिं यदि तिष्ठेर्ममा
ग्रतः॥१८॥ श्रीभगवानुवाच॥ वृथा त्वं कत्थसे मंद न पश्यस्यंतिकेंतकं॥ पौरुषं द
र्शयंति स्म शूरा न बहुभाषिणः॥१९॥ इत्युक्त्वा भगवान् शाल्वं गदया भीमवेग

या॥ ततोङ्गजत्रौसंरब्धःसचक्रंपेवमन्नसत्क॥२०॥गदायांसन्निवृत्तायांशाल्व
स्त्वंनरधीयत॥ततोमुहूर्त्तआगत्यपुरुषःशिरसाच्युतं॥२१॥देवक्याप्रहितोस्मी
तिनत्वाप्राहवचोरुदन्॥कृष्णकृष्णमहाबाहोपितातेपितृवत्सल॥२२॥बध्वा
पनीतःशाल्वेनशौनिकेनयथापशुः॥२२॥निशम्यविप्रियंकृष्णोमानुषींप्र
कृतिंगतः॥विमनस्कोघृणीस्नेहात्बभाषेप्राकृतोयथा॥२३॥कथंराममसं
भ्रांतंजित्वाजेयंसुरासुरैः॥शाल्वेनाल्पीयसानीतःपितामेबलवान्विधिः
२४॥इतिब्रुवाणेगोविंदेसौभराट्प्रत्युपस्थितः॥वसुदेवमिवानीयकृष्णंचेदमु
वाचसः॥२५॥एषतेजनितातातोयदर्थमिहजीवसि॥वधिष्येवीक्ष्यतस्तेमुमी
शश्चेत्पाहिबालिश॥२६॥एवंनिर्भर्त्स्यमायावीखड्गेनानकदुंदुभेः॥उत्कृत्यशि

॥भा॰ द॰ उ॰॥
॥१०१॥

रआदाय खस्थं सौभं समाविशत् ॥२६॥ ततो मुहूर्त्तं प्रकृतावुपप्लुतः स्वबोध आस्ते
स्वजनानुषंगतः ॥ महानुभावस्तदबुध्यदासुरीं मायां सशाल्वप्रसृतां मयोदि
तां ॥२७॥ न तत्र दूतं न पितुः कलेवरं प्रबुद्ध आजौ समपश्यदच्युतः ॥ स्वाप्नं यथा चां
बरचारिणं रिपुं सौभस्थमालोक्य निहंतुमुद्यतः ॥२८॥ एवं वदंति राजर्षे ऋषयः केच
नान्विताः ॥ यत्स्ववाचो विरुध्येरन्नूनं ते न स्मरंत्युत ॥२९॥ क्व शोकमोहौ स्नेहो वा
भयं वा येऽज्ञसंभवाः ॥ क्व चाखंडितविज्ञानज्ञानैश्वर्यस्त्वखंडितः ॥३०॥ यत्पादसे
वोर्जितयाऽत्मविद्यया हिन्वंत्यनाद्यात्मविपर्ययग्रहं ॥ लभंत आत्मीयमनंत
मैश्वरं कुतो नु मोहः परमस्य सद्गतेः ॥३१॥ तं शस्त्रपूगैः प्रहरंतमोजसा शाल्वं श
रैः शौरिरमोघविक्रमः ॥ विद्ध्वाच्छिनद्वर्म धनुः शिरोमणिं सौभं च शत्रोर्गदया रु

अ॰ ७७

॥राम॰॥
॥१०१॥

राजसः ॥ ३२ ॥ तत्कृष्णहस्तेरितया विचूर्णितं पपात तोये गदया सहस्रधा ॥ वि
सृज्य तद्भूतलमास्थितो गदामुद्यम्य शाल्वोच्युतमभ्यगाद्द्रुतं ॥ ३३ ॥ आधावतः
सगदं तस्य बाहुं भल्लेन छित्वाथ रथांगमद्भुतं ॥ वधाय शाल्वस्य लयार्कसंनिभं
बिभ्रद्बभौ सार्क इवोदयाचलः ॥ ३४ ॥ जहार तेनैव शिरः सकुंडलं किरीटयुक्तं पुरु
मायिनो हरिः ॥ वज्रेण वृत्रस्य यथा पुरंदरो बभूव हाहेति वचस्तदा नृणां ॥ ३५ ॥
तस्मिन्निपतिते पापे सौभे च गदया हते ॥ नेदुर्दुंदुभयो राजन्दिवि देवगणेरिताः
सखीनामपचितिं कुर्वन्दंतवक्रो रुषाभ्यगात् ॥ ३६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापु
राणे दशमस्कंधे अष्टादशसाहस्र्यां संहितायां सौभवधो नाम सप्तसप्ततितमोध्यायः ॥
ततोष्टसप्ततितमे दंतवक्रविदूरथौ ॥ हत्वा हरिः पुरे रेमे रामः सूततं नोवधीत् ॥ १ ॥

श्रीशुकउवाच॥ शिशुपालस्यशाल्वस्यपौंड्रकस्यापिदुर्मतेः॥ परलोकगतानांच
कुर्वन्पारोक्ष्यसौहृदं॥१॥ एकःपदातिःसंक्रुद्धोगदापाणिःप्रकंपयन्॥ पद्भ्यामिमां
महाराजमहासत्त्वोव्यदृश्यत॥२॥ तंतथायांतमालोक्यगदामादायसत्वरः॥
अवप्लुत्यरथात्कृष्णःसिंधुंवेलेवप्रत्यधात्॥३॥ गदामुद्यम्यकारूषोमुकुंदंप्रा
हदुर्मदः॥ दिष्ट्यादिष्ट्याभवानद्यममदृष्टिपथंगतः॥४॥ त्वंमातुलेयोनःकृष्ण
मित्रध्रुङ्मांजिघांससि॥ अतस्त्वांगदयामंदहनिष्येवज्रकल्पया॥५॥ तर्ह्यानृण्य
मुपैम्यज्ञमित्राणांमित्रवत्सलः॥ बंधुरूपमरिंहत्वाव्याधिंदेहचरंयथा॥६॥ एवंरू
क्षैस्तुदन्वाक्यैःकृष्णंतोत्रैरिवद्विपं॥ गदयाताडयन्मूर्ध्निसिंहवद्व्यनदच्चसः॥७॥
गदयाभिहतोऽप्याजौनचचालयदूद्वहः॥ कृष्णोपितमहन्गुर्व्याकौमोदक्या

स्तनांतरे ॥८॥ गदानिर्भिन्नहृदय उद्वमन् रुधिरं मुखात् ॥ प्रसार्य केशबाहूं ग्री
वं धरण्यां न्यपतद् द्विषः ॥९॥ ततः सूक्ष्मतरं ज्योतिः कृष्णमाविशदद्भुतं ॥ पश्यतां
सर्वभूतानां यथा चैद्यवधे नृप ॥१०॥ विदूरथस्तु तद्भ्राता भ्रातृशोकपरिप्लुतः
॥ आगच्छदसिचर्माभ्यामुल्मुकं स तज्जिघांसया ॥११॥ तस्य चापततः कृष्णश्चक्रे
ण क्षुरनेमिना ॥ शिरो जहार राजेंद्र सकिरीटं सकुंडलं ॥१२॥ एवं सौभं च शा
ल्वं च दंतवक्त्रं सहानुजं ॥ हत्वा दुर्विषहानन्यैरीडितः सुरमानवैः ॥१३॥ मुनि
भिः सिद्धगंधर्वैर्विद्याधरमहोरगैः ॥ अप्सरोभिः पितृगणैर्यक्षैः किन्नरचारणैः ॥१४॥
उपगीयमानविजयः कुसुमैरभिवर्षितः ॥ वृतश्च वृष्णिप्रवरैर्विवेशालंकृतां
पुरीं ॥१५॥ एवं योगेश्वरः कृष्णो भगवान् जगदीश्वरः ॥ ईयते पशुदृष्टीनां निर्जितो ज

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१०३॥

यतीति सः॥श्रुत्वा युद्धोद्यमं रामः कुरूणां सह पांडवैः॥तीर्थाभिषेकव्याजेन मध्य
स्थः प्रययौ किल॥१७॥स्नात्वा प्रभासे संतर्प्य देवर्षिपितृमानवान्॥सरस्वतीं प्रतिस्रो
तं ययौ ब्राह्मणसंवृतः॥१८॥पृथूदकं बिंदुसरस्त्रितकूपं सुदर्शनं॥विशालं ब्र
ह्मतीर्थं चक्रं प्राचीं सरस्वतीं॥१९॥यमुनामनुयान्येव गंगामनु च भारत
जगाम नैमिषं यत्र ऋषयः सत्रमासते॥२०॥तमागतमभिप्रेत्य मुनयो
दीर्घसत्रिणः॥अभिनंद्य यथान्यायं प्रणम्योत्थाय चार्चयन्॥२१॥सोर्चितः
सपरीवारः कृतासनपरिग्रहः॥रोमहर्षणमासीनं महर्षेः शिष्यमैक्षत॥२२॥
अप्रत्युत्थायिनं सूतमकृतप्रह्वणांजलिं॥अध्यासीनं च तान्विप्रांश्चुकोपो
द्वीक्ष्य माधवः॥२३॥कस्मादसाविमान्विप्रानध्यास्ते प्रतिलोमजः॥धर्मपालां

अ॰७८
॥राम॰॥
॥१०३॥

स्तथैवास्मान्वधमर्हति दुर्मतिः ॥२४॥ ऋषेर्भगवतो भूत्वा शिष्यो धीत्य बहू
नि च ॥ सेतिहासपुराणानि धर्मशास्त्राणि सर्वशः ॥२५॥ अदांतस्याविनीत
स्य वृथा पंडितमानिनः ॥ न गुणाय भवंति स्म नटस्येवाजितात्मनः ॥२६॥ एत
दर्थो हि लोकेस्मिन् अवतारो मया कृतः ॥ वध्या मे धर्मध्वजिनस्ते हि पातकि
नोधिकाः ॥२७॥ एतावदुक्त्वा भगवान्निवृत्तो सद्वधादपि ॥ भावित्वात्तं कुशाग्रे
ण करस्थेनाहनत्प्रभुः ॥२८॥ हाहेतिवादिनः सर्वे मुनयः खिन्नमानसाः ॥ ऊचुः
संकर्षणं देवमधर्मस्ते कृतः प्रभो ॥२९॥ अस्य ब्रह्मासनं दत्तमस्माभिर्यदुनंद
न ॥ आयुश्चात्माक्लमं तावद्यावत्सत्रं समाप्यते ॥३०॥ अजानतेवाचरितस्त्व
या ब्रह्मवधो यथा ॥ योगेश्वरस्य भवतो नाम्नायोपि नियामकः ॥ यद्येतद्ब्रह्म

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१०४॥

अ॰७८

हस्यायाः पावनं लोकपावन ॥ चरिष्यति भवांल्लोकसंग्रहो नान्यचोदितः ॥ ३२ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ करिष्ये वधनिर्वेशं लोकानुग्रहकाम्यया ॥ नियमः प्रथमे कल्पे
यावान्स तु विधीयतां ॥ ३३ ॥ दीर्घमायुर्वनै तस्य सत्वमिंद्रियमेव च ॥ आशास्ति तं
यत्तद्भूत साधये योगमायया ॥ ३४ ॥ अभ्रस्य तव वीर्यस्य मृत्योरस्माकमेव च ॥
यथा भवेद्वचः सत्यं तथा राम विधीयतां ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानु० ॥ आत्मा वै पुत्र उ
त्पन्न इति वेदानुशासनं ॥ तस्मादस्य भवेद्वक्ता आयुरिंद्रियसत्वशान् ॥ ३६ ॥
किं वः कामो मुनिश्रेष्ठा ब्रूताहं करवाण्यथ ॥ अजानतस्त्वपचितिं यथा मे चिं
त्यतां बुधाः ॥ ३७ ॥ ऋषिसऊचुः ॥ इल्वलस्य सुतो घोरो बल्वलो नाम दानवः ॥ स
दूषयति नः सत्रमेत्य पर्वणि पर्वणि ॥ ३८ ॥ तं पापं जहि दाशार्ह तन्नः शुश्रूषणं परं

ऋषिसऊ॰

॥राम॥
॥१०४॥

पूयश्शोणितविण्मूत्रसुरामांसाभिवर्षिणं॥३९॥ ततश्च भारतं वर्षं परीत्य सु
समाहितः॥ चरित्वाद्वादशान्मासान्तीर्थस्नायीविशुध्यसे॥४०॥ ॥इतिश्री
भागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेबलदेवतीर्थयात्रायांसूतवधोनामाष्टसप्तति
तमोऽध्यायः॥७८॥ ऊनाशीतितमेरामोबल्वलंद्विजतुष्टये॥ निहत्यतीर्थस्ना
नाद्यैःसूतहत्यामपानुदत्॥१॥ श्रीशुकउवाच॥ ततःपर्वण्युपावृत्ते प्रचंडः
पांसुवर्षणः॥ भीमोवायुरभूद्राजन्पूयगंधस्तुसर्वशः॥१॥ ततोमेध्यमयंव
र्षंबल्वलेनविनिर्मितं॥ अभवद्यज्ञशालायांसोऽन्वदृश्यतशूलधृक्॥२॥ तंवि
लोक्यबृहत्कायंभिन्नांजनचयोपमं॥ तप्तताम्रशिखाश्मश्रुंदंष्ट्रोग्रभ्रुकु
टीमुखं॥३॥ सस्मारमुशलंरामःपरसैन्यविदारणं॥ हलंचदैत्यदमनंतेतूर्णमु

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१०५॥
हतोऽ

पतत्स्वतुः॥४॥तमाकृष्य हलाग्रेण बल्वलं गगनेचरं॥मुशलेनाहनत्क्रुद्धो
मूर्ध्नि ब्रह्मद्रुहं बलः॥५॥सोपतद्भुवि निर्भिन्नललाटोसृक्समुत्सृजन्॥मुंच
न्नार्तस्वरं शैलो यथा वज्रहतो रुणः॥६॥संस्तुत्य मुनयो रामं प्रयुज्यावितथाशि
षः॥अभ्यषिंचन्महाभागा वृत्रघ्नं विबुधा यथा॥७॥वैजयंतीं ददुर्मालां श्री
धामाम्लानपंकजां॥रामाय वाससी दिव्ये दिव्यान्याभरणानि च॥८॥अथ
तैरभ्यनुज्ञातः कौशिकीमेत्य ब्राह्मणैः॥स्नात्वा सरोवरमगाद्यतः सरयुरा
स्रवत्॥९॥अनुस्रोतेन सरयूं प्रयागमुपगम्य सः॥स्नात्वा संतर्प्य देवादीन्
जगाम पुलहाश्रमं॥१०॥गोमतीं गंडकीं स्नात्वा विपाशां शोण आप्लुतः॥गयां
गत्वा पितॄनिष्ट्वा गंगासागरसंगमे॥११॥उपस्पृश्य महेंद्राद्रौ रामं दृष्ट्वाऽभि

अ॰७९

॥राम॰॥
॥१०५॥

वाद्य च॥ सप्तगोदावरीं वेणां पंपां भीमरथीं ततः॥१२॥ स्कंदं दृष्ट्वा ययौ रामः श्रीशै
लं गिरिशालयं॥ द्रविडेषु महापुण्यं दृष्ट्वाद्रिं वेंकटं प्रभुः॥१३॥ कामकोष्णीं पुरीं कां
चीं कावेरीं च सरिद्वरां॥ श्रीरंगाख्यं महापुण्यं यत्र संनिहितो हरिः॥१४॥ ऋषभ
भाद्रिं हरेः क्षेत्रं दक्षिणां मथुरां तथा॥ सामुद्रं सेतुमगमन्महापातकनाशनं
१५॥ तत्रायुतमदाद्धेनूर्ब्राह्मणेभ्यो हलायुधः॥ कृतमालां ताम्रपर्णीं मलयं च
कुलाचलं॥१६॥ तत्रागस्त्यं समासीनं नमस्कृत्याभिवाद्य च॥ योजितस्तेन
चाशीभिरनुज्ञातो गतोर्णवं॥ दक्षिणं तत्र कन्याख्यां दुर्गां देवीं ददर्श सः॥१७॥ त
तः फाल्गुनमासाद्य पंचाप्सरसमुत्तमं॥ विष्णुः संनिहितो यत्र स्नात्वास्पर्शद्ग
वायुतं॥१८॥ ततोभिव्रज्य भगवान्केरलांस्तु त्रिगर्त्तकान्॥ गोकर्णाख्यं शिवक्षे

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१॰६॥

त्वंसांनिध्यंयत्रधूर्जटेः॥१९॥ आर्यांद्वैपायनींदृष्ट्वाशूर्पारकमगाद्बलः॥ तापींपयो
ष्णींनिर्विंध्यामुपस्पृश्याथदंडकं॥२०॥ प्रविश्यरेवामगमद्यत्रमाहिष्मतीपुरी॥
मनुतीर्थमुपस्पृश्यप्रभासंपुनरागमत्॥२१॥ श्रुत्वाद्विजैःकथ्यमानंकुरुपांडव
संयुगे॥ सर्वराजन्यनिधनंभारंमेनेहृतंभुवः॥२२॥ सभीमदुर्योधनयोर्गदाभ्यां
युध्यतोर्मृधे॥ वारयिष्यन्विनशनंजगामयदुनंदनः॥२३॥ युधिष्ठिरस्तुतंदृष्ट्वाय
मौकृष्णार्जुनावपि॥ अभिवाद्याभवंस्तूष्णींकिंविवक्षुरिहागतः॥२४॥ गदापा
णीउभौदृष्ट्वासंरब्धौविजयैषिणौ॥ मंडलानिविचित्राणिचरंताविदमब्रवीत्॥
२५॥ युवांतुल्यबलौवीरौहेराजन्हेवृकोदर॥ एकंप्राणाधिकंमन्येउतैकंशिक्ष
याधिकं॥२६॥ तस्मादेकतरस्येहयुवयोःसमवीर्ययोः॥ नलक्ष्यतेजयोन्योवा

अ॰७९

॥राम॰॥
॥१॰६॥

विरमेत्तु फलो रणः ।।२७।। न तद्वाक्यं जगृहतुर्बद्धवैरौ नृपार्थवत् ।। अनुस्मरंता वन्योन्यं दुरुक्तं दुष्कृतानि च ।।२८।। दिष्टं तदनुमन्वानो रामो द्वारवतीं ययौ ।। उग्रसेनादिभिः प्रीतैर्ज्ञातिभिः समुपागतः ।।२९।। तं पुनर्नैमिषं प्राप्तमृषयोयाजयन्मुदा ।। क्रत्वंगं क्रतुभिः सर्वैर्निवृत्ताखिलविग्रहं ।।३०।। तेभ्यो विशुद्धविज्ञानं भगवान्व्यतरद्विभुः ।। येनैवात्मन्यदो विश्वमात्मानं विश्वगं विदुः ।।३१।। स्वपत्न्यावभृथस्नातो ज्ञातिबंधुसुहृद्वृतः ।। रेजे स्वज्योत्स्नयेवेंदुः सुवासाः सुष्ठ्वलंकृतः ।।३२।। ईदृग्विधान्यसंख्यानि बलस्य बलशालिनः ।। अनंतस्याप्रमेयस्य मायामर्त्यस्य संति हि ।।३३।। योनुस्मरेत रामस्य कर्माण्यद्भुतकर्मणः ।। सायंप्रातरनंतस्य विष्णोः स दयितो भवेत् ।।३४।। इति श्रीभागवते महापुराणे दश

॥भा॰द॰उ॰॥ ॥१०८॥

मस्कंधे एकोनाऽशीतितमोऽध्यायः॥ ॥७९॥ ॥अथाऽशीतितमे कृष्णः श्रीदामा-
नं गृहागतं॥ संपूज्याऽपृच्छदर्थेऽस्कं गुरुवासकथां मुदा॥१॥ स्मरारिमारको हरिः पुरा
चकार रक्षां स्म तां॥ अतः परं विनैव तन्निजोपकारमाचरत्॥२॥ श्रीराजोवाच॥ भगवन्
यानि चान्यानि मुकुंदस्य महात्मनः॥ वीर्याण्यनंतवीर्यस्य श्रोतुमिच्छामहे प्रभो॥
१॥ को नु श्रुत्वा तत्तो ब्रह्मन्नुत्तमश्लोकसत्कथाः॥ विरमेत विशेषज्ञो विषण्णः का-
ममार्गणैः॥२॥ सा वाग्यया तस्य गुणान्गृणीते करौ च तत्कर्मकरौ मनश्च॥ स्मरे-
द्वसंतं स्थिरजंगमेषु शृणोति तत्पुण्यकथाः स कर्णः॥३॥ शिरस्तु तस्योभयलिंग-
मानमेत्तद्देव यत्पश्यति तद्धि चक्षुः॥ अंगानि विष्णोरथ तज्जनानां पादोदकं या-
नि भजंति नित्यं॥४॥ सूत उवाच॥ विष्णुरातेन संपृष्टो भगवान्बादरायणिः॥ वा

अ॰८०

॥राम॰॥ ॥१०८॥

ष्णदेवेभगवतिनिमग्नहृदयोब्रवीत् ॥५॥ श्रीशुकउवाच ॥ कृष्णस्यासीत्स
खाकश्चिद्ब्राह्मणोब्रह्मवित्तमः ॥ विरक्तइंद्रियार्थेषुप्रशांतात्माजितेंद्रियः
॥६॥ यदृच्छयोपपन्नेनवर्तमानोगृहाश्रमी ॥ तस्यभार्याकुचैलस्यक्षुत्क्षामा
चतथाविधा ॥७॥ पतिव्रतापतिंप्राहम्लायतावदनेनसा ॥ दरिद्रासीदमाना
सावेपमानाभिगम्यच ॥८॥ ननुब्रह्मन्भगवतःसखासाक्षाच्छ्रियःपतिः ॥ ब्रह्म
ण्यश्चशरण्यश्चभगवान्सात्वतर्षभः ॥९॥ तमुपैहिमहाभागसाधूनांचपराय
णं ॥ दास्यतिद्रविणंभूरिसीदतेतेकुटुंबिने ॥१०॥ आस्तेऽधुनाद्वारवत्यांभोज
वृष्ण्यंधकेश्वरः ॥ स्मरतःपादकमलमात्मानमपियच्छति ॥११॥ किंन्वर्थकामा
न्भजतोनात्यभीष्टान्जगद्गुरुः ॥ सएवंभार्ययाविप्रोबहुशःप्रार्थितोमृदु ॥१२

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१०७॥

अयंहिपरमोलाभउत्तमश्लोकदर्शनं॥इतिसंचिंत्यमनसागमनायमतिंदधे
अप्यस्त्युपायनंकिंचिद्गृहेकल्याणिदीयतां॥१३॥याचित्वाचतुरोमुष्टीन्वि
प्रान्पृथुकतंदुलान्॥चैलखंडेनतान्बध्वाभर्त्रेप्रादादुपायनं॥१४॥सताना
दायविप्राग्र्यःप्रययौद्वारकांकिल॥कृष्णसंदर्शनंमह्यंकथंस्यादितिचिंतय
न्॥१५॥त्रीणिगुल्मान्यतीयायतिस्रःकक्षाश्चसद्द्विजः॥विप्रोगम्यांधकवृष्णी
नांगृहेष्वच्युतधर्मिणां॥१६॥गृहंद्व्यष्टसहस्राणांमहिषीणांहरेर्द्विजः॥वि
वेशैकतमंश्रीमद्ब्रह्मानंदंगतोयथा॥१७॥तंविलोक्याच्युतोदूरात्प्रियाप
र्यंकमास्थितः॥सहसोत्थायचाभ्येत्यदोर्भ्यांपर्यग्रहीन्मुदा॥१८॥सख्युःप्रि
यस्यविप्रर्षेरंगसंगातिनिर्वृतः॥प्रीतोव्यमुंचदब्बिंदून्नेत्राभ्यांपुष्करेक्षणः

अ॰८०
॥राम॰॥
॥१०७॥

अथोपवेश्य पर्यंके स्वयं सख्युः समर्हणं ॥ उपहृत्यावनिज्यास्य पादौ पादा
वनेजनीः ॥२०॥ अग्रहीच्छिरसा राजन्भगवाँल्लोकपावनः ॥ व्यलिंपद्दिव्यगं
धेन चंदनागरुकुंकुमैः ॥२१॥ धूपैः सुरभिभिर्मित्रं प्रदीपावलिभिर्मुदा ॥ अ
र्चित्वावेद्य तांबूलं गां च स्वागतमब्रवीत् ॥२२॥ कुचेलं मलिनं क्षामं द्विजं धम
निसंततं ॥ देवी पर्यचरत्साक्षाच्चामरव्यजनेन वै ॥२३॥ अंतःपुरजनो दृष्ट्वा कृष्णे
नामलकीर्तिना ॥ विस्मितोऽभूदतिप्रीत्या अवधूतं सभाजितं ॥२४॥ किमनेन
कृतं पुण्यमवधूतेन भिक्षुणा ॥ श्रिया हीनेन लोकेऽस्मिन्गर्हितेनाधमेन च ॥२५॥
यो सौ त्रिलोकगुरुणा श्रीनिवासेन संभृतः ॥ पर्यंकस्थां श्रियं हित्वा परिष्वक्तो
ग्रजो यथा ॥२६॥ कथयां चक्रतुर्गाथाः पूर्वा गुरुकुले सतोः ॥ आत्मनोर्ललि

ताराजन्नूकरौगृह्य परस्परं ॥२७॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अपिब्रह्मन्गुरुकुलाद्भवतालब्
ध्दक्षिणात् ॥ समावृत्तेन धर्मज्ञभार्योढा सदृशीन वा ॥२८॥ प्रायो गृहेषु ते चि
त्तमकाममविहतं यथा ॥ नैवातिप्रीयसे विद्वन्धनेषु विदितं हि मे ॥२९॥ केचित्कु
र्वंति कर्माणि कामैरहतचेतसः ॥ त्यजंतः प्रकृतीर्दैवीर्यथाहं लोकसंग्रहं ॥३०॥
कच्चिद्गुरुकुले वासं ब्रह्मन्स्मरसि नौ यतः ॥ द्विजो विज्ञाय विज्ञेयं तमसः पारम
श्नुते ॥३१॥ स वै सत्कर्मणां साक्षात् द्विजातेरिह संभवः ॥ आद्योंगयत्राश्रमि
णां यथाहं ज्ञानदो गुरुः ॥३२॥ नन्वर्थकोविदा ब्रह्मन्वर्णाश्रमवतामिह ॥ ये
मया गुरुणा वाचा तरंत्यंजो भवार्णवं ॥३३॥ नाहमिज्याप्रजातिभ्यां तपसोप
शमेन च ॥ तुष्येयं सर्वभूतात्मा गुरुशुश्रूषया यथा ॥३४॥ अपि नः स्मर्यते ब्रह्म

नूवृत्तंनिवसतांगुरौ॥गुरुदारैश्चोदितानामिंधनानयनेक्कचित्॥३५॥प्रविष्टा
नांमहारण्यमपत्यैस्तमहद्विज॥वातवर्षमभूत्तीव्रंनिष्ठुरास्तनयित्नवः॥३६
॥सूर्यश्चास्तंगतस्तावत्तमसाचावृतादिशः॥निम्नंकूलंजलमयंनप्राज्ञायत
किंचन॥३७॥वयंभृशंतत्रमहानिलांबुभिर्निहन्यमानामुहुरंबुसंप्लवे॥दिशो
विदंतोथपरस्परंवनेगृहीतहस्ताःपरिबभ्रिमातुराः॥३८॥एतद्विदित्वाउदितै
रवौसांदीपनिर्गुरुः॥अन्वेषमाणोनःशिष्यानाचार्योपश्यदातुरान्॥३९॥अ
होहेपुत्रकायूयंअस्मदर्थेतिदुखिताः॥आत्मावैप्राणिनांप्रेष्ठस्तमनादृत्य
मत्पराः॥४०॥एतदेवहिसच्छिष्यैःकर्त्तव्यंगुरुनिःकृतं॥यद्वैविशुद्धभावेनस
र्वार्थात्मार्पणंगुरौ॥४१॥तुष्टोहंभोद्विजश्रेष्ठाःसत्याःसंतुमनोरथाः।छंदांस्य

यातयामानि भवंतीह परत्र च ॥४२॥ इत्थं विधान्यनेकानि वसतां गुरुवेश्मसु ॥ गुरोरनुग्रहेणैव पुमान्पूर्णः प्रशांतये ॥४३॥ ब्राह्मण उवाच ॥ किमस्माभिरनिर्वृत्तं देवदेव जगद्गुरो ॥ भवता सत्यकामेन येषां वासो गुरावभूत् ॥४४॥ यस्य छंदोमयं ब्रह्म देह आवपनं विभो ॥ श्रेयसां तस्य गुरुषु वासो त्यंतविडंबनं ॥४५॥ ॥इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे भगवद्ब्राह्मणसंवादे ऽशीतितमो ध्यायः ॥८०॥ एकाशीतितमे सख्युर्जग्ध्वा ष्टथुकतंदुलान् ॥ श्रियं निर्मितवान्निंद्रदुर्लभां तु तदाश्रमे ॥१॥ श्रीशुक उवाच ॥ स इत्थं द्विजमुख्येन सह संकथयन्हरिः ॥ सर्वभूतमनोभिज्ञः स्मयमान उवाच तं ॥१॥ ब्रह्मण्यो ब्राह्मणं कृष्णो भगवान्प्रहसन्प्रियं ॥ प्रेम्णा निरीक्षणेनैव प्रेक्षन्खलु सतां

गतिः॥२॥श्रीभगवानुवाच॥ किमुपायनमानीतं ब्रह्मन्मे भवता गृहात्॥ अ
ण्वप्युपाहृतं भक्तैः प्रेम्णा भूर्येव मे भवेत्॥ भूर्यप्यभक्तोपहृतं न मे तोषाय
कल्पते॥३॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति॥ तदहं भक्त्युपहृतमश्ना
मि प्रयतात्मनः॥४॥ इत्युक्तोपि द्विजस्तस्मै व्रीडितः पतये श्रियः॥ पृथुकप्रसृतिं
राजन्न प्रायच्छदवाङ्मुखः॥५॥ सर्वभूतात्मदृक् साक्षात्तस्यागमनकारणं
विज्ञायाचिंतयन्नायं श्रीकामो माऽभजत्पुरा॥६॥ पत्न्याः पतिव्रतायास्तु सखा
प्रियचिकीर्षया॥ प्राप्तो मामस्य दास्यामि संपदोमर्त्यदुर्ल्लभाः॥७॥ इत्थं विचिं
त्य वसनाच्चीरबद्धान्द्विजन्मनः॥ स्वयं जहार किमिदमिति पृथुकतंदुलान्॥८॥ न
न्वेतदुपनीतं मे परमप्रीणनं सखे॥ तर्प्पयंत्यंग मां विश्वमेते पृथुकतंदुलाः॥९॥

इति मुष्टिं सकृज्जग्ध्वा द्वितीयां जग्धुमाददे॥ तावच्छ्रीर्जगृहे हस्तं तत्परा परमे
ष्ठिनः॥१०॥ एतावतालं विश्वात्मन्सर्वसंपत्समृद्धये॥ अस्मिंल्लोकेथवामुष्मि
न्पुंसस्त्वत्तोषकारणं॥११॥ ब्राह्मणस्तां तु रजनीमुषित्वाच्युतमंदिरे॥ भुक्त्वा पी
त्वा सुखं मेन आत्मानं स्वर्गतं यथा॥१२॥ श्वोभूते विश्वभावेन स्वसुखेनाभिवंदि
तः॥ जगाम स्वालयं तात पथ्यनुव्रज्य नंदितः॥१३॥ स चालब्ध्वा धनं कृष्णान्न तु या
चितवान्स्वयं॥ स्वगृहान्व्रीडितोगच्छन्महद्दर्शननिर्वृतः॥१४॥ अहो ब्रह्मण्यदे
वस्य दृष्टा ब्रह्मण्यता मया॥ यद्दरिद्रतमो लक्ष्मीमाश्लिष्टो बिभ्रतोरसि॥१५॥ क्वा
हं दरिद्रः पापीयान्क्व कृष्णः श्रीनिकेतनः॥ ब्रह्मबंधुरिति स्माहं बाहुभ्यां परिरं
भितः॥१६॥ निवासितः प्रियाजुष्टे पर्यंके भ्रातरो यथा॥ महिष्या वीजितः श्रांतो

बालव्यजनहस्तया॥१७॥शुश्रूषयापरमयापादसंवाहनादिभिः॥पूजितोदे
वदेवेनविप्रदेवेनदेववत्॥१८॥स्वर्गापवर्गयोःपुंसांरसायांभुविसंपदां॥स
र्वासामपिसिद्धीनांमूलंतच्चरणार्चनं॥१९॥अधनोयंधनंप्राप्यमाद्यन्नुच्चै
र्नमांस्मरेत्॥इतिकारुणिकोनूनंधनंमेभूरिनाददात्॥२०॥इतितच्चिंतयन्नं
तःप्राप्तोनिजगृहांतिकं॥सूर्यानलेंदुसंकाशैर्विमानैःसर्वतोवृतं॥२१॥विचित्रो
पवनोद्यानैःकूजद्द्विजकुलाकुलैः॥प्रोत्फुल्लकुमुदांभोजकल्हारोत्पलवा
रिभिः॥२२॥जुष्टंस्वलंकृतैःपुंभिःस्त्रीभिश्चहरिणाक्षिभिः॥किमिदंकस्यवास्था
नंकथंतदिदमित्यभूत्॥२३॥एवंमीमांसमानंतंनरानार्योमरप्रभाः॥प्रत्यगृह्ण
न्महाभागंगीतवाद्येनभूयसा॥२४॥पतिमागतमाकर्ण्यपत्न्युद्धर्षातिसंभ्रमा

निश्चक्राम गृहात्तूर्णं रूपिणी श्रीरिवालयात् ॥ २५ ॥ पतिव्रता पतिं दृष्ट्वा प्रेमो
त्कंठाश्रुलोचना ॥ मीलिताक्ष्यनमद्बुध्या मनसा परिषस्वजे ॥ २६ ॥ पत्नीं वीक्ष्य
विस्फुरंतीं देवीं वैमानिकीमिव ॥ दासीनां निष्ककंठीनां मध्ये भांतीं सविस्मितः
२७ ॥ प्रीतः स्वयं तया युक्तः प्रविष्टो निजमंदिरं ॥ मणिस्तंभशतोपेतं महेंद्रभव
नं यथा ॥ २८ ॥ पयःफेननिभाः शय्या दांता रुक्मपरिच्छदाः ॥ पर्यंका हेमदंडानि
चामरव्यजनानि च ॥ २९ ॥ आसनानि च हेमानि मृदूपस्तरणानि च ॥ मुक्तादाम
विलंबीनि वितानानि द्युमंति च ॥ ३० ॥ स्वच्छस्फटिककुड्येषु महामरकतेषु च
॥ रत्नदीपा भ्राजमाना ललना रत्नसंयुताः ॥ ३१ ॥ विलोक्य ब्राह्मणस्तत्र समृ
द्धीः सर्वसंपदां ॥ तर्क्कयामास निर्व्यग्रः स्वसमृद्धिमहेतुकीं ॥ ३२ ॥ नूनं बतैतन्म

मदुर्भगस्यशश्वद्दरिद्रस्यसमृद्धिहेतुः॥ महाविभूतेरवलोकतोन्योनैवोपपद्ये
तयदूत्तमस्य॥३३॥ नन्वब्रुवाणोदिशतेसमक्षंयाचिष्णवेभूर्यपिभूरिभोजः॥
पर्जन्यवत्तत्स्वयमीक्षमाणोदाशार्हकाणामृषभःसखामे॥३४॥ किंचित्करो
त्युर्वपियत्स्वदत्तंसुहृत्कृतंफल्ग्वपिभूरिकारी॥ मयोपनीतंपृथुकैकमुष्टिंप्र
त्यग्रहीत्प्रीतियुतोमहात्मा॥३५॥ तस्यैवमेसौहृदसख्यमैत्रीदास्यंपुनर्जन्म
निजन्मनिस्यात्॥ महानुभावेनगुणालयेनविषज्जतस्तत्पुरुषप्रसंगः॥३६॥
भक्तायचित्राभगवान्हिसंपदोराज्यंविभूतीर्नसमर्थयत्यजः॥ अदीर्घबोधा
यविचक्षणःस्वयंपश्यन्निपातंधनिनांमदोद्भवं॥३७॥ इत्थंव्यवसितोबुद्ध्याभ
क्तोतीवजनार्दने॥ विषयान्जाययात्यक्ष्यन्बुभुजेनातिलंपटः॥३८॥ तस्यवैदे

ह्य

॥भा॰द॰उ॰॥
॥११३॥

वद्देवस्य हरेर्यज्ञपतेः प्रभोः॥ ब्राह्मणाः प्रभवो दैवं नैतेभ्यो विद्यते परं॥ ३९॥ एवं स विप्रो भगवत्सुहृत्तदा दृष्ट्वा स्वभृत्यैरजितं पराजितं॥ तद्ध्यानवेगोद्ग्रथितात्मबंधनस्तद्धाम लेभेचिरतः सतां गतिं॥ ४०॥ एतद्ब्रह्मण्यदेवस्य श्रुत्वा ब्रह्मण्यतां नरः॥ लब्धभावो भगवति कर्मबंधाद्विमुच्यते॥ ४१॥ ॥इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पृथुकोपाख्यानं नाम एकाशीतितमोध्यायः॥ ८१॥ द्व्यशीतितम आगत्य कुरुक्षेत्रे रविग्रहे॥ वृष्णीन्दृष्ट्वा मुदा भूपाश्चक्रुः कृष्णकथामिथः॥ १॥ श्रीदामसुहृदे कृष्णः प्रकल्प्येंद्रपदं भुवि॥ नंदादिसुहृदानांदी कुरुक्षेत्रं जगाम सः॥ २॥ श्रीशुक उवाच॥ अथैकदा द्वारकायां वसतो रामकृष्णयोः॥ सूर्योपरागः सुमहानासीत्कल्पक्षये यथा॥ १॥ तं ज्ञात्वा मनुजा राजन्पुरस्तादेव

अ॰ ८१
॥राम॰॥
॥११३॥

सर्वतः॥ समंतपंचकं क्षेत्रं ययुः श्रेयो विधित्सया॥२॥ निःक्षत्रियां महीं कुर्वन्
रामः शस्त्रभृतां वरः॥ नृपाणां रुधिरौघेण यत्र चक्रे महाह्रदान्॥३॥ ईजे च भ
गवान्रामो यत्रास्पृष्टोपि कर्मणा॥ लोकस्यग्राहयन्नीशो यथान्योघापनुत्तये
॥४॥ महत्यां तीर्थयात्रायां तत्रागन्भारतीः प्रजाः॥ वृष्णयश्च तथाक्रूरवसुदेवाहु
कादयः॥५॥ ययुर्भारत तत्क्षेत्रं स्वमघं क्षपयिष्णवः॥ गदप्रद्युम्नसांबाद्याः सु
चंद्रशुकसारणैः॥६॥ आस्तेनिरुद्धो रक्षायां कृतवर्मा च यूथपः॥ ते रथैर्देवधि
ष्ण्याभैर्हयैश्च तरलप्लवैः॥ गजैर्नदद्भिरभ्राभैर्नृभिर्विद्याधरद्युभिः॥७॥ व्यरोचंत
महातेजाः पथि कांचनमालिनः॥ दिव्यस्रग्वस्त्रसन्नाहाः कलत्रैः खेचरा इव॥८
॥ तत्र स्नात्वा महाभागा उपोष्य सुसमाहिताः॥ ब्राह्मणेभ्यो ददुर्धेनूर्वासःस्रग्

क्ममालिनीः॥९॥एवमह्रदेषु विधिवत्सुनराप्लुत्यवृष्णयः॥ददुःस्वन्नंद्विजाग्रेभ्यः
कृष्णेनोभक्तिरस्त्विति॥१०॥स्वयंच तदनुज्ञातावृष्णयःकृष्णदेवताः॥भुक्त्वोपवि
विशुःकामंस्निग्धछायांघ्रिपांघ्रिषु॥११॥तत्रागतांस्तेददृशुःसुहृत्संबंधिनोनृ
पान्॥मत्स्योशीनरकौशल्यविदर्भकुरुसृंजयान्॥१२॥कांबोजकैकयान्मद्रा
न्कुंतीनारदकेरलान्॥अन्यांश्चैवात्मपक्षीयान्परांश्चशतशोनृप॥नंदादीन्सु
हृदोगोपान्गोपीश्चोत्कंठिताश्चिरं॥१३॥अन्योन्यसंदर्शनहर्षरंहसाप्रोत्फु
ल्लहृद्वक्त्रसरोरुहश्रियः॥आश्लिष्यगाढंनयनैःस्रवज्जलाहृष्यत्त्वचोरुद्धगिरो
ययुर्मुदं॥१४॥स्त्रियश्चसंवीक्ष्यमिथोऽतिसौहृदस्मितामलापांगदृशोऽभिरेभिरे
स्तनैःस्तनान्कुंकुमपंकरूषितान्निहत्यदोर्भिःप्रणयाश्रुलोचनाः॥१५॥ततोभि

वाद्यते स्ववृद्धान्यविष्टैरभिवादिताः ॥ स्वागतं कुशलं पृष्ट्वा चक्रुः कृष्णकथा मिथः ॥१६॥ पृथा भ्रातॄन्स्वसॄर्वीक्ष्य तत्पुत्रान्पितरावपि ॥ भ्रातृपत्नीर्मुकुंदं च जहौ संकथया शुचः ॥१७॥ कुंत्युवाच ॥ आर्य भ्रातरहं मन्ये आत्मानमकृताशिषं ॥ यद्वा आपत्सु मद्वार्तां नानुस्मरथ सत्तमाः ॥१८॥ सुहृदो ज्ञातयः पुत्रा भ्रातरः पितरावपि ॥ नानुस्मरंति स्वजनं यस्य दैवमदक्षिणं ॥१९॥ श्रीवसुदेव उ० ॥ अंब मास्मानसूयेथा दैवक्रीडनकान्नरान् ॥ ईशस्य हि वशे लोकः कुरुते कार्यते थवा ॥२०॥ कंसप्रतापिताः सर्वे वयं याता दिशं दिशं ॥ एतर्ह्येव पुनः स्थानं दैवेनासादिताः स्वसः ॥२१॥ श्रीशुक उवाच ॥ वसुदेवोग्रसेनाद्यैर्यदुभिस्तेर्चिता नृपाः ॥ आसन्नच्युतसंदर्शपरमानंदनिर्वृताः ॥२२॥ भीष्मो द्रोणोंबिकापुत्रो गांधारी ससुता

नस्र

॥भा०द०उ०॥
॥११५॥

तथा॥ सदाराः पांडवाः कुंती संजयो विदुरः कृपः॥२३॥ कुंतिभोजो विराटश्च
भीष्मको नग्नजिन्महान्॥ पुरुजिद्द्रुपदः शल्यो धृष्टकेतुः स काशिराट्॥२४॥
दमघोषो विशालाक्षो मैथिलो मद्रकेकयौ॥ युधामन्युः सुशर्मा च ससुता बा
ह्लिकादयः॥२५॥ राजानो ये च राजेंद्र युधिष्ठिरमनुव्रताः॥ श्रीनिकेतं वपुः शौ
रेः सस्त्रीकं वीक्ष्य विस्मिताः॥२६॥ अथ ते रामकृष्णाभ्यां सम्यक्प्राप्तसमर्हणाः
प्रशशंसुर्मुदा युक्ता वृष्णीन्कृष्णपरिग्रहान्॥२७॥ अहो भोजपते यूयं ज
न्मभाजो नृणामिह॥ यत्पश्यथासकृत्कृष्णं दुर्दर्शमपि योगिनां॥२८॥ यद्वि
श्रुतिः श्रुतिनुतेदमलं पुनाति पादावनेजनपयश्च वचश्च शास्त्रं॥ भूः कालभ
र्जितभगापि यदंघ्रिपद्मस्पर्शोत्थशक्तिरभिवर्षति नोऽखिलार्थान्॥२९॥ तद्द

अ० ८२

कृत्रा

॥राम०॥
॥११५॥

र्शनस्पर्शनानुपथप्रजल्पशय्यासनाशनसयौनसपिंडबंधः॥ येषांगृहेनिर
यवर्त्मनिवर्ततांवः स्वर्गापवर्गविरमः स्वयमासविष्णुः॥३०॥ श्रीशुकउवाच॥ नं
दस्तत्रयदून्प्राप्तान्ज्ञात्वाकृष्णपुरोगमान्॥ तत्रागमद्वृतोगोपैरनस्थार्थै
र्दिदृक्षया॥३१॥ तंदृष्ट्वावृष्णयोहृष्टास्तन्वःप्राणमिवोत्थिताः॥ परिषस्वजिरे
गाढंचिरदर्शनकातराः॥३२॥ वसुदेवः परिष्वज्यसंप्रीतः प्रेमविह्वलः॥ स्मरन्
कंसकृतान्क्लेशान्पुत्रन्यासंचगोकुले॥३३॥ कृष्णरामौपरिष्वज्यपितरा
वभिवाद्यच॥ नकिंचनोचतुःप्रेम्णासाश्रुकंठौकुरूद्वह॥३४॥ तावात्मासनमा
रोप्यबाहुभ्यांपरिरभ्यच॥ यशोदाचमहाभागासुतौविजहतुःशुचः॥३५॥ रोहिणी
देवकीचाथपरिष्वज्यव्रजेश्वरीं॥ स्मरंत्यौतत्कृतांमैत्रींबाष्पकंठ्यौसमूचतुः॥३६॥

भार्याभिरुक्ताःस्वस्वकरग्रहाः॥१॥श्रीशुकउवाच॥तथानुगृह्यभगवान्गोपीनां
सगुरुर्गतिः॥युधिष्टिरमथाप्टछत्सर्वांश्चसुहृदोऽव्ययं॥१॥तएवंलोकनाथेन
परिपृष्टाःसुसत्कृताः॥प्रत्यूचुर्हृष्टमनसस्तत्पादेक्षाहतांहसः॥२॥कुतोऽशिवं
त्वच्चरणांबुजासवंमहन्मनस्तोमुखनिःसृतंक्वचित्॥पिबंतियेकर्णपुटैरलं
प्रभोदेहंभृतांदेहकृदस्मृतिछिदं॥३॥हित्वात्मधामविधुतात्मकृतत्र्यवस्थामानं
दसंप्लवमखंडमकुंठबोधं॥कालोपसृष्टनिगमावनआत्तयोगमायाकृतिंपर
महंसगतिंनताःस्म॥४॥श्रीशुकउवाच॥इत्युत्तमश्लोकशिखामणिंजनेष्वभि
ष्टुवत्स्वंधककौरवस्त्रियः॥समेत्यगोविंदकथामिथोगृणं॥स्त्रिलोकगीताःशृ
णुवर्णयामिते॥५॥द्रौपद्युवाच॥हेवैदर्भ्यच्युतोभद्रेहेजांबवतिकौशले॥हे

सत्यभामे कालिंदि शैब्ये रोहिणि लक्ष्मणे ॥ ६ ॥ हे कृष्णपत्न्य एतन्नो ब्रूत वो भ
गवान्स्वयं ॥ उपयेमे यथा लोकमनुकुर्वन्स्वमायया ॥ ७ ॥ श्रीरुक्मिण्युवाच ॥ चै
द्याय मार्पयितुमुद्यतकार्मुकेषु राजस्वजेयभटशेखरितांघ्रिरेणुः ॥ निन्ये मृगें
द्र इव भागमजाविर्यूथात्त च्छ्रीनिकेतचरणोस्तु ममार्चनाय ॥ ८ ॥ सत्यभामो
वाच ॥ यो मे सनाभिवधतप्तहृदा ततेन लिप्ताभिशापमपमार्ष्टुमुपाजहार
जित्वर्क्षराजमथ रत्नमदात्स तेन भीतः पितादिशत मां प्रभवेपि दत्तां ॥ ९ ॥ जांब
वत्युवाच ॥ प्राज्ञाय देहकृदमुं निजनाथदैवं सीतापतिं त्रिनवहाँमुनाभ्ययुध्यत्
ज्ञात्वा परीक्षित उपाहरदर्हणं मां पादौ प्रगृह्य मणिनाऽहममुष्य दासी ॥ १० ॥
कालिंद्युवाच ॥ तपश्चरंतीमाज्ञाय पादस्पर्शनाशया ॥ सख्योपेत्याग्रहीत्पा

स्व

न्य

णिंयोहंनकृहमार्जनी॥११॥भद्रोवाच॥ ॥ योमांस्वयंवरउपेत्यविजित्यभूपान्
निन्येश्वयूथगमिवात्मबलिंद्विपारिः॥भ्रातृंश्चमेऽपकुरुतःस्वपुरंश्रियोक
स्तस्यास्तुमेनुभवमंघ्य्रवनेजनत्वं॥१२॥सत्योवाच॥ सप्तोक्षणोतिबलवी
र्यस्कतीक्ष्णशृंगान्पित्राकृतान्क्षितिपवीर्यपरीक्षणाय॥तान्वीरदुर्मद
हनस्तरसानिगृह्यक्रीडन्बबंधहयथाशिशवोऽजतोकान्॥१३॥यइत्थंवी
र्यशुल्कांमांदासीभिश्चतुरंगिणीं॥ पथिनिर्जित्यराजन्यान्निन्येतद्दास्य
मस्तुमे॥१४॥मित्रविंदोवाच॥पितामेमातुलेयायस्वयमाहूयदत्तवान्॥कृ
ष्णेकृष्णायतच्चित्तामक्षौहिण्यासखीजनैः॥१५॥अस्यमेपादसंस्पर्शोभ
वेज्जन्मनिजन्मनि॥कर्मभिर्भ्राम्यमाणायायेनतच्छ्रेयआत्मनः॥१६॥ल

रुग्मणोवाच ॥ ममापिराज्यच्युतजन्मकर्मचेष्टश्रुत्वामुकुंदंनारदगीतमासह ॥ चित्तं
मुकुंदेकिलपद्महस्तयावृतःस्मसंमृश्यविहायलोकपान् ॥१७॥ ज्ञात्वाममममतं
साधिपितादुहितृवत्सलः ॥ बृहत्सेनइतिख्यातस्तत्रोपायमचीकरत् ॥१८॥ यथा
स्वयंवरेराज्ञिमत्स्यःपार्थेप्सयाकृतः ॥ अयंतुबहिराछन्नोदृश्यतेसजलेपरं ॥१९॥
श्रुत्वैतत्सर्वतोभूपाआययुर्मत्पितुःपुरं ॥ सर्वास्त्रशस्त्रतत्त्वज्ञाःसोपाध्यायाः
सहस्रशः ॥ पित्रासंपूजिताःसर्वेयथावीर्ययथावयः ॥ आददुःसशरंचापंवेद्धुं
पर्षदिमद्धियः ॥२१॥ आदायव्यसृजन्केचित्सज्जंकर्तुमनीश्वराः ॥ आकोष्ठंज्यांसमु
त्कृष्यपेतुरेकेमुनाहताः ॥२२॥ सज्जंकृत्वापरेवीरामागधांबष्ठचेदिपाः ॥ भीमोदुर्यो
धनःकर्णोनाविदंस्तदवस्थितिं ॥२३॥ मत्स्याभासंजलेवीक्ष्यज्ञात्वाचतदवस्थितिं ॥

पार्थोयत्तोऽसृजद्बाणंनाछिनत्पस्पृशोपरं॥२४॥राजन्येषुनिवृत्तेषुभग्नमानेषु
मानिषु॥भगवान्धनुरादायसज्यंकृत्वाथलीलया॥२५॥तस्मिन्संधायविशिखं
मत्स्यंवीक्ष्यसकृज्जले॥छित्वेषुणापातयत्तंसूर्येचाभिजितिस्थिते॥२६॥दिविदुं
दुभयोनेदुर्जयशब्दयुताभुवि॥देवाश्चकुसुमासारान्मुमुचुर्हर्षविह्वलाः॥२७॥
तद्रंगमाविशमहंकलनूपुराभ्यांपद्भ्यांप्रगृह्यकनकोज्वलरत्नमालां॥नूत्नेनि
वीयपरिधायचकौशिकाग्र्येसव्रीडहासवदनाकबरीधृतस्रक्॥२८॥उन्नीय
वक्त्रमुरुकुंतलकुंडलत्विड्गंडस्थलंशिशिरहासकटाक्षमोक्षैः॥राज्ञोनिरीक्ष्य
परितःशनकैर्मुरारेरंसेनुरक्तहृदयानिदधेस्वमालां॥२९॥तावन्मृदंगपटहाःशंखभे
र्यानकादयः॥निनेदुर्नटनर्तक्योननृतुर्गायकाजगुः॥३०॥एवंवृतेभगवतिमये

शेन्नपयूथपाः॥ नसेहिरेयान्नसेनिस्पर्द्धितोहस्तयातुराः॥३१॥ मांतावद्रथमारो
प्यहयरत्नचतुष्टयं॥ शार्ङ्गमुद्यम्यसंनद्धस्तस्थावाजौचतुर्भुजः॥ दारुकश्चोदयामा
सकांचनोपस्करंरथं॥ मिषतांभूभुजांराज्ञिमृगाणांमृगराडिव॥३२॥ तेन्वसं
ज्जंतराजन्यानिषेद्धुंपथिकेचन॥ संयत्ताउद्धृतेष्वासाग्रामसिंहाययथाहरिं॥
३४॥ तेशार्ङ्गच्युतबाणौघैःकृत्तबाह्वंघ्रिकंधराः॥ निपेतुःप्रधनेकेचिदेकेसंत्य
ज्यदुद्रुवुः॥३५॥ ततःपुरींयदुपतिरभ्यलंकृतांरविच्छदध्वजपटचित्रतोरणां॥
कुशस्थलींदिविभुविचाभिसंस्तुतांसमाविशत्तरणिरिवस्वकेतनं॥३६॥ पितामे
पूजयामाससुहृत्संबंधिबांधवान्॥ महार्हवासोलंकारैःशय्यासनपरिच्छदैः॥३७॥
दासीभिःसर्वसंपद्भिर्भटेभरथवाजिभिः॥ आयुधानिमहार्हाणिददौपूर्णस्यभक्ति

तः॥३८॥आत्मारामस्य तस्येमा वयं वै गृहदासिकाः॥ सर्वसंगनिवृत्त्याद्धा तपसा च बभूविम॥३९॥महिष्य ऊचुः॥ भौमं निहत्य सगणं युधि तेन रुद्धा ज्ञात्वाऽथ नः क्षितिजये जितराजकन्याः॥ निर्मुच्य संसृतिविमोक्षमनुस्मरंतीः पादांबुजं परिणिनाय य आप्तकामः॥४०॥ न वयं साध्वि साम्राज्यं स्वाराज्यं भौज्यमप्युत॥ वैराज्यं पारमेष्ठ्यं च आनंत्यं वा हरेः पदं॥४१॥कामयामह एतस्य श्रीमत्पादरजः श्रियः॥ कुचकुंकुमगंधाढ्यं मूर्ध्ना वोढुं गदाभृतः॥४२॥ व्रजस्त्रियो यद्वांछंति पुलिंद्यस्तृणवीरुधः॥ गावश्चारयतो गोपाः पादस्पर्शं महात्मनः॥४३॥ ॥इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे त्र्यशीतितमोऽध्यायः॥८३॥ चतुर्भिरधिकाशीतितमे मुनिसमागमे॥ वसुदेवमखोत्साहं बंधुप्रस्थापनादिकं॥१॥श्रीशुक उवाच॥

नृ

श्रुत्वापृथासुबलपुत्र्यथयाज्ञसेनीमाधव्यथक्षितिपपत्न्यउतस्वगोप्यः॥कृ
ष्णेखिलात्मनिहरौप्रणयानुबंधंसर्वाविसिस्म्युरलमश्रुकलाकुलाक्ष्यः॥१॥इ
तिसंभाष्यमाणासुस्त्रीभिःस्त्रीषुनृभिर्नृषु॥आययुर्मुनयस्तत्रकृष्णरामदि
दृक्षया॥२॥द्वैपायनोनारदश्चच्यवनोदेवलोऽसितः॥विश्वामित्रःशतानंदो
भारद्वाजोथगौतमः॥३॥रामःसशिष्योभगवान्वसिष्ठोगालवोभृगुः॥पुलस्त्यः
कश्यपोत्रिश्चमार्कंडेयोबृहस्पतिः॥४॥द्वितस्त्रितश्चैकतश्चब्रह्मपुत्रास्तथांगिराः
॥अगस्त्योयाज्ञवल्क्यश्चवामदेवादयोपरे॥५॥तान्दृष्ट्वासहसोत्थायप्रागासी
नान्नृपादयः॥पांडवाःकृष्णरामौचप्रणेमुर्विश्ववंदितान्॥६॥तानानर्चुर्यथासर्वे
सहरामोच्युतोर्चयत्॥स्वागतासनपाद्यार्घमाल्यधूपानुलेपनैः॥७॥उवाचसु

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१२१॥

खमासीनान्भगवान्धर्मगुप्तनुः॥सदसस्तस्यमहतोयतवाचोनुशृण्वतः
॥८॥श्रीभगवानुवाच॥अहोवयंजन्मभृतोलब्धंकार्त्स्न्येनतत्फलं॥देवाना
मपिदुःप्रापंयद्योगेश्वरदर्शनं॥९॥किंस्वल्पतपसांनृणामर्चायांदेवचक्षु
षां॥दर्शनस्पर्शनप्रश्नप्रह्वपादार्चनादिकं॥१०॥नह्यम्मयानितीर्थानिन
देवामृच्छिलामयाः॥तेपुनंत्युरुकालेनदर्शनादेवसाधवः॥११॥नाग्निर्नसू
र्योनचचंद्रतारकानभूर्जलंखंश्वसनोथवाङ्मनः॥उपासिताभेदकृतोहरं
त्यघंविपश्चितोघ्नंतिमुहूर्त्तसेवया॥१२॥यस्यात्मबुद्धिःकुणपेत्रिधातुके
स्वधीःकलत्रादिषुभौमइज्यधीः॥यत्तीर्थबुद्धिःसलिलेनकर्हिचिज्जनेष्वभि
ज्ञेषुसएवगोखरः॥१३॥श्रीशुकउवाच॥निशम्येत्थंभगवतःकृष्णस्याकुंठ

अ॰८४
॥राम॰॥
॥१२१॥

मेधसः॥ वचोदुरन्वयंविप्रास्तूष्णीमासन्भ्रमद्धियः॥१४॥ चिरंविमृश्यमुन
यईश्वरस्येशितव्यतां॥ जनसंग्रहइत्यूचुःस्मयंतस्तंजगद्गुरुं॥१५॥ मुनयऊचुः
॥ यन्माययातत्वविदुत्तमावयंविमोहिताविश्वसृजामधीश्वराः॥ यदीशित
व्यायतिगूढईहया अहोविचित्रंभगवद्विचेष्टितं॥१६॥ अनीहएतद्बहुधैक
आत्मनासृजत्यवत्यत्तिनबध्यतेयथा॥ भौमैर्हिभूमिर्बहुनामरूपिणी अहो
विभूम्नश्चरितंविडंबनं॥१७॥ अथापिकालेस्वजनाभिगुप्तयेबिभर्षिसत्वंख
लनिग्रहायच॥ स्वलीलयावेदपथंसनातनंवर्णाश्रमात्मापुरुषःपरोभवा
न्॥१८॥ ब्रह्मतेहृदयंशुक्लंतपःस्वाध्यायसंयमैः॥ यत्रोपलब्धंसद्व्यक्तमव्य
क्तंचततःपरं॥१९॥ तस्माद्ब्रह्मकुलंब्रह्मन्शास्त्रयोनेस्त्वमात्मनः॥ सभाज

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१२२॥

यस्मिसद्धामतेब्रह्मण्याग्रणीर्भगवान् ॥२०॥ अद्यनोजन्मसाफल्यंविद्यायास्त
पसोदृशः ॥ त्वयासंगम्यसद्गत्यायदंतःश्रेयसांपरः ॥२१॥ नमस्तस्मैभगवतेकृ
ष्णायाकुंठमेधसे ॥ स्वयोगमाययाछन्नमहिम्नेपरमात्मने ॥२२॥ नयंविदं
त्यमीभूपाएकारामाश्चवृष्णयः ॥ मायाजवनिकाछन्नमात्मानंकालमीश्व
रं ॥२३॥ यथाशयानःपुरुषआत्मानंगुणतत्वदृक् ॥ नाममात्रेंद्रियाभातंन
वेदरहितंपरं ॥२४॥ एवंत्वांनाममात्रेषुविषयेष्विंद्रियेहया ॥ माययाविभ्रमच्चित्तो
नवेदस्मृत्युपप्लवात् ॥२५॥ तस्याद्यतेददृशिमांघ्रिमघौघमर्षतीर्थास्पदंहृदिकृ
तंस्वविपक्वयोगैः ॥ उत्सिक्तभक्त्युपहताशयजीवकोशाआपुर्भवद्गतिमथोऽनु
गृहाणभक्तान् ॥२६॥ श्रीशुकउवाच ॥ इत्यनुज्ञाप्यदाशार्हंधृतराष्ट्रंयुधिष्ठिरं ॥ राज

अ॰ ८४
॥राम॰॥
॥१२२॥

र्षेस्त्वाश्रमान्गंतुंमुनयोदधिरेमनः॥२७॥तद्वीक्ष्यतानुपव्रज्यवसुदेवोमहायशाः
॥प्रणम्यचोपसंगृह्यबभाषेदंसुयंत्रितः॥२८॥श्रीवसुदेवउवाच॥नमोवःसर्वदेवेभ्यऋ
षयःश्रोतुमर्हथ॥कर्मणाकर्मनिर्हारोयथास्यान्नस्तदुच्यतां॥२९॥श्रीनारदउवाच
नातिचित्रमिदंविप्रावसुदेवोबुभुत्सया॥कृष्णंमत्वार्भकंयन्नःपृच्छतिश्रेयआत्म
नः॥३०॥सन्निकर्षोत्रमर्त्यानामनादरणकारणं॥गांगंहित्वायथाऽन्यांभस्तत्रत्यो
यातिशुद्धये॥३१॥यस्यानुभूतिःकालेनलयोत्पत्त्यादिनास्यवै॥स्वतोन्यस्माच्चगु
णतोनकुतश्चिन्नरिष्यति॥३२॥तंक्लेशकर्मपरिपाकगुणप्रवाहैरव्याहतानुभव
मीश्वरमद्वितीयं॥प्राणादिभिःस्वविभवैरुपगूढमन्योमन्येतसूर्यमिवमेघहिमो
परागैः॥३३॥अथोचुर्मुनयोराजन्नाभाष्यानकदुंदुभिं॥सर्वेषांशृण्वतांराज्ञांत

थेवाच्युतरामयोः॥३४॥कर्मणाकर्मनिर्हारएषसाधुनिरूपितः॥यच्छ्रद्धयायजेद्विष्णुं
सर्वयज्ञेश्वरंमखेः॥३५॥चित्तस्योपशमोयंवैकविभिःशास्त्रचक्षुषा॥दर्शितःसुग
मोयोगोधर्मश्चात्ममुदावहः॥३६॥अयंस्वस्त्ययनःपंथाद्विजातेर्गृहमेधिनः॥यच्छ्र
द्धयात्मवित्तेनशुक्लेनेज्येतपूरुषः॥३७॥वित्तेषणांयज्ञदानैर्गृहैर्दारसुतेषणां॥आ
त्मलोकेषणांदेवकालेनविसृजेद्बुधः॥ग्रामेत्यक्तेषणाःसर्वेययुर्धीरास्तपोवनं
३८॥ऋणैस्त्रिभिर्द्विजोजातोदेवर्षिपितॄणांप्रभो॥यज्ञाध्ययनपुत्रैस्तांनिस्तीर्य
त्यजन्पतेत्॥३९॥त्वंत्वद्यमुक्तोद्वाभ्यांवैऋषिपित्रोर्महामते॥यज्ञैर्देवर्णमुन्मुच्य
निरृणोशरणोभव॥४०॥वसुदेवभवान्नूनंभक्त्यापरमयाहरिं॥जगतामीश्वरं
प्रार्च्चःसयद्वांपुत्रतांगतः॥४१॥श्रीशुकउवाच॥इतितद्वचनंश्रुत्वावसुदेवोम

न्य

हामनाः॥ तानृषीनृत्विजो वव्रे मूर्द्धानमभ्यप्रसाद्य च ॥४२॥ त एनमृषयो राजन्वृता धर्मेण धार्मिकं॥ तस्मिन्नयाजयन्क्षेत्रे मखैरुत्तमकल्पकैः॥४३॥ तद्वीक्षायां प्रवृत्तायां वृत्तमयः पुष्करस्रजः॥ स्नाताः स्ववाससो राजन्राजानः स्वलंकृताः॥४४॥ तन्महिष्यश्च मुदिता निष्ककंठ्यः स्ववाससः॥ दीक्षाशालामुपाजग्मुरालिप्तावस्त्रपाणयः॥४५॥ नेदुर्मृदंगपटहशंखभेर्यानकादयः॥ ननृतुर्नटनर्त्तक्यस्तुष्टुवुः सूतमागधाः॥४६॥ जगुः स्वकंठ्यो गंधर्व्यः संगीतं सहभर्तृकाः॥ तमभ्यषिंचन्विधिवदक्तमभ्यक्तमृत्विजः॥४७॥ पत्नीभिरष्टादशभिः सोमराजमिवोडुभिः॥ ताभिर्दुकूलवलयैर्हारनूपुरकुंडलैः॥४८॥ स्वलंकृताभिर्विबभौ दीक्षितोऽजिनसंवृतः॥ तस्यर्त्विजो महाराज रत्नकौशेयवाससः॥४९॥ ससदस्या विरेजुस्ते

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१२४॥

अ॰८४

यथाहृत्त्रहणोध्वरे॥४९॥तदारामश्चकृष्णश्चस्वैस्वैर्बंधुभिरन्वितौ॥रेजतुःससुतै
र्दारैर्जीवेशौस्वविभूतिभिः॥५०॥ईजेनुयज्ञंविधिनाअग्निहोत्रादिलक्षणैः॥प्रा
कृतैर्वैकृतैर्यज्ञैर्द्रव्यज्ञानक्रियेश्वरं॥५१॥अथर्त्विग्भ्योददात्कालेयथाम्नातंस
दक्षिणाः॥स्वलंकृतेभ्योलंकृत्यगोभूकन्यामहाधनाः॥५२॥पत्नीसंयाजावभृ
थ्यैश्चरित्वातेमहर्षयः॥सस्नूरामह्रदेविप्रायजमानपुरःसराः॥५३॥स्नातोलं
कारवासांसिबंदिभ्योदात्तथास्त्रियः॥ततःस्वलंकृतोवर्णानाश्वभ्योन्नेनपूजय
त्॥५४॥बंधून्सदारान्ससुतान्पारिबर्हेणभूयसा॥विदर्भकोशलकुरून्काशिके
कयसृंजयान्॥५५॥सदस्यर्त्विक्सुरगणान्नृभूतपितृचारणान्॥श्रीनिकेतमनुज्ञा
प्यशंसंतःप्रययुर्ह्युतं॥५६॥धृतराष्ट्रोनुजःपार्थाभीष्मोद्रोणःपृथायमौ॥नारदोभग

॥राम॰॥
॥१२४॥

वान्यासः सुहृत्संबंधिबांधवाः॥५७॥ बंधून्परिष्वज्य यदून्सौहृदाक्लिन्नचेतसः
॥ययुर्विरहकृच्छ्रेण स्वदेशांश्चापरे जनाः॥५८॥ नंदस्तु सह गोपालैर्बृहत्या पूजया
र्चितः॥ कृष्णरामोग्रसेनाद्यैर्न्यवात्सीद्बंधुवत्सलः॥५९॥ वसुदेवोंजसोत्तीर्य म
नोरथमहार्णवं॥ सुहृद्वृतः प्रीतमना नंदमाह करे स्पृशन्॥६०॥ श्रीवसुदेव उ०॥
भ्रातरीशकृतः पाशो नृणां यः स्नेहसंज्ञितः॥ तं दुस्त्यजमहं मन्ये शूराणामपि
योगिनां॥६१॥ अस्मास्वप्रतिकल्पेयं यत्कृताज्ञेषु सत्तमैः॥ मैत्र्यर्पिताऽफलावा
पि न निवर्त्तेत कर्हिचित्॥६२॥ प्रागकल्पाच्च कुशलं भ्रातर्वो नाचराम हि॥ अधुना
श्रीमदांधाक्षा न पश्यामः पुरः सतः॥६३॥ मा राज्यश्रीरभूत्पुंसः श्रेयस्कामस्य
मानद॥ स्वजनानुत बंधून्वा न पश्यति ययांधदृक्॥६४॥ एवं सौहृदशैथिल्यचि

त्तआनकदुंदुभिः॥ हरोदतत्कृतां मैत्रीं स्मरन्नश्रुविलोचनः॥६५॥ नंदस्तु सख्युः
प्रियकृत्प्रेम्णा गोविंदरामयोः॥ अद्यश्व इति मासांस्त्रीन्यदुभिर्मानितो वस
त्॥६६॥ ततः कामैः पूर्यमाणः सव्रजः सहबांधवः॥ परार्घ्याभरणक्षौमनाना
नर्घ्यपरिच्छदैः॥६७॥ वसुदेवोग्रसेनाभ्यां कृष्णोद्धवबलादिभिः॥ दत्तमादाय
पारिबर्हं यापितो यदुभिर्ययौ॥६८॥ नंदगोपाश्च गोप्यश्च गोविंदचरणांबुजे॥ म
नः क्षिप्तं पुनर्हर्तुमनीशा मथुरां ययुः॥६९॥ बंधुषु प्रतियातेषु वृष्णयः कृष्णदेव
ताः॥ वीक्ष्य प्रावृषमासन्नां ययुर्द्वारवतीं पुनः॥७०॥ जनेभ्यः कथयांचक्रुर्यदुदेव
महोत्सवं॥ यदासीत्तीर्थयात्रायां सुहृत्संदर्शनादिकं॥७१॥ यइदं कीर्तयेन्नित्यं शृ
णुयाद्वाथ भक्तितः॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तो गोविंदस्य प्रियो भवेत्॥७२॥ इति श्रीभा

ग.वते महापुराणे दशमस्कंधे तीर्थयात्रानुवर्णनो नाम चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥८४॥
पंचाशीतितमे रामकृष्णौ संप्रार्थितौ सुतौ ॥ पित्रे ज्ञानमथो मात्रे मृतानुश्रानय
छतां ॥१॥ नंदयित्वा कुरुक्षेत्रयात्रायां सुहृदो बहून् ॥ तत्वज्ञानं ततः पित्रोरादि
शन्मृतसूनुभिः ॥२॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथैकदात्मजौ प्राप्तौ कृतपादाभिवंदनौ
॥ वसुदेवोभिनंद्याह प्रीत्या संकर्षणाच्युतौ ॥१॥ मुनीनां स वचः स्मृत्वा पुत्रयो
र्धामसूचकं ॥ तद्वीर्यैर्जातविश्रंभः परिभाष्याभ्यभाषत ॥२॥ कृष्ण कृष्ण महा
योगिन्संकर्षण सनातन ॥ जाने वामस्य यत्साक्षात्प्रधानपुरुषौ परौ ॥३॥
यत्र येन यतो यस्य यस्मै यद्यद्यथा यदा ॥ स्यादिदं भगवान्साक्षात्प्रधानपुरु
षेश्वरः ॥४॥ एतन्नानाविधं विश्वं आत्मसृष्टमधोक्षज ॥ आत्मनानुप्रविश्यात्मं

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१२८॥

न्प्राणो जीवो विभर्ष्यजः ॥५॥ प्राणादीनां विश्वसृजां शक्तयो याः परस्य ताः ॥ पा
रतंत्र्याद्वैसादृश्याद्द्वयोश्चेष्टैव चेष्टतां ॥६॥ कांतिस्तेजः प्रभा सत्ता चंद्राग्न्यर्क
र्क्षविद्युतां ॥ यत्स्थैर्यं भूभृतां भूमेर्वृत्तिर्गंधोर्थतो भवान् ॥७॥ तर्पणं प्राणनम
पां देव त्वं ताश्च तद्रसः ॥ ओजः सहो बलं चेष्टा गतिर्वायोस्तवेश्वर ॥८॥ दिशां
त्वमवकाशोसि दिशः खं स्फोट आश्रयः ॥ नादो वर्णस्त्वमोंकार आकृतीनां
पृथक्कृतिः ॥९॥ इंद्रियं त्विंद्रियाणां त्वं देवाश्च तदनुग्रहः ॥ अवबोधो भवान् बुद्धे
र्जीवस्यानुस्मृतिः सती ॥१०॥ भूतानामसि भूतादिरिंद्रियाणां च तैजसः ॥ वैकारि
को विकल्पानां प्रधानमनुशायिनां ॥११॥ नश्वरेष्विह भावेषु तदसि त्वमनश्वरं
यथा द्रव्यविकारेषु द्रव्यमात्रं निरूपितं ॥१२॥ सत्वं रजस्तम इति गुणास्तद्द

अ॰ ८५

॥राम॰॥
॥१२८॥

त्तयश्रयाः॥त्वय्यद्दाब्रह्मणिपरेकल्पितायोगमायया॥१३॥तस्मान्नसंत्यमी
भावायर्हित्वय्येवकल्पिताः॥त्वंचामीषुविकारेषुह्यन्यदाव्यावहारिकः॥१४॥
गुणप्रवाहएतस्मिन्नबुधास्त्वखिलात्मनः॥गतिंसूक्ष्मामबोधेनसंसरंतीहक
र्मभिः॥१५॥यदृछयानृतांप्राप्यसुकल्पामिहदुर्ल्लभां॥स्वार्थेप्रमत्तस्यवयोग
तंत्वन्माययेश्वर॥१६॥असावहंममैवैतेदेहेचास्यान्वयादिषु॥स्नेहपाशैर्नि
बध्नातिभवान्सर्वमिदंजगत्॥१७॥युवांननःसुतौसाक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरौ
भूभारक्षत्रक्षपणअवतीर्णौतथात्थह॥१८॥तत्तेगतोस्म्यरणमद्यपदारविंद
मापन्नसंसृतिभयापहमार्त्तबंधो॥एतावतालमलमिंद्रियलालसेनमर्त्यात्म
दृक्त्वयिपरेयदपत्यबुद्धिः॥१९॥सूतीगृहेननुजगादभवानजोनौसंजज्ञइत्य

॥भा॰द॰उ॰॥ ॥१२७॥

अ॰ ८५

नुयुगं निजधर्मगुप्त्यै॥ नानातनूर्गगनवद्विदधज्जहासि को वेद भूम्न उरुगाय वि
भूतिमायां॥२०॥ श्रीशुक उवाच॥ आकर्ण्येत्थं पितुर्वाक्यं भगवान्सात्वतर्षभः॥ प्रत्या
ह प्रश्रयानम्रः प्रहसन् श्लक्ष्णया गिरा॥२१॥ श्रीभगवानु०॥ वचो वः समवेतार्थं
तातैतदुपमन्महे॥ यन्नः पुत्रान्समुद्दिश्य तत्त्वग्राम उदाहृतः॥२२॥ अहं यूयम
सावार्य इमे च द्वारकौकसः॥ सर्वेप्येवं यदुश्रेष्ठ विमृग्याः सचराचरं॥२३॥ आत्मा
ह्येकः स्वयंज्योतिर्नित्योऽन्यो निर्गुणो गुणैः॥ आत्मसृष्टैस्तत्कृतेषु भूतेषु बहु
धेयते॥२४॥ खं वायुर्ज्योतिरापो भूस्तत्कृतेषु यथाशयं॥ आविस्तिरोल्पभूर्येको ना
नात्वं यात्यसावपि॥२५॥ एवं भगवता राजन्वसुदेव उदाहृतं॥ श्रुत्वा विनष्टना
नाधीस्तूष्णीं प्रीतमना अभूत॥२६॥ अथ तत्र कुरुश्रेष्ठ देवकी सर्वदेवता॥ श्रुत्वा

शुक उ॰

॥राम॥ ॥१२७॥

नीतंगुरोःपुत्रमात्मजाभ्यांसुविस्मिता॥२७॥कृष्णरामौसमाश्वास्यपुत्रान्कं
सविहिंसितान्॥स्मरंतीकृपणंप्राहवैक्लव्यादश्रुलोचना॥२८॥देवक्युवाच॥
रामरामाप्रमेयात्मन्कृष्णयोगेश्वरेश्वर॥वेदाऽहंवांविश्वसृजामीश्वरावादि
पूरुषौ॥२९॥कालविध्वस्तसत्वानांराज्ञामुछास्त्रवर्त्तिनां॥भूमेर्भारायमाणा
नामवतीर्णौकिलाद्यमे॥३०॥यस्यांशांशांशभागेनविश्वोत्पत्तिलयोदयाः॥
भवंतिकिलविश्वात्मंस्तंत्वाद्याहंगतिंगता॥३१॥चिरान्मृतसुतादानेगुरु
णाकिलचोदितौ॥आनिन्यथुःपितृस्थानाद्गुरवेगुरुदक्षिणां॥३२॥तथामे
कुरुतंकामंयुवांयोगेश्वरेश्वरौ॥भोजराजहतान्पुत्रान्कामयेद्रष्टुमाहृतान्
॥३३॥ऋषिरुवाच॥एवंसंचोदितोमात्रारामःकृष्णश्चभारत॥सुतलंसंविवि

शन्तुर्योगमायामुपाश्रितौ॥३४॥तस्मिन्प्रविष्टावुपलभ्यदैत्यराट् विश्वात्म
देवंसुतरांतथात्मनः॥तद्दर्शनाह्लादपरिप्लुताशयःसद्यःसमुत्थायननाम
मसान्वयः॥३५॥तयोःसमानीयवरासनंमुदानिविष्टयोस्तत्रमहात्मनो
स्तयोः॥दधारपादाववनिज्यतज्जलंसवृंदआब्रह्मपुनद्यदंबुह॥३६॥सम
र्हयामाससतौविभूतिभिर्महार्हवस्त्राभरणानुलेपनैः॥तांबूलदीपामृत
भक्षणादिभिःस्वगोत्रवित्तात्मसमर्पणेनच॥३७॥सइंद्रसेनोभगवत्पदांबु
जंबिभ्रन्मुहुःप्रेमविभिन्नयाधिया॥उवाचहानंदजलाकुलेक्षणःप्रहृष्टरोमा
नृपगद्गदाक्षरः॥३८॥बलिरुवाच॥नमोनंतायबृहतेनमःकृष्णायवेधसे॥सां
ख्ययोगवितानायब्रह्मणेपरमात्मने॥३९॥दर्शनंवांहिभूतानांदुःप्रापंच

तिदुर्लभं ॥ रजस्तमःस्वभावानां यन्नः प्राप्तो यदृछया ॥ ४० ॥ दैत्यदानवगं
धर्वाःसिद्धविद्याध्रचारणाः ॥ यक्षरक्षःपिशाचाश्च भूतप्रमथनायकाः ॥ ४१
विशुद्धसत्वधाम्न्यद्धा त्वयि शास्त्रशरीरिणि ॥ नित्यंनिबद्धवैरास्ते वयं चा
न्ये च तादृशाः ॥ ४२ ॥ केचनोद्बद्धवैरेण भक्त्या केचन कामतः ॥ न तथा सत्वसं
रब्धाः सन्निकृष्टाः सुरादयः ॥ ४३ ॥ इदमित्थमिति प्रायस्तव योगेश्वरेश्वर ॥ न
विंदंत्यपि योगेशा योगमायां कुतो वयं ॥ ४४ ॥ तन्नः प्रसीद निरपेक्षविमृग्य
युष्मत्पादारविंदधिषणान्यगृहांधकूपात् ॥ निष्क्रम्य विश्वशरणांघ्र्युपल
ब्धवृत्तिः शांतो यथैक उत सर्वसखैश्चरामि ॥ ४५ ॥ शाध्यस्मानीशितव्येश नि
ष्पापान्कुरु नः प्रभो ॥ पुमान्यच्छ्रद्धयातिष्ठंश्चोदनाया विमुच्यते ॥ ४६ ॥ श्री

भगवानुवाच॥ आसन्मरीचेःषट्पुत्राउर्णायांप्रथमेंतरे॥देवाःकंजहसुर्वीक्ष्य
सुतांयभितुमुद्यतं॥४७॥तेनासुरीमगन्योनिमधुनावद्यकर्मणा॥हिरण्य
कशिपोर्जातानीतास्तेयोगमायया॥४८॥देवक्याउदरेजाताराजन्कंसवि
हिंसिताः॥सातान्शोचत्यात्मजान्स्वांस्तइमेध्यासतेंतिके॥४९॥इतएतान्प्र
णेष्यामोमातृशोकापनुत्तये॥ततःशापाद्विनिर्मुक्तालोकंयास्यंतिविज्वराः॥५०
॥स्मरोद्गीथःपरिष्वंगःपतंगःक्षुद्रभृद्घृणी॥षडिमेमत्प्रसादेनपुनर्यास्यं
तिसद्गतिं॥५१॥इत्युक्त्वातान्समादायइंद्रसेनेनपूजितौ॥पुनर्द्वारवतीमेत्य
मातुःपुत्रानयच्छतां॥५२॥तान्दृष्ट्वाबालकान्देवीपुत्रस्नेहस्नुतस्तनी॥परिष
ज्यांकमारोप्यमूर्ध्न्यजिघ्रदभीक्ष्णशः॥५३॥अपाययत्स्तनंप्रीतासुतस्पर्श

परिप्लुता ॥ मोहिता मायया विष्णोर्यया सृष्टिः प्रवर्त्तते ॥ ५४ ॥ पीत्वामृतमयं तस्याः पीतशेषं गदाभृतः ॥ नारायणांगसंस्पर्शप्रतिलब्धात्मदर्शनाः ॥ ५५ ॥ ते नमस्कृत्य गोविंदं देवकीं पितरं बलं ॥ मिषतां सर्वभूतानां ययुर्द्धाम दिवौकसां ॥ ५६ ॥ तं दृष्ट्वा देवकी देवी मृतागमननिर्गमं ॥ मेने सुविस्मिता मायां कृष्णस्य रचितां नृप ॥ ५७ ॥ एवंविधान्यद्भुतानि कृष्णस्य परमात्मनः ॥ वीर्याण्यनंतवीर्यस्य संत्यनंतानि भारत ॥ ५८ ॥ सूत उवाच ॥ य इदमनुशृणोति श्रावयेद्वा मुरारेश्चरितममृतकीर्त्तेर्वर्णितं व्यासपुत्रैः जगदघभिदलं तद्भक्तसत्कर्णपूरं भगवति कृतचित्तो याति तत्क्षेमधाम ॥ ५९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे मृतात्मजानयनं नाम पंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ षडशीतितमेदं भात्स्मभद्रामर्जुनोहरत् ॥ गत्वा

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१२०॥

चमिथिलांकृष्णोनृपविप्रावनंदयत्॥१॥पित्रोःस्वज्ञानमादिश्यस्कभद्रांफाल्गु
णायच॥जगाममिथिलांकृष्णःस्वभक्तप्रियकृत्तमः॥२॥श्रीराजोवाच॥ब्रह्मन्वे
दितुमिछामःस्वसारंरामकृष्णयोः॥यथोपयेमेविजयोयाममासीत्पिताम
ही॥१॥श्रीशुकउवाच॥अर्जुनस्तीर्थयात्रायांपर्य्यटन्नवनींप्रभुः॥गतःप्रभासम
शृणोन्मातुलेयींसआत्मनः॥२॥दुर्योधनायरामस्तांदास्यतिनचापरे॥त
ल्लिप्सुःसयतिर्भूत्वात्रिदंडीद्वारकामगात्॥३॥तत्रवैवार्षिकान्मासानवात्सी
त्स्वार्थसाधकः॥पौरैःसभाजितोभीक्ष्णंरामेणाजानताचसः॥४॥एकदागृहमा
नीयआतिथ्येननिमंत्र्यतं॥श्रद्धयोपहृतंभैक्ष्यंबलेनबुभुजेकिल॥५॥सोपश्य
त्तत्रमहतींकन्यांवीरमनोहरां॥प्रीत्युत्फुल्लेक्षणस्तस्यांभावक्षुब्धंमनोदधे॥६॥

अ॰ ८६
ती
॥राम॰॥
॥१२०॥

सापितंचकमेवीक्ष्यनारीणांहृदयंगमं॥ हसंतीव्रीडितापांगीतन्न्यस्तहृदये
क्षणा॥७॥तांपरंसमनुध्यायन्नंतरंप्रेप्सुरर्जुनः॥नलेभेसंभ्रमच्चित्तःकामेनाति
बलीयसा॥८॥ महत्यांदेवयात्रायांरथस्थांदुर्गनिर्गतां॥जहारानुमतःपित्रोः
कृष्णस्यचमहारथः॥९॥रथस्थोधनुरादायशूरांश्चारुंधतोभटान्॥विद्राव्यक्रो
शतांस्वानांस्वभागंमृगराडिव॥१०॥तच्छ्रुत्वाक्षुभितोरामःपर्वणीवमहार्णवः॥गृ
हीतपादःकृष्णेनसुहृद्भिश्चान्वशाम्यत॥११॥प्राहिणोत्पारिबर्हाणिवरवध्वो
र्मुदाबलः॥महाधनोपस्करेभरथाश्वनरयोषितः॥१२॥श्रीशुकउवाच॥कृष्ण
स्यासीद्द्विजश्रेष्ठःश्रुतदेवइतिश्रुतः॥कृष्णैकभक्त्यापूर्णार्थःशांतःकविरलंप
टः॥१३॥सउवासविदेहेषुमिथिलायांगृहाश्रमी॥अनीहयागताहार्य्यनिर्वर्ति

तनिजक्रियः ॥१४॥ यात्रामात्रंत्वहरहर्दैवादुपनमत्युत ॥ नाधिकंतावतातुष्टःक्रि
याश्चक्रेयथोचिताः ॥१५॥ तथातद्राष्ट्रपालोंगबहुलाश्वइतिश्रुतः ॥ मैथिलोनि
रहंमानउभावप्यच्युतप्रियौ ॥१६॥ तयोःप्रसन्नोभगवान्दारुकेणाहृतंरथं ॥
आरुह्यसाकंमुनिभिर्विदेहान्प्रययौप्रभुः ॥१७॥ नारदोवामदेवोत्रिःकृष्णोरामो
सितोरुणिः ॥ अहंबृहस्पतिःकण्वोमैत्रेयश्च्यवनादयः ॥१८॥ तत्रतत्रतमायांतं
पौराजानपदानृपाः ॥ उपतस्थुःसार्घहस्ताग्रहैःसूर्यमिवोदितं ॥१९॥ आनर्त्तध
न्वकुरुजांगलकंकमत्स्यपांचालकुंतिमधुकैकयकोशलार्णाः ॥ अन्येच
तन्मुखसरोजमुदारहाससस्निग्धेक्षणंनृपपपुर्दृशिभिर्नृनार्य्यः ॥२०॥ तेभ्यःस्व
वीक्षणविनष्टतमिस्रदृग्भ्यःक्षेमंत्रिलोकगुरुरर्थदृशंचयच्छन् ॥ शृण्वन्दिगंत

धवलंस्वयशोशुभघ्नंगीतंस्फरैर्नृभिरगाच्छनकैर्विदेहान् ॥२१॥ तेच्युतंप्राप्तमा
कर्ण्यपौराजानपदानृप ॥ अभीयुर्मुदितास्तस्मैगृहीतार्हणपाणयः ॥२२॥ दृष्ट्वा
तउत्तमश्लोकंप्रीत्युत्फुल्लाननाशयाः ॥ कैर्धृतांजलिभिर्नेमुःश्रुतपूर्वांस्तथा
मुनीन् ॥२३॥ स्वानुग्रहायसंप्राप्तंमन्वानौतंजगद्गुरुं ॥ मैथिलःश्रुतदेवश्चपा
दयोःपेततुःप्रभोः ॥२४॥ निमंत्रयेतांदाशार्हमातिथ्येनसहद्विजैः ॥ मैथिलःश्रुत
देवश्चयुगपत्संहतांजली ॥२५॥ भगवांस्तदभिप्रेत्यद्वयोःप्रियचिकीर्षया ॥ उभ
योराविशद्गेहमुभाभ्यांतदलक्षितः ॥२६॥ श्रोतुमप्यसतांदूरात्जनकःस्वगृहा
गतान् ॥ आनीतेष्वासनाग्र्येषुसुखासीनान्महामनाः ॥२७॥ प्रवृद्धभक्त्याउद्धर्षहृद
यास्राविलेक्षणः ॥ नत्वातदंघ्रीन्प्रक्षाल्यतदपोलोकपावनीः ॥२८॥ सकुटुंबोवह

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१३२॥

न्मूर्द्ध्नीपूजयांचक्र ईश्वरान्॥ गंधमाल्यांबराकल्पधूपदीपार्घगोवृषैः॥२९॥ वाचा
मधुरया प्रीणन्निदमाहान्नतर्पितान्॥ पादावंकगतौ विष्णोः संस्पृशञ्छनकैर्मु
दा॥३०॥ श्रीराजोवाच॥ भवान्हि सर्वभूतानामात्मा साक्षी स्वदृक्प्रभो॥ अथनस्त्व
त्पदांभोजं स्मरतां दर्शनं गतः॥३१॥ स्ववचस्तदृतं कर्तुमस्मदृग्गोचरो भवान्॥ य
दात्थैकांतभक्तान्मे नानंतः श्रीरजः प्रियः॥३२॥ कोनु त्वच्चरणांभोजमेवंविद्विसृ
जेत्पुमान्॥ निःकिंचनानां शांतानां मुनीनां यस्त्वमात्मदः॥३३॥ योवतीर्य यदोर्वं
शे नृणां संसरतामिह॥ यशो वितेने तच्छांत्यै त्रैलोक्यवृजिनापहं॥३४॥ नमस्तुभ्यं भ
गवते कृष्णायाकुंठमेधसे॥ नारायणाय ऋषये सुशांतं तप ईयुषे॥३५॥ दिना
निकतिचिद्भूमन्गृहान्नो निवस द्विजैः॥ समेतः पादरजसा पुनीहीदं निमेः

॥अ॰८६॥

॥राम॰॥
॥१३२॥

कुलं॥३६॥इत्युपामंत्रितोराज्ञाभगवान्लोकभावनः॥उवासकुर्वन्नुकल्याणंमि
थिलानरयोषितां॥३७॥श्रुतदेवोच्युतंप्राप्तंस्वगृहान्जनकोयथा॥नत्वामुनीन्सु
संहृष्टोधुन्वन्वासोननर्त्तह॥३८॥तृणपीठबृसीष्वेतानानीतेषूपवेश्यसः॥स्वाग
तेनाभिवंद्यांघ्रीन्सभार्योवनिजेमुदा॥३९॥तदंभसामहाभागआत्मानंसगृहा
न्वयं॥स्नापयांचक्रउद्धर्षोलब्धसर्वमनोरथः॥४०॥फलार्हणोशीरशिवामृतां
बुभिर्मृदासुरभ्यातुलसीकुशांबुजैः॥आराधयामासयथोपपन्नयासपर्य्यया
सत्वविवर्द्धनांधसा॥४१॥सतर्क्कयामासकुतोममान्वभूत्गृहांधकूपेपतितस्य
संगमः॥यःसर्वतीर्थास्पदपादरेणुभिःकृष्णेनचास्यात्मनिकेतभूसुरैः॥४२॥सू
पविष्टान्कृतातिथ्यान्श्रुतदेवउपस्थितः॥सभार्यस्वजनापत्यउवाचांघ्र्यभि

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१३३॥

अ॰ ८६

मच्छ्रीनिः॥४३॥ श्रुतदेव उवाच॥ नाद्य नो दर्शनं प्राप्तः परं परमपूरुषः॥ यर्हीदं शक्तिभिः
सृष्ट्वा प्रविष्टो ह्यात्मसत्तया॥४४॥ यथा शयानः पुरुषो मनसैवात्ममायया॥ सृ
ष्ट्वा लोकं परं स्वाप्नमनुविश्यावभासते॥४५॥ शृण्वतां गदतां शश्वदर्चतां त्वाभि
वंदतां॥ नृणां संवदतामंतर्हृदि भास्यमलात्मनां॥४६॥ हृदिस्थोप्यतिदूरस्थः
कर्मविक्षिप्तचेतसां॥ आत्मशक्तिभिरग्राह्योप्यंत्युपेतगुणात्मनां॥४७॥ नमो
स्तु तेध्यात्मविदां परात्मने ह्यनात्मने स्वात्मविभक्तमृत्यवे॥ सकारणाकारण
लिंगमीयुषे स्वमायया संवृतरुद्धदृष्टये॥४८॥ स त्वं शाधि स्वभृत्यान्नः किं दे
व करवाम ते॥ एतदंतो नृणां क्लेशो यद्भवानक्षिगोचरः॥४९॥ श्रीशुक उवाच॥ त
दुक्तमित्युपाकर्ण्य भगवान्प्रणतार्तिहा॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रहसंस्तमु

॥राम॰॥
॥१३३॥

रि

वाच ह॥५०॥ श्रीभगवानुवाच॥ ब्रह्मंस्तेनुग्रहार्थाय संप्राप्तान्विद्ध्यमून्मुनीन्॥
संचरंति मया लोकान्पुनंतः पादरेणुभिः॥५१॥ देवाः क्षेत्राणि तीर्थानि दर्शनस्प
र्शनार्चनैः॥ शनैः पुनंति कालेन तदप्यर्हत्तमेक्षया॥५२॥ ब्राह्मणो जन्मना
श्रेयान्सर्वेषां प्राणिनामिह॥ तपसा विद्यया तुष्ट्या किमु मत्कलया युतः॥५३॥
न ब्राह्मणान्मे दयितं रूपमेतच्चतुर्भुजं॥ सर्ववेदमयो विप्रः सर्वदेवमयो ह्यहं॥
५४॥ दुःप्रज्ञा अविदित्वैवमवजानंत्यसूयवः॥ गुरुं मां विप्रमात्मानमर्चादावि
ज्यदृष्टयः॥५५॥ चराचरमिदं विश्वं भावा ये चास्य हेतवः॥ मद्रूपाणीति चेत
स्याधत्ते विप्रो मदीक्षया॥५६॥ तस्माद्ब्रह्मऋषीनेतान्ब्रह्मन्मच्छ्रद्धयार्च
य॥ एवं चेदर्चितोस्म्यद्धा नान्यथा भूरिभूतिभिः॥५७॥ श्रीशुक उवाच॥ स इ

त्थं प्रभुणादिष्टः स ह कृष्णानुद्विजोत्तमान् ॥ आराध्यैकात्मभावेन मैथिलश्चा
पतद्गतिं ॥ ५८ ॥ एवं स्वभक्तयो राजन्भगवान्भक्तभक्तिमान् ॥ उषित्वादिश्य स
न्मार्गं पुनर्द्वारवतीमगात् ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे
षडशीतितमोध्यायः ॥ ॥ ८६ ॥ ॥ ॥ सप्ताशीतितमे नारायणनारद
वादतः ॥ वेदैः स्तुनिर्गुणालं वा निर्गुणावधि वर्ण्यते ॥ १ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदे
वाय ॥ वागीशा यस्य वदने लक्ष्मीर्यस्य च वक्षसि ॥ यस्यास्ते हृदये संवित्तं नृसिंह
महं भजे ॥ १ ॥ संप्रदायविशुद्ध्यर्थं स्वीयनिर्बंधयंत्रितः ॥ श्रुतिस्तुतिमितव्याख्यां करि
ष्यामि यथामति ॥ २ ॥ श्रीमद्भागवतं पूर्वैः सारतः संनिषेवितं ॥ मया तु तदुपस्पृष्टमु
च्छिष्टमुपचीयते ॥ ४ ॥ श्रीपरीक्षिदुवाच ॥ ब्रह्मन्ब्रह्मण्यनिर्देश्ये निर्गुणे गुणवृ

मे

नयः॥ कथंचरंतिश्रुतयःसाक्षात्सदसतःपरे॥१॥शुकदेवउवाच॥ बुद्धींद्रियमनः
प्राणान्जनानामसृजत्प्रभुः॥मात्रार्थंचभवार्थंचआत्मनेकल्पनायच॥२॥सैषाह्यु
पनिषद्ब्राह्मीपूर्वेषांपूर्वजैर्धृता॥श्रद्धयाधारयेद्यस्तांक्षेमंगच्छेदकिंचनः॥३॥
अत्रतेवर्णयिष्यामिगाथांनारायणान्वितां॥नारदस्यचसंवादमृषेर्नारायण
स्यच॥४॥एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः॥सनातनमृषिंद्रष्टुंययौ
नारायणाश्रमं॥५॥योवैभारतवर्षेस्मिन्क्षेमायस्वस्तयेनृणां॥धर्मज्ञानशमोपे
तमाकल्पादास्थितस्तपः॥६॥तत्रोपविष्टमृषिभिःकलापग्रामवासिभिः॥परी
तंप्रणतोपृच्छदिदमेवकुरूद्वह॥७॥तस्मैह्यवोचद्भगवानृषीणांशृण्वतामिदं॥योब्र
ह्मवादःपूर्वेषांजनलोकनिवासिनां॥८॥श्रीभगवानुवाच॥स्वायंभुवब्रह्मसत्रंज

नलोकेभवत्पुरा॥तत्रस्थानांमानसानांमुनीनामूर्द्धरेतसां॥९॥श्वेतद्वीपंगतव
तित्वयिद्रष्टुंतदीश्वरं॥ब्रह्मवादःसुसंवृत्तःश्रुतयोयत्रशेरते॥१०॥तत्रहायमभू
त्प्रश्नस्त्वंमांयमनुपृच्छसि॥तुल्यश्रुततपःशीलास्तुल्यस्वीयारिमध्यमाः॥११॥
अपिचक्रुःप्रवचनमेकंशुश्रूषवोपरे॥१॥श्रीसनंदनउ॰॥ स्वसृष्टमिदमापीयशा
यानंसहशक्तिभिः॥तदंतेबोधयांचक्रुस्तल्लिंगैःश्रुतयःपरं॥१२॥यथाशयानंसं
म्राजंबंदिनस्तत्पराक्रमैः प्रत्यूषेभ्येत्यसुश्लोकैर्बोधयंत्यनुजीविनः॥१३॥
श्रुतयऊचुः ॥ जयजयजह्यजामजितदोषगृभीतगुणांत्वमसियदात्मनास
मवरुद्धसमस्तभगः॥अगजगदोकसामखिलशक्त्यवबोधकतेक्वचिदजया
त्मनाचचरतोनुचरेन्निगमः॥१४॥बृहदुपलब्धमेतदवयंत्यवशेषतयायतउद

यास्तमयोविकृतेर्मृदिवाविकृतानानु॥ अतऋषयोदधुस्त्वयिमनोवचनाचरि
तंकथमयथाभवंतिभुविदत्तपदानिनृणां॥१५॥ इतितवसूरयस्त्र्यधिपतेखि
ललोकमलक्षपणकथामृताब्धिमवगाह्यतपांसिजहुः॥ ॥ किमुतपुनःस्व
धामविधुताशयकालगुणाःपरमभजंतियेपदमजस्रसुखानुभवं॥१६॥ दृ
तयइवश्वसंत्यसुभृतोयदितेनुविधामहदहमादयोऽडमसृजन्यदनुग्रहतः॥
पुरुषविधोन्वयोत्रचरमोन्नमयादिषुयःसदसतःपरंत्वमथयदेष्ववशेषमृतं॥
१७॥ उदरमुपासतेयऋषिवर्त्मसुकूर्पदृशःपरिसरपद्धतिंहृदयमारुणयोदहरं
॥ततउदगादनंततवधामशिरःपरमंपुनरिहयत्समेत्यनपतंतिकृतांतमुखे॥१८
॥स्वकृतविचित्रयोनिषुविशन्निवहेतुतयातरतमतश्चकास्स्यनलवत्स्वकृतानु

॥भा॰द॰उ॥
॥१३८॥

कृतिः॥अथवितथास्वमूष्ववितथंतवधामसमंविरजधियोन्वयंत्यभिविपन्यवएक
रसं॥१९॥स्वकृतपुरेष्वमीष्वबहिरंतरसंवरणंतवपुरुषंवदंत्यखिलशक्तिधृतोंश
कृतं॥इतिनृगतिंविविच्यकवयोनिगमावपनंभवतउपासतेंघ्रिमभवंभुविविश्व
सिताः॥२०॥दुरवगमात्मतत्वनिगमायतवात्ततनोश्चरितमहामृताब्धिपरिवर्त
परिश्रमणाः॥नपरिलषंतिकेचिदपवर्गमपीश्वरतेचरणसरोजहंसकुलसंग
विसृष्टगृहाः॥२१॥त्वदनुपथंकुलायमिदमात्मसुहृत्प्रियवच्चरतितथोन्मुखे
त्वयिहितेप्रियआत्मनिच॥नवतरमंत्यहोअसदुपासनयात्महनोयदनुशया
भ्रमंत्युरुभयेकुशरीरभृतः॥२२॥निभृतमरुन्मनोक्षदृढयोगयुजोहृदियन्मुनय
उपासतेतदरयोऽपिययुःस्मरणात्॥स्त्रियउरगेंद्रभोगभुजदंडविषक्तधियोवयम

अ॰८७

॥राम॰॥
॥१३८॥

पितेसमाःसमदृशोंघ्रिसरोजसुधाः॥२३॥ कइहनुवेदबतावरजन्मलयोग्रस
रंयतउदगादृषिर्यमनुदेवगणाउभये॥ तर्हिनसन्नचासदुभयंनचकालजवःकिमपि
नतत्रशास्त्रमवकृष्यशयीतयदा॥२४॥ जनिमसतःसतोमृतिमुतात्मनिये
चभिदांविपणमृतंस्मरंत्युपदिशंतितआरुपितैः॥ त्रिगुणमयःपुमानितिभिदा
यदबोधकृतात्वयिनततःपरत्रसभवेदवबोधरसे॥२५॥ सदिवमनस्त्रिवृत्त्वयि
विभात्यसदामनुजात्सदभिमृशंत्यशेषमिदमात्मतयात्मविदः॥ नहिविकृ
तिंत्यजंतिकनकस्यतदात्मतयास्वकृतमनुप्रविष्टमिदमात्मतयावसितं॥२६॥
तवपरियेचरंत्यखिलसत्वनिकेततयातउतपदाक्रमंत्यविगणय्यशिरोनिर्ऋ
तेः॥ परिवयसेपशूनिवगिराविबुधानपितांस्त्वयिकृतसौहृदाःखलुपुनंतिनयेवि

॥श्री·द·उ·॥
॥१३७॥

मुखाः॥२७॥त्वमकरणःस्वराडखिलकारकशक्तिधरस्तवबलिमुद्वहंतिसमदंत्य
जयानिमिषाः॥वर्षभुजोखिलक्षितिपतेरिवविश्वसृजोविदधतियत्रयेत्वधिकृता
भवतश्चकिताः॥२८॥स्थिरचरजातयःस्युरजयोत्थनिमित्तयुजोविहरउदीक्षयायदि
परस्यविमुक्ततः॥नहिपरमस्यकश्चिदपरोनपरश्चभवेद्वियतइवापदस्यतव
शून्यतुलांदधतः॥२९॥अपरिमिताध्रुवास्तनुभृतोयदिसर्वगतास्तर्हिनशास्यतेति
नियमोध्रुवनेतरथा॥अजनिचयन्मयंतदविमुच्यनियंतृभवेत्सममनुजा
नतांयदमतंमतदुष्टतया॥३०॥नघटतउद्भवःप्रकृतिपूरुषयोरजयोरुभययुजा
भवंत्यसुभृतोजलबुद्बुदवत्॥त्वयितइमेततोविविधनामगुणैःपरमेसरितइ
वार्णवेमधुनिलिल्युरशेषरसाः॥३१॥नृषुतवमाययाभ्रममभीष्ववगत्यभृशं

अ· ८७
॥राम·॥
॥१३७॥

त्वयिस्कधियोऽभवेदधतिभावमनुप्रभवं॥ कथमनुवर्त्ततांभवभयंतवयद्भ्रुकु
टिःसृजतिमुहुस्त्रिणेमिरभवच्छरणेषुभयं॥३२॥ विजितहृषीकवायुभिरदांत
मनस्तुरगंयइहयतंतियंतुमतिलोलमुपायखिदः॥ व्यसनशतान्विताःस
मवहायगुरोश्चरणंवणिजइवाजसंत्यकृतकर्णधराजलधौ॥३३॥ स्वजनसु
तात्मदारधनधामधरासुरथैस्त्वयिसतिकिंनृणांश्रयतआत्मनिसर्वरसे॥
इतिसदजानतांमिथुनतोरतयेचरतांसुखयतिकोन्विहस्वविहतेस्वनिरस्त
भगे॥३४॥ भुविपुरुपुण्यतीर्थसदनान्यृषयोविमदास्तउतभवत्पदांबुजहृदोऽघ
भिदंघ्रिजलाः॥ दधतिसकृन्मनस्त्वयियआत्मनिनित्यसुखेनपुनरुपासतेपुरु
षसारहरावसथान्॥३५॥ सतइदमुत्थितंसदितिचेन्ननुतर्कहतंव्यभिचरतिक्व

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१३८॥

चक्रुश्चमृषाननतथोभययुक्॥ व्यवहृतयेविकल्पइषितोंधपरंपरयाभ्रमयतिभा
रतीतउरुवृत्तिभिरुक्थजडान्॥३६॥ नयदिदमग्रआसनभविष्यदतोनिधना
दनुमितमंतरात्वयिविभातिमृषैकरसे॥ अतउपमीयतेद्रविणजातिविकल्प
पथैर्वितथमनोविलासमृतमित्यवयंत्यबुधाः॥३७॥ सयदजयात्वजामनुशयी
तगुणांश्चजुषन्भजतिसरूपतांतदनुमृत्युमपेतभगः॥ त्वमुतजहासितामहि
रिवत्वचमात्तभगोमहसिमहीयसेऽष्टगुणितेपरिमेयभगः॥३८॥ यदिनसमुद्ध
रंतियतयोहृदिकामजटादुरधिगमोऽसतांहृदिगतोऽस्मृतकंठमणिः॥ असु
तृपयोगिनामुभयतोप्यसुखंभगवन्ननपगतांतकादनधिरूढपदाद्भवतः॥३९॥
त्वदवगमीनवेत्तिभवदुत्थशुभाशुभयोर्गुणविगुणान्वयांस्तर्हिनदेहभृतांचगि

अ॰८७

॥राम॥
॥१३८॥

रः॥अनुयुगमन्वहंसगुणगीतपरंपरयाश्रवणभृतोयतस्त्वमपवर्गगतिर्म
नुजेः॥४०॥द्युपतयएवतेनययुरंतमनंततयात्वमपियदंतरांडनिचयाननुसा
वरणाः॥खइवरजांसिवांतिवयसासहयच्छ्रुतयस्त्वयिहिफलंत्यतन्निरसने
नभवन्निधनाः॥४१॥श्रीभगवानुवाच॥इत्येतद्ब्रह्मणःपुत्राआश्रुत्यात्मानुशा
सनं॥सनंदनमथानर्चुःसिद्धाज्ञात्वात्मनोगतिं॥४२॥इत्यशेषसमाम्नायपु
राणोपनिषद्रसः॥समुद्धृतःपूर्वजातैर्व्योमयानैर्महात्मभिः॥४३॥त्वंचैतद्ब्रह्म
दायादश्रद्धयात्मानुशासनं॥धारयंश्चरगांकामंकामानांभर्ज्जनंनृणां॥४४॥
श्रीशुकउवाच॥एवंसऋषिणादिष्टंगृहीत्वाश्रद्धयात्मवान्॥पूर्णःश्रुतधरोराज
न्नाहवीरव्रतोमुनिः॥४५॥श्रीनारदउवाच॥नमस्तस्मैभगवतेकृष्णायामलकी

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१३१॥

र्तये॥ यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः॥४६॥ इत्याद्यमृषिमानम्य तच्छिष्यांश्च महात्मनः॥ ततोगादाश्रमं साक्षात्पितुर्द्वैपायनस्य मे॥४७॥ सभाजितो भगवता कृतासनपरिग्रहः॥ तस्मै तद्वर्णयामास नारायणमुखाच्छ्रुतं॥४८॥ इत्येतद्वर्णितं राजन्यन्नः प्रश्नः कृतस्त्वया॥ यथा ब्रह्मण्यनिर्देश्ये निर्गुणेपि मनश्चरेत्॥४९॥ योस्योत्प्रेक्षक आदिमध्यनिधने योव्यक्तजीवेश्वरो यः सृष्ट्वेदमनुप्रविश्य ऋषिणा चक्रे पुरः शास्ति ताः॥ यं संपद्य जहात्यजामनुशयी सुप्तः कुलायं यथा॥ तं कैवल्यनिरस्तयोनिमभयं ध्यायेदजस्रं हरिं॥५०॥ ॥इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे नारायणनारदसंवादो नाम सप्ताशीतितमोध्यायः॥८७॥ ॥अष्टाशीतितमे विष्णुभक्तः कैवल्यमश्नुते॥ ततो वृकाद्देवभक्तस्तु विभूतिमिति

॥अ॰८७॥
४२
॥राम॥
॥१३१॥

वर्ण्यते॥१॥श्रीराजोवाच॥देवासुरमनुष्येषुयेभजंत्यशिवंशिवं॥प्रायस्तेधनिनोभो
जानतुलक्ष्म्याःपतिंहरिं॥१॥एतद्वेदितुमिच्छामःसंदेहोत्रमहान्हिनः॥विरुद्धशी
लयोःप्रभ्वोर्विरुद्धाभजतांगतिः॥२॥श्रीशुकउवाच॥शिवःशक्तियुतःशश्वत्त्रिलिं
गोगुणसंवृतः॥वैकारिकस्तैजसश्चतामसश्चेत्यहंत्रिधा॥३॥ततोविकाराअ
भवन्षोडशामीषुकंचन॥उपधावन्विभूतीनांसर्वासामश्नुतेगतिं॥४॥हरि
र्हिनिर्गुणःसाक्षात्पुरुषःप्रकृतेःपरः॥ससर्वदृगुपद्रष्टातंभजन्निर्गुणोभवे
त्॥५॥निवृत्तेष्वश्वमेधेषुराजायुष्मत्पितामहः॥शृण्वन्भगवतोधर्मानपृच्छदि
दमच्युतं॥६॥सआहभगवांस्तस्मैप्रीतःशुश्रूषवेप्रभुः॥नृणांनिःश्रेयसार्थाययो
वतीर्णोयदोःकुले॥७॥श्रीभगवानुवाच॥यस्याहमनुगृह्णामिहरिष्येतद्धनंशनैः॥

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१४०॥

ततो धनं त्यजंत्यस्य स्वजना दुःखदुःखितं ॥७॥ स यदा वितथोद्योगो निर्विण्णः स्याद्ध
नेहया ॥ मत्परैः कृतमैत्रस्य करिष्ये मदनुग्रहं ॥८॥ तद्ब्रह्म परमं सूक्ष्मं चिन्मात्रं स
दनंतकं ॥ विज्ञायात्मतया धीरः संसारात्परिमुच्यते ॥९॥ अतो मां सुदुराराध्यं हि
त्वान्यान्भजते जनः ॥ ततस्तु आशुतोषेभ्यो लब्धराज्यश्रियोद्धताः ॥१०॥ मत्ताः प्रम
त्ता वरदान्विस्मरंत्यवजानते ॥ ऋषिरुवाच ॥ शापप्रसादयोरीशा ब्रह्मविष्णुशि
वादयः ॥ सद्यः शापप्रसादोंग शिवो ब्रह्मा न चाच्युतः ॥११॥ अत्र चोदाहरंतीममिति
हासं पुरातनं ॥ वृकासुराय गिरिशो वरं दत्वाप संकटं ॥१३॥ वृको नामासुरः पुत्रः श
कुनेः पथि नारदं ॥ दृष्ट्वाशुतोषं पप्रच्छ देवेषु त्रिषु दुर्मतिः ॥१४॥ स आह देवं गिरिशमु
पाधावाशु सिद्ध्यसि ॥ योल्पाभ्यां गुणदोषाभ्यामाशु तुष्यति कुप्यति ॥१५॥ दशा

॥अ॰॥
॥८८॥

॥राम॰॥
॥१४१॥

स्यबाणयोस्तुष्टः स्तुवतोर्वंदिनोरिव ॥ ऐश्वर्यमतुलं दत्वा नत आपस्कसंकरं ॥१६॥ इ
त्यादिष्टस्तमस्करउपाधावत्स्वगात्रतः ॥ केदारआत्मक्रव्येण जुह्वानोग्निमुखं ह
रं ॥१७॥ देवोपलब्धिमप्राप्य निर्वेदात्सप्तमेहनि ॥ शिरोवृश्च्यत् स्वधितिना तत्ती
र्थक्लिन्नमूर्द्धजं ॥१८॥ तदा महाकारुणिकः स धूर्जटिर्यथा वयं चाग्निरिवोत्थितोन
लात् ॥ निगृह्य दोर्भ्यां भुजयोर्न्यवारयत्तत्स्पर्शनाद्भूय उपस्कृताकृतिः ॥१९॥ तमा
ह चांगालमलं वृणीष्व मे यथाभिकामं वितरामि ते वरं ॥ प्रीयेय तोयेन नृणां प्रपद्यतां
महं त्वयात्मा भृशमर्द्यते वृथा ॥२०॥ देवं स वव्रे पापीयान्वरं भूतभयावहं ॥ यस्य यस्य
करं शीर्ष्णि धास्ये स म्रियतामिति ॥२१॥ तच्छ्रुत्वा भगवान् रुद्रो दुर्मना इव भारत ॥ ओ
मिति प्रहसंस्तस्मै ददेऽहेरमृतं यथा ॥२२॥ इत्युक्तः सोसुरो नूनं गौरीहरणलालसः ॥

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१४१॥

सतद्द्वारपरीक्षार्थंत्रंभोमूर्ध्निकिलास्करः॥ स्वहस्तंधातुमारेभेसोबिभ्यत्स्वकृता
च्छिवः॥२३॥ तेनोपसृष्टःसंत्रस्तःपराधावत्सवेपथुः॥ यावदंतंदिवोभूमेःकाष्ठानामु
दगादुदक्॥२४॥ अजाननःप्रतिविधिंतूष्णीमासनुस्करेश्वरः॥ ततोवैकुंठमगमत्
भास्वरंतमसःपरं॥२५॥ यत्रनारायणःसाक्षात्न्यासिनांपरमागतिः॥ शांतानां
न्यस्तदंडानांयतोनावर्त्ततेगतः॥२६॥ तंतथाव्यसनंदृष्ट्वाभगवान्वृजिनार्दनः॥
॥दूरात्प्रत्युदियाद्भूत्वाबटुकोयोगमायया॥२७॥ मेखलाजिनदंडाक्षैस्तेजसाग्निरि
वज्वलन्॥ अभिवादयामासचतंकुशपाणिर्विनीतवत्॥२८॥ श्रीभगवानुवाच॥ शा
कुनेयभवान्व्यक्तंश्रांतःकिंदूरमागतः॥ क्षणंविश्रम्यतांपुंसआत्मायंसर्वकामधु
क्॥२९॥ यदिनःश्रवणायालंयुष्मद्व्यवसितंप्रभो॥ भण्यतांप्रायशःपुंभिर्धृतैःस्वार्था

अ॰८८

॥राम॰॥
॥१४१॥

न्समीहते ॥ ३० ॥ श्रीशुकउवाच ॥ एवंभगवता पृष्टोवचसामृतवर्षिणा ॥ गतक्लमोब्र
वीत्तस्मैयथापूर्वमनुष्ठितं ॥ ३१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवंचेत्तर्हितद्वाक्यंनवयंश्रद्दधी
महि ॥ योदक्षशापात्पैशाच्यंप्राप्तःप्रेतपिशाचराट् ॥ ३२ ॥ यदिवस्तत्रविश्रंभोदा
नवेंद्रजगद्गुरौ ॥ तर्ह्यंगाशुस्वशिरसिहस्तंन्यस्यप्रतीयतां ॥ ३३ ॥ यद्यसत्यंवचःशं
भोःकथंचिद्दानवर्षभ ॥ तदैनंजह्यसद्वाचंनयद्वक्तानृतंपुनः ॥ ३४ ॥ इत्थंभगवत
श्चित्रैर्वचोभिःससुपेशलैः ॥ भिन्नधीर्विस्मृतःशीर्ष्णिस्वहस्तंकुमतिर्न्यधात् ॥ ३५ ॥
अथापतद्भिन्नशिरावज्राहतइवक्षणात् ॥ जयशब्दोनमःशब्दःसाधुशब्दोभव
द्दिवि ॥ ३६ ॥ मुमुचुःपुष्पवर्षाणिहतेपापेवृकासुरे ॥ देवर्षिपितृगंधर्वामोचितःसं
कटाच्छिवः ॥ ३७ ॥ मुक्तंगिरित्रमभ्याहभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ अहोदेवमहादेवपा

पोयंस्वेनपाप्मना॥हतःकोनुमहत्स्वीशजंतुर्वैकृतकिल्बिषः॥क्षेमीस्यान्नकिमुवि
श्वेशेकृतागस्कोजगद्गुरो॥३९॥यएवमव्याकृतशक्त्युदन्वतःपरस्यसाक्षात्परमा
त्मनोहरेः॥गिरित्रमोक्षंकथयेच्छृणोतिवाविमुच्यतेसंसृतिभिस्तथारिभिः॥४०॥
इतिश्रीभागवतेमहापुराणेदशमस्कंधेरुद्रमोक्षोनामाष्टाशीतितमोध्यायः॥
८८॥नवाशीतितमेदेवःकोमहानितिसंशये॥परीक्ष्यविष्णोरुत्कर्षंमुनिभ्यो
वर्णयद्भृगुः॥१॥श्रीशुकउवाच॥सरस्वत्यास्तटेराजन्नृषयःसत्रमासत॥वित
र्कःसमभूत्तेषांत्रिष्वधीशेषुकोमहान्॥१॥तस्यजिज्ञासयातेवैभृगुंब्रह्मसुतंनृ
प॥तज्ज्ञप्त्यैप्रेषयामासुःसोभ्यगाद्ब्रह्मणःसभां॥२॥नतस्मैप्रह्वणंस्तोत्रंचक्रे
सत्वपरीक्षया॥तस्मैचुक्रोधभगवान्प्रज्वलन्स्वेनतेजसा॥३॥सआत्मन्युत्थि

तं मन्युमात्मजायात्मना प्रभुः॥ अनुनीत्राम यथा वह्निं स्वयोन्या वारिणा प्रभुः॥४॥
ततः कैलासमगमत्स तं देवो महेश्वरः॥ परिरब्धुं समारेभे उत्थाय भ्रातरं मुदा॥५॥
नेच्छन्त्वमस्पृशत्पश्य गङ्ग इति देवश्चुकोप ह॥ शूलमुद्यम्य तं हंतुमारेभे तिग्मलोच
नः॥६॥ पतित्वा पादयोर्देवी सांत्वयामास तं गिरा॥ अथो जगाम वैकुंठं यत्र देवो
जनार्द्दनः॥७॥ शयाने श्रिय उत्संगे पदा वक्षस्यताडयत्॥ तत उत्थाय भगवान्
सह लक्ष्म्या सतां गतिः॥ स्वतल्पादवरुह्याशु ननाम शिरसा मुनिं॥८॥ आह ते
स्वागतं ब्रह्मन्निषीदात्रासने क्षणं॥ अजानतामागतान्वः क्षंतुमर्हसि नः प्रभो
॥९॥ अतीव कोमलौ तात चरणौ ते महामुने॥ इत्युक्त्वा विप्रचरणौ मर्दयन्स्वेन पाणि
ना॥१०॥ पुनीहि सह लोकं मां लोकपालांश्च मद्गतान्॥ पादोदकेन भवतस्तीर्थानां

ग

तीतीर्थकारिणा॥ अद्याहंभगवंल्लक्ष्म्याआसमेकांतभाजनं॥ वत्स्यत्युरसिमेभूति
र्भवत्पादहतांहसः॥१२॥श्रीशुकउवाच॥ एवंब्रुवतिवैकुंठेभृगुस्तन्मंद्रयागिरा॥ नि
र्वृतस्तर्पितस्तूष्णींभक्त्युत्कंठाश्रुलोचनः॥१३॥पुनश्चसत्रमाव्रज्यमुनीनांब्रह्मवा
दिनां॥स्वानुभूतमशेषेणराजन्भृगुरवर्णयत्॥१४॥तन्निशम्याथमुनयोवि
स्मितामुक्तसंशयाः॥भूयांसंश्रद्दधुर्विष्णुंयतःशांतिर्यतोभयं॥१५॥धर्मःसा
क्षाद्यतोज्ञानंवैराग्यंचतदन्वितं॥ ऐश्वर्यंचाष्टधायस्माद्यशश्चात्ममलापहं॥
१६॥मुनीनांन्यस्तदंडानांशांतानांसमचेतसां॥अकिंचनानांसाधूनांयमा
हुःपरमांगतिं॥१७॥सत्वंयस्यप्रियामूर्तिर्ब्राह्मणास्त्विष्टदेवताः॥भजंत्यनाशिषः
शांतायंवानिपुणबुद्धयः॥१८॥त्रिविधाकृतयस्तस्यराक्षसाअसुराःसुराः॥गुणि

न्यामायया सृष्टाः सत्वं तत्तीर्थसाधनं ॥१९॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं सारस्वता विप्रा
नृणां संशयनुत्तये ॥ पुरुषस्य पदांभोजसेवया तद्गतिं गताः ॥२०॥ सूत उवाच ॥ इ
त्येतन्मुनितनयास्यपद्मगंधपीयूषं भवभयभित्परस्य पुंसः ॥ सुश्लोक्यं श्रवण
पुटैः पिबत्यभीक्ष्णं पांथोध्वभ्रमणपरिश्रमं जहाति ॥२१॥ श्रीशुक उवाच ॥ एकदा
द्वारवत्यां तु विप्रपत्न्याः कुमारकः ॥ जातमात्रो भुवं स्पृष्ट्वा ममार किल भारत ॥२२
॥ विप्रो गृहीत्वा मृतकं राजद्वार्युपधाय सः ॥ इदं प्रोवाच विलपन्नातुरो दीनमान
सः ॥२३॥ ब्रह्मद्विषः शठधियो लुब्धस्य विषयात्मनः ॥ क्षत्रबंधोः कर्मदोषात्पं
चत्वं मे गतोर्भकः ॥२४॥ हिंसाविहारं नृपतिं दुःशीलमजितेंद्रियं ॥ प्रजाभजंत्यः सी
दंति दरिद्रा नित्यदुःखिताः ॥२५॥ एवं द्वितीयं विप्रर्षिस्तृतीयं त्वेवमेव च ॥ विसृज्य स

एवं

नृपद्वारि तां गाथां समगायत ॥२६॥ तामर्जुन उपश्रुत्य कर्हिचित्केशवांतिके ॥ परेते
नवमे बाले ब्राह्मणं समभाषत ॥२७॥ किंस्विद्ब्रह्मंस्त्वन्निवासे इह नास्ति धनुर्द्धरः ॥
राजन्यबंधुरेते वै ब्राह्मणाः सत्रमासते ॥२८॥ धनदारात्मजापृक्ता यत्र शोचंति ब्रा
ह्मणाः ॥ ते वै राजन्यवेषेण नटा जीवंत्यसुंभराः ॥२९॥ अहं प्रजा वां भगवन्रक्षिष्ये दी
नयोरिह ॥ अनिस्तीर्णप्रतिज्ञोग्निं प्रवेक्ष्ये हतकल्मषः ॥३०॥ ब्राह्मण उवाच ॥ संकर्ष
णो वासुदेवः प्रद्युम्नो धन्विनां वरः ॥ अनिरुद्धोप्रतिरथो न त्रातुं शक्नुवंति यत् ॥३१॥
तत्कथं नु भवान्कर्म दुःकरं जगदीश्वरैः ॥ चिकीर्षसि त्वं बालिश्यात्तन्न श्रद्दध्महे व
यं ॥३२॥ अर्जुन उवाच ॥ नाहं संकर्षणो ब्रह्मन्न कृष्णः कार्ष्णिरेव च ॥ अहं वा अर्जुनो
नाम गांडीवं यस्य वै धनुः ॥३३॥ मावमंस्था मम ब्रह्मन्वीर्यं त्र्यंबकतोषणं ॥ मृत्युं वि

जित्वप्रधनेआनेष्येतेप्रजांप्रभो॥३४॥एवंविश्रंभितोविप्रःफाल्गुनेनपरंतप
॥जगामस्वगृहंप्रीतःपार्थवीर्यंनिशामयन्॥३५॥प्रसूतिकालआसन्नेभार्या
याद्विजसत्तमः॥पाहिपाहिप्रजांमृत्योरित्याहार्जुनमातुरः॥३६॥सउपस्पृ
श्यशुच्यंभोनमस्कृत्यमहेश्वरं॥दिव्यास्त्राणिचसंस्मृत्यसज्यंगांडीवमाद
दे॥३७॥न्यरुणत्सूतिकागारंशरैर्नानास्त्रयोजितैः॥तिर्यगूर्ध्वमधःपार्थश्च
कारशरपंजरं॥३८॥ततःकुमारःसंजातोविप्रपत्न्यारुदन्मुहुः॥सद्योदर्शन
मापेदेसशरीरोविहायसा॥३९॥तदाहविप्रोविजयंविनिंदन्कृष्णसन्निधौ॥मौ
ढ्यंपश्यतमेयोहंश्रद्दधेक्लीबकत्थनं॥४०॥नप्रद्युम्नोनानिरुद्धोनरामोनच
केशवः॥यस्यशेकुःपरित्रातुंकोन्यस्तदवितेश्वरः॥४१॥धिगर्जुनंमृषावादं

॥भा॰द॰उ॰॥
॥२४५॥

धिगात्मश्लाघिनोधनुः॥दैवोपसृष्टंयोंढ्यादानिनीषतिदुर्मतिः॥४२॥एवंशप
तिविप्रर्षौविद्यामास्थायफाल्गुनः॥ययौसंयमनीमाशुयत्रास्तेभगवान्
यमः॥४३॥विप्रापत्यमचक्षाणस्ततऐंद्रीमगात्पुरीं॥आग्नेयींनैर्ऋतींसौ
म्यांवायव्यांवारुणीमथ॥४४॥रसातलंनाकपृष्ठंधिष्ण्यान्यन्यान्युदायु
धः॥ततोलब्धद्विजसुतोह्यनिस्तीर्णप्रतिश्रुतः॥४५॥अग्निंविविक्षुःकृ
ष्णेनप्रत्युक्तःप्रतिषेधता॥दर्शयेद्विजसूनूंस्तेमावज्ञात्मानमात्मना॥४६॥
येतेहिकीर्तिंविमलांमनुष्याःस्थापयंतिनः॥इतिसंभाष्यभगवानर्जुने
नसहेश्वरः॥४७॥दिव्यंस्वरथमास्थायप्रतीचींदिशमाविशत्॥सप्तद्वीपा
न्सप्तसिंधून्सप्तसप्तगिरीनथ॥४८॥लोकालोकंतथातीत्यविवेशसुमहत्त

मो
अ॰८९

॥रामः॥
॥२४५॥

मः॥तत्राश्वाःशैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः॥तमसिभ्रष्टगतयोबभूवुर्भ
रतर्षभ॥४९॥तान्दृष्ट्वाभगवान्कृष्णोमहायोगेश्वरेश्वरः॥सहस्रादित्यसंकाशं
स्वचक्रंप्राहिणोत्पुरः॥५०॥तमःसुघोरंगहनंकृतंमहद्विदारयद्भूरितरेणरो
चिषा॥मनोजवंनिर्विविशेसुदर्शनंगुणच्युतोरामशरोयथाचमूः॥५१॥
द्वारेणचक्रानुपथेनतत्तमःपरंपरंज्योतिरनंतपारं॥समश्नुवानंप्रसमी
क्ष्यफाल्गुनःप्रताडिताक्षोपिदधेक्षिणीउभे॥५२॥ततःप्रविष्टःसलिलंनभ
स्वताबलीयसैजद्बृहदूर्मिभूषणं॥तत्राद्भुतंवैभवनंद्युमत्तमंभ्राजन्मणिस्तं
भसहस्रशोभितं॥५३॥तस्मिन्महाभीमभनंतमद्भुतंसहस्रमूर्द्धन्यफणामणि
द्युभिः॥विभ्राजमानंद्विगुणोल्बणेक्षणंसिताचलाभंशितिकंठजिह्वं॥५४॥दद

र्शतद्भोगसुखासनंविभुंमहानुभावंपुरुषोत्तमोत्तमं॥सांद्रांबुदाभंसुपिशंगवा
ससंप्रसन्नवक्त्रंरुचिरायतेक्षणं॥५५॥महामणिव्रातकिरीटकुंडलप्रभापरिक्षि
प्तसहस्रकुंतलं॥प्रलंबचार्वष्टभुजंसकौस्तुभंश्रीवत्सलक्ष्मंवनमा[illegible]लयावृतं
५६॥सुनंदनंदप्रमुखैःस्वपार्षदैश्चक्रादिभिर्मूर्त्तिधरैर्निजायुधैः॥पुष्ट्याश्रियाकी
र्त्यजयाखिलर्द्धिभिर्निषेव्यमाणंपरमेष्ठिनांपतिं॥५७॥ववंदआत्मानमनंतमच्यु
तोजिष्णुश्चतद्दर्शनजातसाध्वसः॥तावाहभूमापरमेष्ठिनांप्रभुर्बद्धांजलीसस्मि
तमूर्जयागिरा॥५८॥द्विजात्मजामेयुवयोर्दिदृक्षुणामयोपनीताभुविधर्मगु
प्तये॥कलावतीर्णाववनेर्भरासुरान्हत्वेहभूयस्त्वरयेतमंतिमे॥५९॥पूर्णकामाव
पियुवांनरनारायणावृषी॥धर्ममाचरतांस्थित्यैऋषभौलोकसंग्रहं॥६०॥इत्या

दिष्टो भगवता तातो कृष्णोऽपि परमेष्ठिना ॥ ओमित्यानम्य भूमानमादाय द्विजदारका-
न् ॥ ६१ ॥ न्यवर्त्ततां स्वकं धाम संप्रहृष्टौ यथागतं ॥ विप्राय ददतुः पुत्रान्यथा रूपं यथा
वयः ॥ ६२ ॥ निशाम्य वैष्णवं धाम पार्थः परमविस्मितः ॥ यत्किंचित्पौरुषं पुंसां मे-
ने कृष्णानुकंपितं ॥ ६३ ॥ इतीदृशान्यनेकानि वीर्याणीह प्रदर्शयन् ॥ बुभुजे विषया-
न्ग्राम्यानीजे चात्यूर्ज्जितैर्मखैः ॥ ६४ ॥ प्रववर्षाखिलान्कामान्प्रजासु ब्राह्मणा-

दिषु ॥ यथाकालं यथैवेंद्रो भगवाञ्छ्रैष्ठ्यमास्थितः ॥ ६५ ॥ हत्वा नृपानधर्म्मिष्ठान्
घातयित्वार्जुनादिभिः ॥ अंजसा वर्त्तयामास धर्मं धर्मसुतादिभिः ॥ ६६ ॥ इति श्री-
भागवते महापुराणे दशमस्कंधे द्विजकुमाराहरणं नाम नवाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥
चरमे तु पुनः प्रोक्ता कृष्णलीला समासतः ॥ यदुवंशप्रसूतानामानंत्यं च सकारणं ॥

१॥ श्रीशुक उवाच॥ सुखं स्वपुर्यां निवसन्द्वारकायां श्रियःपतिः॥ सर्वसंपत्समृद्धायां
जुष्टायां वृष्णिपुंगवैः॥ १॥ स्त्रीभिश्चोत्तमवेषाभिर्नवयौवनकांतिभिः॥ कंदुकादि
भिर्हर्म्येषु क्रीडंतीभि स्तडिद्द्युभिः॥ २॥ नित्यं संकुलमार्गायां मदच्युद्भिर्मतंगजैः
स्वलंकृतैर्भटैरश्वैः रथैश्च कनकोज्ज्वलैः॥ ३॥ उद्यानोपवनाढ्यायां पुष्पितद्रुमरा
जिषु॥ निर्विशद्भृंगविहगैर्नादितायां समंततः॥ ४॥ रेमे षोडशसाहस्रपत्नीना
मेकवल्लभः॥ तावद्विचित्ररूपो सौ तद्गृहेषु महर्द्धिषु॥ ५॥ प्रोत्फुल्लोत्पलकह्ला
रकुमुदांभोजरेणुभिः॥ वासितामलतोयेषु कूजद्द्विजकुलेषु च॥ ६॥ विजहार वि
गाह्यांभोह्रदिनीषु महोदयः॥ कुचकुंकुमलिप्तांगः परिरब्धश्च योषितां॥ ७॥ उप
गीयमानो गंधर्वैर्मृदंगपणवानकान्॥ वादयद्भिर्मुदा वीणां सूतमागधवंदिभिः॥ ८॥

सिच्यमानोच्युतस्ताभिर्हसंतीभिःस्मरेचकैः॥प्रतिषिंचन्विचिक्रीडेयक्षीभिर्य
क्षराडिव॥९॥ताःक्लिन्नवस्त्रविवृतोरुकुचप्रदेशाःसिंचंत्यउद्धृतबृहत्कबरप्र
सूनाः॥कांतंस्मरेचकजिहीर्षयोपगूह्यजातस्मरोत्सवलसद्वदनाविरेजुः॥१०॥
कृष्णस्तुतत्स्तनविषज्जितकुंकुमस्रक्क्रीडाभिषंगधुतकुंतलवृंदबंधः॥सिंच
न्मुहुर्युवतिभिःपरिषिच्यमानोरेमेकरेणुभिरिवेभपतिःपरीतः॥११॥नटानांनर्त
कीनांचगीतवाद्योपजीविनां॥क्रीडालंकारवासांसिकृष्णोदात्तस्यचस्त्रियः॥१२॥
कृष्णस्यैवंविहरतोगत्यालापेक्षितस्मितैः॥नर्मक्ष्वेलिपरिष्वंगैःस्त्रीणांकिल
हृताधियः॥१३॥ऊचुर्मुकुंदैकधियोगिरउन्मत्तवज्जडं॥चिंतयंत्योरविंदाक्षं
तानिमेगदतःशृणु॥१४॥महिष्यऊचुः॥कुररिविलपसित्वंवीतनिद्रानशेषे

॥भा॰द॰उ॰॥
॥१४८॥

स्वपिति जगति राध्या मीश्वरो गुप्तबोधः॥ वयमिव सखि कच्चिद्गाढनिर्भिन्नचेतान यननलिनहासोदारलीलेक्षितेन॥१५॥ नेत्रे निमीलयसि नक्तमदृष्टबंधुस्त्वं रोरवीषि करुणं बत चक्रवाकि॥ दास्यं गता वयमिवाच्युत पादजुष्टां किं वा स्रजं स्पृहयसे कबरेण वोढुं॥१६॥ भो भोः सदा निष्टनसे उदन्वन्नलब्धनिद्रोऽधिगतप्रजागरः॥ किं वा मुकुंदापहृतात्मलांछनः प्राप्तां दशां त्वं च गतो दुरत्ययां॥१७॥ त्वं यक्ष्मणा बलवतासि गृहीत इंदो क्षीणस्तमो न निजदीधितिभिः क्षिणोषि॥ कच्चिन्मुकुंदगदितानि यथा वयं त्वं विस्मृत्य भोः स्थगितगीरुपलक्ष्यसे नः॥१८॥ किं त्वाचरितमस्माभिर्मलयानिल ते प्रियं॥ गोविंदापांगनिर्भिन्ने हृदीरयसि नः स्मरं॥१९॥ मेघश्रीमंस्त्वमसि दयितो यादवेंद्रस्य नूनं श्रीवत्सांकं वयमिव भवान्ध्यायति प्रेम

॥अ॰९०॥

॥एम॰॥
॥१४८॥

बुद्ध्या ॥ अत्युत्कंठः स्त्राबलहृदयोस्सद्द्विधो बाष्पधाराः स्मृत्वा स्मृत्वा विसृजसि
मुहुर्दुःखदस्तत्प्रसंगः ॥ २० ॥ प्रियएव पदानि भाषसे मृतसंजीविकयानया गि
रा ॥ करवाणि किमद्य ते प्रियं वद मे वल्गितकंठकोकिल ॥ २१ ॥ न चलसि न वद
स्युदारबुद्धेक्षितिधरचिंतयसे महांतमर्थं ॥ अपिबत वस्कंदेवनंदनांघ्रिं वय
मिव कामयसेस्तनेर्विधर्त्तुं ॥ २२ ॥ शुष्यद्दूद्राः कृशांगिता बत सिंधुपत्न्यः संप्रत्य
पास्तकमलश्रियद्दृष्टभर्त्तुः ॥ यद्वद्वयं यदुपतेः प्रणयावलोकमप्राप्य मुष्टहृद
याः पुरुकर्शिताः स्म ॥ २३ ॥ हंस स्वागतमास्यतां पिब पयो ब्रूह्यंग रोरेः कथां
दूतं त्वां नु विदाम कच्चिदजितः स्वस्त्यास्त उक्तं पुरा ॥ किं वा नश्चलसौहृदः स्मर
ति तं कस्माद्भजामो वयं क्षौद्रालापयकामदं प्रियमृते सैवैकनिष्ठा स्त्रियां ॥ २४

श्रीशुकउवाच॥ इतीदृशेनभावेनकृष्णेयोगेश्वरेश्वरे॥ क्रियमाणेनमाधव्योलि
भिरेपरमांगतिं॥२५॥ श्रुतमात्रोपियःस्त्रीणांप्रसह्याकर्षतेमनः॥ उरुगायोरुगी
तोवापश्यंतीनांकुतःपुनः॥२६॥ याःसंपर्यचरन्प्रेम्णापादसंवाहनादिभिः॥ जगद्गु
रुंभर्त्तृबुद्ध्यातासांकिंवर्ण्यतेतपः॥२७॥ एवंवेदोदितंधर्ममनुतिष्ठन्सतांगतिः॥
गृहंधर्म्मार्थकामानांमुहुश्चादर्शयत्पदं॥२८॥ आस्थितस्यपरंधर्मंकृष्णस्यगृ
हमेधिनां॥ आसन्षोडशसाहस्रंमहिष्यश्चशताधिकं॥२९॥ तासांस्त्रीरत्नभू
तानामष्टौयाःप्रागुदाहृताः॥ रुक्मिणीप्रमुखाराजंस्तत्पुत्राश्चानुपूर्वशः॥
एकैकस्यांदशदशकृष्णोजीजनदात्मजान्॥३०॥ यावत्यआत्मनोभार्याअ
मोघगतिरीश्वरः॥ तेषामुद्दामवीर्याणामष्टादशमहारथाः॥३१॥ आसन्नुदा

रयश्चासंस्तेषांनामानिमेशृणु॥प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्चदीप्तिमान्भानुरेवच॥
सांबोमधुर्बृहद्भानुश्चित्रभानुर्वृकोरुणः॥पुष्करोवेदबाहुश्चश्रुतदेवःसुनंदनः
॥चित्रबाहुर्विरूपश्चकविर्न्यग्रोधएवच॥एतेषामपिराजेंद्रतनुजानांमधु
द्विषः॥३३॥प्रद्युम्नआसीत्प्रथमःपितृवद्रुक्मिणीसुतः॥सरुक्मिणोदुहितर
मुपयेमेमहारथः॥३४॥तस्मात्सुतोनिरुद्धोभून्नागायुतबलान्वितः॥सचा
पिरुक्मिणःपौत्रींदौहित्रोजगृहेततः॥३५॥वज्रस्तस्याभवद्यस्तुमौसलादव
शेषितः॥प्रतिबाहुरभूत्तस्मात्सुबाहुस्तस्यचात्मजः॥३६॥सुबाहोःशांतसे
नोभूच्छतसेनस्तुतत्सुतः॥नह्येतस्मिन्कुलेजाताअधनाअबहुप्रजाः॥३७॥
॥अल्पायुषोल्पवीर्याश्चअब्रह्मण्याश्चजज्ञिरे॥यदुवंशप्रसूतानांपुंसांविख्या

नकर्मणां॥संख्यानशक्यतेकर्त्तुमपिवर्षायुतैर्नृप॥३९॥तिस्रःकोट्यःसहस्रा
णामष्टाशीतिशतानिच॥आसन्यदुकुलाचार्याःकुमाराणामितिश्रुतिः॥४१
संख्यानंयादवानांकःकरिष्यतिमहात्मनां॥यत्रायुतानामयुतलक्षेणास्ते
सआहुकः॥४२॥देवासुराहवहतादैतेयायेसुदारुणाः॥तेचोत्पन्नामनुष्ये
षुप्रजाहप्ताबबाधिरे॥४३॥तन्निग्रहायहरिणाप्रोक्तादेवायदोःकुले॥अवती
र्णाकुलशतंतेषामेकाधिकंनृप॥४४॥तेषांप्रमाणंभगवान्प्रभुत्वेनाभवद्ध
रिः॥येचानुवर्त्तिनस्तस्यववृधुःसर्वयादवाः॥४५॥शय्यासनाटनालापक्री
डास्नानाशनादिषु॥नविदुःसंतमात्मानंवृष्णयःकृष्णचेतसः॥४६॥तीर्थंच
क्रेनृपोनंयदजनियदुषुस्वःसरित्पादशौचंविद्विट्स्निग्धाःस्वरूपंययुरजि

तपराश्रीर्यदर्थेन्ययत्नः॥यन्नामामंगलघ्नंश्रुतमथगदितंयत्कृतोगोत्रधर्मःकृ
ष्णस्यैतन्नचित्रंक्षितिभरहरणंकालचक्रायुधस्य॥४७॥जयतिजननिवासोदेव
कीजन्मवादोयदुवरपरषत्स्वैर्दोर्भिरस्यन्नधर्मं॥स्थिरचरवृजिनघ्नःसुस्मित
श्रीमुखेनव्रजपुरवनितानांवर्द्धयन्कामदेवं॥४८॥इत्थंपरस्यनिजवर्त्मरिरक्ष
यात्तलीलातनोस्तदनुरूपविडंबनानि॥कर्माणिकर्मकषणानियदूत्तमस्य
श्रूयादमुष्यपदयोरनुवृत्तिमिछन्॥४९॥मर्त्यस्तयानुसवमेधितयामुकुंदश्री
मत्कथाश्रवणकीर्तनचिंतयेति॥तद्धामदुस्तरकृतांतजवापवर्गंग्रामाद्वनंक्षिति
भुजोपियर्युर्यदर्थाः॥५०॥चित्रंनचैतदुरुगायपवित्रलीलाविध्वस्तकल्मषक
दंबकमुक्तिरूपं॥स्त्रीणांसुदुस्त्यजकृतांतजवापवर्गंग्रामाद्वनंक्षितिभुजोपि

पयुर्यदर्थाः॥५०॥इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे श्रीकृष्णलीलाचरितानु

वर्णनं नाम नवतितमोऽध्यायः॥ ॥९०॥ ॥ शोधितमिदं गंगाप्रसादशर्मगोकुलस्थेन

॥श्रीभागवतदशमउत्तरार्द्धीयंसमाप्तं॥

[OrderDescription]
,CREATED=16.01.20 10:13
,TRANSFERRED=2020/01/16 at 10:54:38
,PAGES=305
,TYPE=STD
,NAME=S0002540
,Book Name=M-2383-SHRI BHAGWAT MAHAPURAN
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF

FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF

FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF

FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF

FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF

FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF

FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF

FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF
,FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF

FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF
,FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF

FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF
,FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF
,FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF

FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF
,FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,FILE220=00000220.TIF
,FILE221=00000221.TIF
,FILE222=00000222.TIF

FILE223=00000223.TIF
,FILE224=00000224.TIF
,FILE225=00000225.TIF
,FILE226=00000226.TIF
,FILE227=00000227.TIF
,FILE228=00000228.TIF
,FILE229=00000229.TIF
,FILE230=00000230.TIF
,FILE231=00000231.TIF
,FILE232=00000232.TIF
,FILE233=00000233.TIF
,FILE234=00000234.TIF
,FILE235=00000235.TIF
,FILE236=00000236.TIF
,FILE237=00000237.TIF
,FILE238=00000238.TIF
,FILE239=00000239.TIF
,FILE240=00000240.TIF
,FILE241=00000241.TIF
,FILE242=00000242.TIF
,FILE243=00000243.TIF

FILE244=00000244.TIF
,FILE245=00000245.TIF
,FILE246=00000246.TIF
,FILE247=00000247.TIF
,FILE248=00000248.TIF
,FILE249=00000249.TIF
,FILE250=00000250.TIF
,FILE251=00000251.TIF
,FILE252=00000252.TIF
,FILE253=00000253.TIF
,FILE254=00000254.TIF
,FILE255=00000255.TIF
,FILE256=00000256.TIF
,FILE257=00000257.TIF
,FILE258=00000258.TIF
,FILE259=00000259.TIF
,FILE260=00000260.TIF
,FILE261=00000261.TIF
,FILE262=00000262.TIF
,FILE263=00000263.TIF
,FILE264=00000264.TIF

FILE265=00000265.TIF
,FILE266=00000266.TIF
,FILE267=00000267.TIF
,FILE268=00000268.TIF
,FILE269=00000269.TIF
,FILE270=00000270.TIF
,FILE271=00000271.TIF
,FILE272=00000272.TIF
,FILE273=00000273.TIF
,FILE274=00000274.TIF
,FILE275=00000275.TIF
,FILE276=00000276.TIF
,FILE277=00000277.TIF
,FILE278=00000278.TIF
,FILE279=00000279.TIF
,FILE280=00000280.TIF
,FILE281=00000281.TIF
,FILE282=00000282.TIF
,FILE283=00000283.TIF
,FILE284=00000284.TIF
,FILE285=00000285.TIF

FILE286=00000286.TIF
,FILE287=00000287.TIF
,FILE288=00000288.TIF
,FILE289=00000289.TIF
,FILE290=00000290.TIF
,FILE291=00000291.TIF
,FILE292=00000292.TIF
,FILE293=00000293.TIF
,FILE294=00000294.TIF
,FILE295=00000295.TIF
,FILE296=00000296.TIF
,FILE297=00000297.TIF
,FILE298=00000298.TIF
,FILE299=00000299.TIF
,FILE300=00000300.TIF
,FILE301=00000301.TIF
,FILE302=00000302.TIF
,FILE303=00000303.TIF
,FILE304=00000304.TIF
,FILE305=00000305.TIF
,